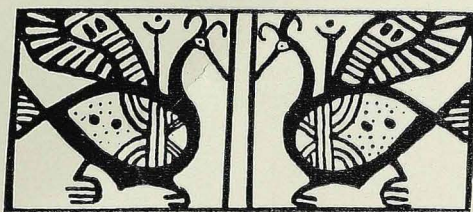

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Ι. Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ, Α. ΛΥΚΑΥΓΗΣ, ΝΑΤΑΛΙΑ ΡΩΣΙΔΟΥ, ΠΑΝ.
ΠΕΡΣΙΑΝΗΣ, ΕΛΛΗ ΜΙΤΖΗ, ΗΛΙΑΣ ΠΟΥΛΩΡΟΥ, Κ. ΧΡΥΣΑΝ-
ΘΗΣ, ΗΒΗ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, ΣΤΡΑΤΩΝ, Ν. ΣΠΑΝΙΑΣ, ΝΙΤΣΑ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, ΛΕΑΝΤΡΟΣ ΣΙΤΑΡΟΣ, ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΛΕΤΑΣ,
ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

79

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία.

Ἐτησία συνδρομὴ £ 1,250 μίλς
Ἐτησία συνδρομὴ ἑξωτερικοῦ £ 1,500 μίλς
Τιμὴ τεύχους £ 0,125 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ι. Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑ: Καρτερία (ποίημα)	σ. 185
Α. ΔΤΚΑΤΤΗ: Ἄνοιξη 1955 (ποιήματα)	185
ΝΑΤΑΛΙΑ Σ ΡΩΣΙΔΟΥ: Πρῶτος μέρος ἀπὸ τὸ «Ὀδοιπόροι» (διήγημα)	187
Π. ΠΕΡΣΙΑΝΗ: Πῶς εἶδαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 οἱ μισέλληρες καὶ οἱ φιλέλληρες (μελέτημα)	191
ΕΛΛΗΣ ΜΙΤΖΗ: Ἡ χωριατοπούλα μὲ τὸν «τσέστο» (λάδι)	195
ΗΛ. ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ: Ἐξή ποιήματα	196
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ: Στὴ φούντα τῆς ἐλιάς (διήγημα)	197
ΗΒΗΣ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ: Ἡ λογοτεχνία τοῦ κυπριακοῦ ἀγῶνα καὶ εἰδικώτερον ὁ Κύπρος Χρυσάνθης (περίληψη διατριβῆς)	199
ΣΤΡΑΤΩΝΟΣ (μετ. Ν. Σπάνιας): Lectori Salutem (ποίημα)	202
ΝΙΤΣΑΣ Φ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ: Ὁ ἀνθρωπάκος (διήγημα)	203
Ἐπιλογή κειμένων τῆς Κυπριακῆς Λογοτεχνίας Π. Γιὰ τὸ Λύκειο	208

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χρυσάνθη: Παπᾶ Λεόντιος ὁ πρωτομάστορας τοῦ 1821 στὴν Κύπρο — Α. Σίταρον: Μουσικὲς ἐκδηλώσεις τῶν τελευταίων τριῶν μηνῶν — Κ. Βαλέτα: «Πνευματικὴ Κύπρος» — Κ. Χρυσάνθη: Ἐνα ἀθσαύριστο ποίημα τοῦ Β. Μιχαλίδου — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Γ. Λυσιώτη: Παῦλον Λιασιδὴ «Νὰ πεθάνῃ ὁ Χάρος» — Κ. Χρυσάνθη: Μ. Λυγίζου «Ἔβραναν τὸν τάφο», Γ. Χατζηκωστῆ «Ἐναγόρας Παλληκαρίδης, Λεόντιου Χατζηκώστα «Ὁ Ἐκκλησιαστής», Μ. Πράσινα «Ἡ ἄγωνα γραμμῆ», Γ. Κάρτερ «Ραδιόφωνο καὶ Τηλεόραση, Δημ. Ζαδὲ «Οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι καὶ τὸ χρέος τους στὴ μεταπολεμικὴ ἐποχῇ» — Ἀποτελέσματα Διαγωνισμοῦ ΕΠΟΚ — ΓΕΝΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ.

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία-Κύπρος.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Ζ'

ΑΠΡΙΛΗΣ 1967

ΑΡ. 79

ΚΑΡΤΕΡΙΑ

Βγαίνει ή αγωγή και καρτερεϊ.
Καρτερεϊ τὸ ἀργὸ τὸ μεσημέρι.
Και ή Κυπρία ἐσπέρα καρτερεϊ.

Ἄνιχνεύει τὸ φεγγάρι.
Τ' ἄστρα ἀναμετροῦν
τοὺς κυματισμοὺς τῆς Ἄφροδίτης
ποὺ κρυφαναδύεται
καρτερώντας.

Και ἀγρυπνοῦν τῆς Κύπρου οἱ γούλοι.

Νύχτα προσιμονῆς, ἀναμονῆς και καρτερίας.

Λευκωσία 6.7.66

Ι. Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑΣ

ΑΝΟΙΞΗ 1955

(Ἀποσπάσματα)

Τὸ στήθος φέτο ή Ἄνοιξη δὲν πρόσφερε
γιὰ χελιδονοφωλιές
Τὸ στήθος φέτο ή Ἄνοιξη δὲν τῶδωσε
στὸν ἔρωτα
Μόνε τὸ πρόσφερε στητὸ ταμπούρι
γιὰ τὰ κεφάλια τῶν πολεμιστῶν
ν' ἀρμέγουμε τὸν θάνατο
και τὸ τραγοῦδι.

2

ΠΗΡΑΝΕ ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Πήρανε τὰ βουνὰ
και τὰ σοκκάκια
βλογώντας με τις μπόμπες τὸν Ἀπρίλη
Πήρανε τὰ βουνὰ
κραυγάζοντας τὴν πρώτην Ἄνοιξη
τῆς γῆς τους
ποὺ ξέκοψε μοναδική μεσ' ἀπὸ τοὺς αἰῶνες
τῆς σιωπῆς.

Βάρανε μεσ' τὰ στήθια
ή ζωή
Βάρανε στήν καρδιά
τὸ παραμῦθι
Βάρανε τὸ δρεπάνι και τ' ἀλέτρι
μέσα στις ἀπαλάμες
και τὸ φρωμί ξεράθηκε στὸ στόμα.
Κι' εἶπανε: Τούτη ή ἄνοιξη
δὲν εἶναι γιὰ ζωή
δὲν εἶναι γιὰ τ' ἀλέτρι και τὸν ἔρωτα.
Κι' εἶπανε: Τούτη ή ἄνοιξη
μυρίζει Ἐλευθερία.

3

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Πρωταπολιιάτικοι χυμοὶ
χαράζουμε τὰ πρόσωπα και τὰ τραγοῦδια
Πρωταπολιιάτικοι καῖμοι
μέσα στις φλέβες

αὐγερινοὶ μῆς ἀνοιξης
 πὸν καρτεροῦσαν
 ὅταν σηκῶναν τοὺς ἀρμούς δοξολογώντας
 τὴν βροχή
 ὅταν σηκῶναν τὶς καρδιές κουρσεύοντας
 τὸν ἥλιο.

Πρωταπριλιάτικος καὶ μὸς
 ἓνας βασιλικὸς μέσα στὴν γλάστρα
 ἓνας βασιλικὸς μὲς στὴν αὐλή
 ἓνα κλωνὶ βασιλικὸ στὸ στέργο.

Ἡ νέα ἡμέρα πόφτασε τὰ βήματα:
 —Μάνα μου φεύγω...
 —Στὸ καλό...

Ἔνα ντουφέκι μὲς στὸ χέρι του
 κι' ἓνα κλωνὶ καὶ μὸ στ' αὐτὶ
 Ἔνα ντουφέκι μὲς τὴν χούφτα του
 κι' ἓνα τραγοῦδι στὸν γηλιό.

4

ΤΡΑΓΟΥΔΑΙ ΠΡΩΤΟ

Πότε θὲ νᾶρτει ἡ Ἄνοιξη
 νᾶρτει τὸ καλοκαίρι
 γι' αὐτὰ τὰ μάτια πὸν ἀγρωτνοῦν
 πάνω στὰ προσκεφάλια τῆς ἐλπίδας
 γι' αὐτὰ τὰ χέρια πὸν ἀκουμποῦν
 στὸν πένθιμο οὐρανό.

Ἀκόμα τὸν' τὴν ἀνοιξη
 ραγιαδες, ραγιαδες,
 τοῦτο τὸ καλοκαίρι
 πὸν τὸ τραπέζι ἐστρώθηκε
 ψωμὶ ξεστὸ τοῦ κάμπου
 καὶ μπαροῦτι
 πὸν τὸ τραπέζι ἐστρώθηκε
 γλυκὸ κρασί καὶ σίδερο
 τοῦτο τὸ καλοκαίρι
 ὅσο νὰ τεντωθεῖ ἡ καρδιά τῆς γῆς
 κατὰ τὸν ἥλιο.

5

ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Μνήμη τῆς γῆς μου
 ὁ θάνατος
 πὸν πρόβαλε μὲς τὶς σελίδες τοῦ παραμυθιοῦ
 πάνω στὰ κύματα
 πάνω στὰ πέταλα τῶν ρόδων
 στὶς αὐλές μας,
 κείνη τὴν πρῶτη Ἄνοιξη
 πα' τὰ παιδιὰ παρότησαν τὶς σάκες
 κι' ἄρπαξαν τὶς μπογιές
 γεμίζοντας τοὺς τοίχους
 μὲ γαλάζιο πάθος.
 Τότε πὸν οἱ μανάδες τράβηξαν

ἀπ' τὰ μπαούλα τοῦ πόνου
 τὶς μαντῆλες
 ραίνοντας μοιρολόι σπαρακτικὸ
 τὰ νέα κορμιά
 στὰ κοιμητήρια.

6

ΤΡΑΓΟΥΔΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟ

Σήμερα' ἀλλάσσει ὁ οὐρανὸς
 σήμερα' ἀλλάσσει ἡ μέρα
 σήμερα ὁ γιουὸς μου κοίτεται
 ὠραῖος σὰν τὴν αὐγή
 μὲ δυὸ φεγγάρια ἀπὰ στὸ πρόσωπο
 ν' ἀντιφεγγίζου ὄνειρα ἀσημιὰ
 μὲ μὴν ἀπέραντη σιωπὴ
 νὰ περπατᾷ στὰ χεῖλη.

Σήμερα' ἀλλάσσει ὁ οὐρανὸς
 σήμερα' ἀλλάσσει ἡ μέρα
 σήμερα ὁ γιουὸς μου φάνηκε
 ντυμένος τὸ χακί
 νὰ μπαίνει μὲς στὰ σύγνεφα
 κρατώντας τὴν θηλειὰ στὸν ὄμο
 κρατώντας πὰ στὰ μάγουλα
 τὸν ὕστατο ἀσπασμό.

7

ΑΝΤΙΣΤΡΟΦΗ

Δυὸ μέτρα γῆς δὲν φτάνουνε
 γιὰ τὰ κορμιά
 Δυὸ μέτρα γῆς δὲν φτάνουνε
 γιὰ τ' ὄνειρο
 πὸν πρόβαλε τούτη τὴν ἀνοιξη
 μὲς στὸ βρεμένο χῶμα τῆς καρδιάς.

Ξεπλύνουμε τὰ χέρια στὸν ἰδρώτα
 τῆς ψυχῆς
 Ξεπλύνουμε τὸ πρόσωπο
 μὲ τὸ ροδόσταμο πὸν ἀνάβλυσε
 ἀπὸ τὸ μέτωπο τοῦ νέου
 συντρόφου
 καὶ περπατᾶμε
 κόβοντας μὲ πολυβόλα τὸ ψωμὶ
 καὶ περπατᾶμε ξεδιψώντας
 μὲ τοὺς χυμούς τῆς πρῶτης ἀνοιξης
 πὸν ἀνάτειλε
 πάνω ἀπὸ τ' ἀγρωτισμένα
 βλέφαρα τῆς γῆς μας.

Δυὸ μέτρα γῆς δὲν φτάνουνε
 γιὰ τέτοιο θάνατο
 Δυὸ μέτρα γῆς δὲν φτάνουνε
 οὔτε γιὰ μὰ πατημασιά
 τοῦ τραγοῦδιοῦ μας.

Α. ΛΥΚΑΥΓΗΣ

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΑΠΟ ΤΟ «ΟΔΟΙΠΟΡΟΙ»

(διήγημα)

‘Ο άντρας δὲ θυμόταν πὸς τὸν εἶχαν βαπτίσει. Στὸ χωριὸ τὸν φώναζαν Ἰῶβ γιὰ τὴ μεγάλη ὑπομονή του. ‘Ο Ἰῶβ θυμόταν τὸν παπποῦ του ποὺ τοῦ ἰστοροῦσεν πὸς οἱ ἄνθρωποι βρεθῆκαν στὸ χωριὸ ἀπ’ τὸν καιρὸ ποὺ δὲν εἶχαν καλὰ καλὰ χαρακτῆ μονοπάτια. Πιὸ ὕστερα ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἀκολουθώντας τ’ ἀδύνατα χνάρια ὁ ἕνας τάλλουνοῦ ἔκαναν τὰ δρομάκια πιὸ φανερά καὶ χάραζαν ὀρόσημα ὀριζόντια καὶ κάθετα μέσ’ τὴ μεγάλη ἐρημιά. Μοχτοῦσαν νὰ μετατρέψουν σὲ καρπερά χωράφια τὰ κομμάτια τῆς γῆς τους. Ρῶζοι στὰ χέρια καὶ χαρκακιὲς στὸ πρόσωπο ἦταν λαβωματιῆς ποὺ ἀπόχτησαν στὴν εἰρημικὴ μάχη ποὺ λέγεται δουλεία. Εἶχαν ὄμως καὶ τὰ λάφυρά τους ἀπὸ δαύτη.

Ἡ δίχως τύχη κίνηση κι’ ἐνέργεια μέσα στὴ φύση ἦταν τὸ πρῶτο. Μιά ζωὴ μπασμένη στὴν ὀρθὴ βάση ἦταν τὸ δεύτερο. Τὰ σύνεργα, τὰ σκευῆ, τὰ σπατάκια, τὰ ζωντανὰ ποὺ χρόνο μὲ χρόνο καλύτερευαν κι’ αἰῶζαν ἦταν τὸ τρίτο. Τὰ παιδιά ποὺ πλήθαιναν ὀλόγυρά τους ἦταν ἡ ἐλπίδα τους. Ἄχ, ναί, Θεέ μου, μιὰ μέρα θὰ λεπτρωθῆ τὸ νησι καὶ τότες θὰ βολευτοῦμε καλύτερα, θὰ προσδέψουμε πότερο.

‘Ο Ἰῶβ εἶναι ἕνας ἐργάτης γερός καὶ χοντροφτιαγμένος. Ἡ ρίζα του βαστάει ἀπὸ τότε ποὺ τὸ πρῶτο ζευγάρι ξεχέρωσε τὴ γῆ καὶ κουβαλοῦσε πέτρες γιὰ τοίχους καὶ δώμες. Ὅσοσο αὐτὸς τώρα ἔχει μιὰ μόνο καλύβα ἀπὸ πλιθάρι ποὺ τὴν ἔφτιαξε μόνος. Τὸ πατρογονικὸ μοιράστηκε στὶς ἀδελφές. Ἡ καλύβα εἶναι μιὰ ζεστὴ καὶ γερὴ φωλιὰ μονόχωρη. Σὰ γριζιὴ ὁ ἄντρας ἀπὸ τὸ χωράφι ποὺ τοῦ ἄφησεν ὁ πατέρας του ἀποθέσει ταγάρι καὶ σύνεργα τῆς δουλειᾶς σὲ μιὰ γωνιά, σφαλνᾶ τὴ πόρτα τῆς καὶ μένει ἐκεῖ ἥσυχος καθισμένος ἢ στέκει στὸ κατώφλι τῆς, κύριος τοῦ σπιτιοῦ του. ‘Ο Ἰῶβ εἶναι ἕνας ἀκούραστος δουλευταρᾶς μὲ τὸ μυαλὸ ἀδούλευτο ἀκόμη. Ὅλη τὴ μέρα ψαχουλεύει τὴ γῆ, τὰ σύνεργα. Τὸ σούρουπο φορτωμένος ταγάρι καὶ ξύλα κατηφορίζει στὸ σπίτι του. Ἀνάβει φωτιά κι’ ετοιμάζει δεῖπνο. Κουρασμένος δὲν ἀποζητᾶ συντροφιά. Δίνει κάτι καὶ στὴ μοναδικὴ κατσίκια του, τὴ κοιμίζει στὴ γωνιά, ἀποτραβιέται στὴ τάβλα του, ἀκουμπᾶ τὸ κεφάλι στὰ μπράτσα καὶ κοιμάται. Κάτι ἀόριστο κοιντεῖται μέσα του κάτι ἀόριστο ποὺ πάει νὰ πῆ πὸς τὰ μπράτσα θὰ ἦταν πιὸ ὠραῖα ἂν ἦταν πιὸ μαλακά μὰ ἡ κούραση τὸ σταματᾶ πρὶ τελειώση.

Κάποτες ἦταν μέρες δύσκολες. ‘Ο Ἰῶβ δὲ μπορούσε νὰ δουλέψῃ στὴ γῆ. Ἦταν λάσπη. Περισσὰ γεννήματα δὲν εἶχε νὰ τραφῆ. Ἄν κατέβαινε στὴν πόλη γιὰ κομμὰ δουλειᾶ προσωρινῆ ὅσο ν’ ἀνοίξῃ ὁ καιρός; σὰ νὰ ποῦμεν ἂν πῆγαινε ἐργάτης στὶς οἰκοδομές; Ἄς εἶναι καὶ γιὰ τὸν πηλό. Μὰ ἡ κατσίκια μὲ ποῖν νὰ μείνῃ; Κούνησε ὁ ἄντρας τὸ κεφάλι μὲ νόημα. Ἡ ἀνάγκη ξυπνᾶ τὸ μυαλό. Γυναίκα πρέπει νὰ βοῆ γυναίκα. Τοῦτραψε σὰ τετραπέρατη ἀνακάλυψη.

Ἡ Εὐὰ κουβαλήθηκε ὕστερα ἀπὸ τὶς ἀπαραίτητες διατυπώσεις μεγάλη βοήθεια μέσ’ τὸ σπίτι. Ἦταν μιὰ κοπέλλαρα μᾶλλον χοντροκομμένη πολὺ χρήσιμη. Ἄλλαξε τὴ ζωὴ τοῦ ἔρημου. Ράντισε, σκοῦπισε, σιγύρισε, ἔτριψεν ὅλα τὰ σκευῆ ὅσο ποὺ γυάλισαν, ἔπλυνε, μάλωσε, ἄρμεξε. Σὰ τελειωναν τὴ δουλειὰ τους ἔπαιναν καφεὶ κουβεντιάζοντας. Ὅστερα ἔπιασε νὰ δουλεῖ μαζί του στὴ γῆ. Φτιάξαν κι’ ἕνα κομμάτι περιβόλι. Τὰ γεννήματα τὰ φορτώνονταν κείνος καὶ τὰ κατέβαζε στὴ πόλη. Στὸ χωριὸ συνεργατικὴ δὲν ὑπῆρχε. Ἔτσι ἔμοιαζε φορηγίδα στεφανιὴ ποὺ ξεφορτώνει στὸ λιμάνι κι’ ἀπὸ κεῖ φορτώνει ἄλλα γιὰ τὸ σπίτι. Τάρεσε αὐτό. Τοῦ φαινόταν πὸς θάταν μιὰ ἀχρηστὴ ὑπαρξὴ ἂν πηγαίνονταν ἄσκολα δίχως ἕνα βάρος στοὺς ὄμους. Ἡ μιὰ κατσίκια ἔγινε δυ-τρεις-πέντε. Φτιάχτηκε καὶ μαντεῦλα γιὰ χάρη τους. Τ’ ἀντρογύνο βάλτηκε νὰ φτιάξῃ κι’ ὀρηθῶνα. Μὲ τὴ σειρά του τὸ μονόχωρο ἔγινε δίχωρο ὡς ἦσαν παιδιά. Προστέθηκε καὶ μαγεριό. Μαρμαροστρώθηκε τὸ σπίτι. Ἄσπισε. Ἀκόμη τοῦ φτιάξαν καὶ τζαμωτὰ παρᾶθρα. Ἦταν νὰ χάνης τὸ νοῦ σου μὲ τὸ φῶς τῆς μέρας ποὺ ἔμπαινε μέσ’ τὸ σπίτι μέσ’ τὴ ζωὴ τους. Τὸν χεμπῶνα τώρα σὺν ἔβραχε καθόντουσαν οἱ δύο τους. Γύρω τους ἔπαιζε πρῶτα ἕνα ἀγόρι, ὕστερα ἕνα κορίτσι, ὕστερα τρίτο ἀγόρι, τέταρτο. Κεῖνος ἔφτιαχνε πανέρια, σκάλιζε κολόκια. Κεῖνη ἔρραβε, κεντοῦσε. Οἱ δύο τους μιλοῦσαν. Εὗρισκαν τόσα ἐνδιαφέροντα. Ἐφαιναν σχέδια. Ἡ ἀγάπη ξυπνᾶ τὸν ἄνθρωπο.

Σὰ πῆγαν τὰ δύο παιδιά στὸ μεγάλο σχολεῖο κάτω στὴ πόλη παρουσιάστηκαν δυσκολίες. Εἶχαν ἔξοδα περισσά. Δὲ βαρύνεσαι ὑπομονή, ὑπομονὴ κι’ ὅλα θὰ περάσουν. Ἄς μὴν αἰῶζαν

ὁ ἀριθμὸς τῶν ζωντανῶν, ἄς μὴ μεγαλῶνῃ τὸ σπῆτι, ἄς μὴ πληθαίνουν τὰ σύνεργα καὶ τὰ σκευή.

—Θὰ μείνωμεν ὅπως εἴμαστε μόνο τὰ παιδιὰ νὰ μορφωθοῦν. Κι' ἂν λευτερωθῇ καὶ τὸ νησί μας ὡς νὰ μεγαλώσουν θὰ ζήσουν εὐτυχισμένα, πολὺ εὐτυχισμένα.

Ἐλεύτεροι καὶ μορφωμένοι ἄνθρωποι. Μπῆξαν καὶ μερικά βιβλία στὸ σπῆτι. Καμὰρι ποὺ τὸ εἶχαν αἱ γονιοί! Μιὰ μέρα ὁ μεγάλος γνιὸς δὲ γύρισε. Ἡ ἀδελφὴ ἔφερε τὴν εἶδηση πὼς μιὰ μεγάλη μάχη μετὰ τοὺς Ἑγγλέζους ἔβαλε τοὺς διαδρόμους, τὴν αὐλή, τὰ κάγκελλα τοῦ σχολείου μετὰ αἷμα ἐφηβικό. Πολλοὶ μαθητὲς εἶχαν συλληφθῆ. Ὁ Κοσμᾶς (μετὰ τὸ γάμο βρέθηκε καὶ τὸ βαπτιστικὸ τοῦ Ἰῶβ) σὰ κατέβαινε στὴ πόλιν μέρες καὶ μέρες φρόντιζε νὰ μάρη. Τίποτε τὸ ὀριστικόν. Ἄλλοι ἔλεγαν πὼς τοὺς εἶχαν φυλακὴ ἄλλοι στὸ φρούριον τῆς Κερύνειας καὶ πὼς ἀπὸ κεῖ δραπέτευσαν πολλοί. Τῆ ψυχῇ τῆς οἰκογένειας τὴ βαστᾷ μιὰ δο- νούμενη τρομάρα μεταξὺ ἀγωνίας, ἀπελπισμένης ἐλπίδας, περηφάνιας. Τὰ κέρφιον ἀπανωτὰ καὶ παρατεταμένα ξηραίνουν τὰ χωράφια, οἱ ἔρευνες στὸ σπῆτι σκορπίζουν τίς σοδειάς, οἱ περιστάσεις γίνονται ἀφορημὴ νὰ πουληθοῦν τὰ ζωντανά.

Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ κρατηθοῦν στὸ γυμνάσιον. Πρέπει νὰ μορφωθοῦν.

—Κοσμᾶ δὲν ἀντέχω. Πῶς θὰ ζήσωμε;

Ἵπομονή, Εὔα, τὸ ἀπαιτεῖ ὁ ἀγώνας γιὰ τὴ λευτεριά, γιὰ τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ τόπου. Ὅσοτρα θάχωμε τὴ μάνα μας δίπλα.

Σκῆρτημα ξαφνικὸ σ' ὄλες τίς καρδιές. Ἡ ἀτμόσφαιρα πολλαπλασιάζει τὴν εἶδηση. Ἡ λευτεριά, ἔρχεται ἢ λευτεριά! Τὸ πιστοποιοῦν οἱ φυλακὲς ποὺ ἀνοίγουν, τὰ συματοπλέγματα ποὺ καταργοῦνται, οἱ ἀντάρτες ποὺ γυρίζουν. Οἱ δουλειές ἀφήνονται μισοστημένες. Καθένας πετᾷ τὰ πράγματα ποὺ κρατᾷ καὶ τρέχει στὴ γιορτῇ. Σὰ κλωσσοπούλια μαζεῦνται οἱ γυ- ναῖκες γύρω στὰ παληκάρια ποὺ γυρίζουν.

—Τὸ Δημήτρη, σάμπως τὸν εἶδε κανεὶς σας; τινάζει ἡ Εὔα τὸ ρῶτημα. Σαγίτα ἀφανέ- ρωτη περνᾷ μεσ' τὸ κενόν.

—Ὁ Δημήτρη σκοτώθηκε σὰν ἤρωας καὶ σὰν Ἑλληνας.

—Κοσμᾶ δὲν ἀντέχω.

Εὔα, κράτησε τὸ κεφάλι σου ψηλά. Εἶναι γονιοὶ ποὺ εἶχαν ἓνα καὶ τόχασαν. Ἐμεῖς, δόξα σοὶ ὁ Θεός, ἔχομεν ἄλλα τρία. Θὰ ζήσουν λῆπτερα εὐτυχισμένα κι' ἓνα μέρος τῆς εἰγνω- μοσύνης τους θὰ στρέφεται στὸ μεγάλο ἀδερφό. Ποὺ καὶ ποὺ ἡ Εὔα κάνει νὰ ξεσφραγίσῃ τίς ἀναμνήσεις.

—Κοσμᾶ, θυμᾶσαι τότε ποὺ ἦταν θρέφος ὁ Δημήτρη πὼς πλάγιαζε στὸ θερμὸ στήθος μου καὶ τί μαγία εἶχε σὰ χόρταινε ἀπὸ τὸ γάλα μου νὰ παῖξῃ μετὰ τὸ χέρι μου ὅσο νὰ κοιμηθῇ; Ἐγὼ ποὺ τοῦδασα τὴ ζωὴ δὲν εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ ἐμποδίσω τὸ θάνατό του.

—Εὔα, δὲ κάνει, δὲν ὠφελεῖ νὰ μιλάς ἔτσι. Ἵπομονή... Ἐἴπαμεν Ἵπομονή.

Σιγά, σιγά ἡ οἰκογένεια συνήθισε στὸ σπιτικὸ περιβάλλον τῶν πέντε, ὑπόταχτηκε στὸ καθεστῶς τῶν σκεφτικῶν μορφῶν καὶ τῆς προσμονῆς. Κάθε τόσο γνωστοὶ ἀπὸ τὸ γειτονικὸ χωριὸ ἄρχονταν γι' ἀποχαιρετισμό.

—Γιατὶ φεύγετε;

—Τὰ χωράφια μας, τὰ σπῆτια μας εἶναι μέσα στὴ περιοχὴ τῶν βάσεων. Γυρέψαμε στὴ πόλιν δουλειά. Δὲ βρήκαμε. Θὰ φύγωμε ἀπὸ τὸ νησί.

—Θέλετε νὰ πῆτε πὼς σὰς διώχουν οἱ ξένοι ποὺ διώξαμε;

—Ποιὸς νὰ ξέρη ποιὸς μᾶς διώχνει. Μπορεῖ νάταν γραφτὸ μας. Ἄς εὐτυχίσῃ τοῦλά- χιστον ἡ ὑπόλοιπη Κύπρος, ἐσεῖς.

Παρέκει τὰ παρατήματα αὐξάνουν κάθε μέρα. Οἱ πολεμικὲς ἐγκαταστάσεις συμπληρῶ- νονται. Φαντάζουν σωρὸς σταχτιά φαντάσματα. Ἐξω ἀπὸ τὰ συματοπλέγματα οἱ ντόπιοι βαστᾶνε κλεισμένη μεσ' τὰ στήθια τὴν ἀνάσα τους καὶ στήθων αὐτῶν ἀνοίγουν τὸ δροῦμα. Μέσ' τὴν ἀκίνητη σιωπῇ τῆς ἔξω περιοχῆς κινοῦνται ἴδια σιμάχτρα τῆς ἀβουλίας ἐνῶ στριγλιές ἀπὸ μηχανές ξεπηδοῦν στὸ σιδερόφρακτο χῶρο. Οἱ πολεμικὲς ἐτοιμασίες ὑψώνουν μολυβένιο νέφος πάνω ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα κι' ἡ ἀπειλὴ τοῦ ἀφανισμοῦ βαθαίνει κάσκα πε- λῶρια τὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων. Ἡ σκιά τοῦ παρατηρητηρίου πέφτει βαρεῖα μπρὸς στὸ παράθυρο τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας καὶ τὸ πρὶ φωτεινὸ σπιτάκι σκοτεινιάζει. Τὸ σιχαμερὸ παιδί τῆς φράγκας, ὁ γυμνοσάλιαγκας σέρνεται στὰ ὕψα τοιχώματα. Τόξο σὲ χορδῇ τρέμει τεντωμένος ὁ ἀγέρας. Φύλλα λεύκας σιοῦνται οἱ καρδιές. Κυριαρχικὰ δικαίωματα στὴ γῆ τῶν ἠρώων κερδίζει ἡ βόμβα. Πελώρια μηχανικὰ χτήνη ἰσοπεδώνουν τὸ ματοβαμμένο χῶμα, χτήνη ποὺ κρατοῦν μεσ' τὴ κοιλία τους τὴν ἔχτρα, γιὰ τὴ πρόνοια γιὰ τίς διαφορὰς τῶν ἀν-

θρώπων και τὰ περιφέρουν συμπικνωμένα σὲ χώρους πού ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς ἔκτιζε ναοὺς στὸ Θεὸ τοῦ φωτός. Σὲ χώματα πού οἱ ἄνθρωποι ὑπηρετοῦσαν τὴ φιλοξενία κ' ἐδημιουργοῦσαν ἐμπορικὲς καὶ πολιτιστικὲς σχέσεις μὲ τοὺς γείτονες. Συχνὰ ἡ Εἴα στὴ σιωπὴ τῆς νιώθει ἕνα σωρὸ ἀλήθειες νὰ τὴν ἐγγίξουν. Κι' ἂν σκάσουν καὶ ξεπολυθοῦν ὅλες αὐτὲς οἱ βόμβες κοπάδι λυσσαλαμένες σκύλες στὰ χωράφια μας. στὰ σπίτι μας; Τεντώνει κάθε ἴνα τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς ψυχῆς στὴ προσημνίη τοῦ αἵριο κι' ἀκούει ἕνα μακρυνὸ πνηχτὸ ρουχαλιτὸ σὰν αὐτὸ πού κάνει ἡ ψυχὴ χιμώντας νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς μαχαιριάς μαζί μὲ τὸ φρέσκο αἶμα πού φουρφορίζει. Εἶναι νύχτες στὴν αἰπνία τῆς πού νομίζει πὼς σ' ὄλη τὴ ζωὴ κορμιά ζουλοῦνται καὶ τσακίζονται. Πὼς τὰ κρᾶνια λυώνουν κάτω ἀπὸ τὸ πιεσθῆριο τῆς σιδερόφρακτῆς περιοχῆς. Μέσ' τῆ χάνωση πού ἀκολουθεῖ τὴν ἀγωνία τὸ μυαλό τῆς φλέγεται κι' οἱ ζωϊκὲς δυνάμεις περνοῦν σ' ἔξαρση. Στὶς στιγμὲς αὐτὲς γοργὲς σὰ τὴν ἀστραπὴ, τὶς ἐπαναλαμβανόμενες ἀδιάκοπα, τὸ αἶσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴ ζωὴ κι' ἡ συνειδησιὴ τῆς πραγματικότητος πολλαπλασιάζονται μέσα τῆς. Ὅλες οἱ συγκινήσεις, οἱ ἀμφιβολίες, οἱ ἀνησυχίες παραχωροῦν τὴ θέση τους σὲ μιὰ διαύγεια τελειῶς φυσιολογική. Ὅλες οἱ ἀπορίες συγκεντρώνονται σ' ἕνα ἐρώτημα.

—Κοσμᾶ, πὲς μου, γιατί σιωποῦμε; Ποιὸς πόλεμος σακάτεψε τὴ ψυχὴ μας μὲ φόβο κι' ἔκλεισε τὸ στόμα μας; Κεῖνος πού κάναμε μεις ἢ κεῖνος πού μᾶς ἐτοιμάζουν οἱ ἄλλοι; οἱ ξένοι;

—Σώπα, Εἴα, εἶναι πράγματα αὐτὰ γιὰ μᾶς τοὺς ἀγοράμματος;

—Ἔ, ξέροῦμε καὶ μεις κάτι σημαντικὸ. Ξέροῦμε πότε νὰ ριζοῦμε τὸ σπόρο. Πότε νὰ θερίσουμε τὸ καρπὸ. Ὅτερεα ἔχομε μέσα μας τὰ σκοτωμένα παιδιὰ μας, γύρω μας τάλλα πού θέλουν νὰ ζήσουν. Γιατὶ λοιπὸν νὰ μὴ μιλοῦμε;

—Πλάσματα πού πάνε ἀντάμα μὲ τὸν Οὐρανὸ καὶ τὴ Γῆ εἶναι ἀδύνατα; Ἄνθρωποι πού εἶναι ἕνα μὲ τὸ χῶρο τους χρειάζονται ὄπλο στὴ φύχτα γιὰ νὰ νιώσουν δυνατοί; Κύτταξε...

Ἡ Ἀγνή, ἡ κόρη, πού κεντοῦσε στὴ γωνιά σηκώθηκε ἀνοιξε τὸ παράθυρο καὶ κύτταξε ἔξω. Κύτταξε, συνέχισεν ἡ μάννα ἀκολουθώντας τὴν. Ἐδῶ εἶναι ἡ φύση. Εἶναι ἡ γῆ πού ἀνήκει σὲ μᾶς καὶ σ' ἄλλους τοὺς χωριανούς. Παρέκει εἶναι ὅ,τι ἀνήκει στοὺς ἄλλους τοῦ τόπου. Ἄνθρωποι καὶ φύση δὲν ἀντιμάχονται. Κι' ἂν κάποτε συμβῆ ξαναμονιάζον. Δεὸ ἔρχονται σὲ πόλεμο. Δὲν ἔχουν νὰ μοιράσουν τίποτε. Πηγαίνουν χέρι - χέρι προκόβουν οἱ ἄνθρωποι ὁμορφαίνει ἡ γῆ κι' ἡ ζωὴ. Γι' αὐτὸ σοῦ λέω πὼς εἶμαστε δυνατοί. Ἐχομεν ἰερὴν συμμαχία μὲ τὴ γῆ.

—Μὰ δὲ βλέπεις πού μασάρεψαν τὰ χωράφια τῆς μὲ θανατικὰ τέρατα καὶ σπᾶσαν τὴ συμμαχία μας καὶ μὲ τὴ γῆ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους; Δὲν καταλαβαίνεις πὼς ἀδυνατίσαμε;

—Κι' ἂν μιλοῦσαμεν ὅσοι ποτίσαμε τὴ γῆ μὲ τὸν ἰδρῶτα μας; Ὅλοι πού δίνομεν ὅλα ἀπ' ὅπου ζῆ κανεῖς, ὅλοι ὅσοι ἐκτιμοῦν κείνα πού γι' αὐτὰ πρέπει νὰ ζῆ κανεῖς;

—Ὅσο καὶ νὰ φουσκῶσῃ ὁ βάτραχος βόδι δὲ γίνεται.

—Ἄν ἀρνιόμαστε νὰ θρέψομε τοὺς στρατούς;

—Θὰ πεθαίναμε μιὰ ὥρα ἀρχήτερα ἀπὸ τὰ ὄπλα τους.

—Ἐμεῖς οἱ φίλοι τοῦ κόσμου δὲν ἔχομε φίλους νὰ μᾶς σώσουν;

—Οἱ φίλοι εἶναι καὶ φίλοι τῶν ἐχθρῶν μας. Καὶ τί τὰ θέλεις. Ἡ φίλια τοῦ «μεγάλου» λογαριάζεται πὸ πολὺ ἀπὸ τοῦ μικροῦ. Ἐμεῖς δὲν εἶμαστε «μεγάλοι». Γεροὶ σὰ τὸ χῶμα μας μπορεῖ νάμαστε μὰ ὄχι «μεγάλοι». Ἐπομονή, ὑπομονή ὅσο ἡ Ἀνάγκη μικρᾶν ἢ μεγάλωσῃ ὄλους. Γιὰ τὴν ὥρα νὰ κυττάζουμε τὰ παιδιὰ μας. Καὶ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια. Φοβάμαι μήπως δὲ μπορέσω νὰ τὴν θρέψω ὅσο νὰ μᾶς δοθῇ βοήθεια. Δὲν ἔχω οὔτε διδάχτρα νὰ πληρώσω. Σκέφτηκα νὰ πωλήσω ὅ,τι ἔχομε καὶ νὰ φύγω. Στὴν Ἀγγλία ὅσο ἐπιτρέπεται ἡ μετανάστευση. Λένε πὼς ὑπάρχουν δουλειές. Ἄς εἶναι πιατᾶς σὲ ἐστιατόριον. Εἶναι καὶ μιὰ ἄλλη ἐλπίδα. Ἐργάτης στὰ μεταλλεῖα τῆς Δ. Γερμανίας.

—Κοσμᾶ, πὼς τὸ σκέφτηκες; Λεφτὰ καὶ τί νὰ τὰ κάμω; νὰ τὰ φάω στὰ ναῦλα; Θυμᾶσαι; σὰν εἶχαμε λίγα περισσεύματα ἀγοράζαμε ἐργαλεῖα γιὰ τὴ γῆ, λιπάσματα, ζῶα, ὕλικα γιὰ κτίσιμο. Ἄγαπῶ τὴ γῆ μας, Κοσμᾶ. Πὼς σκέφτηκες νὰ τὴ πουλήσω; Ὅτερεα οὔτε ἡ κυβέρνησις ἐνθαρρύνει τὴ μετανάστευση.

—Κι' ἐγὼ, Εἴα, τὴν ἀγαπῶ. Μὰ ἡ ἀγάπη τῶν παιδιῶν...

—Μὰ, ἀγαπητέ μου, αὐτὴ ἡ ἀγάπη εἶναι πού μὲ δυναμώνει. Πρέπει νὰ διατηρήσουμε τὴ ζωὴ στὸ τόπο μας. Νῶρχεται ἡ μιὰ γενιὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη θεομιμένη ἀπὸ μᾶς ὅπως τόσα χρόνια... ὅπως γινόταν ἀπὸ τὴν πρώτην ἐποχὴ κι' ὅπως θὰ γίνεται ὡς τὴ κάθε νέα ἐποχὴ. Ὅτερεα, ἐσύ, πάντα ἔλεγες ὑπομονή.

—Σιώπα Εἴα, τὸ ὑπομονή. Τώρα νιώθω ἀδύνατος.

—'Αδύνατος γιατί πατέρα, ἐπενέβη ἡ 'Αγνή. Προχώρησε, ἄνοιξε τὸ παράθυρο καὶ πρόστεσε. Κύτταξε τὴ φύση. Τὴ γῆ πού ἀνήκει στοὺς χωριανούς. Τὴ παρέκει πού ἀνήκει στοὺς ἄλλους. "Τότερα ἔχουμε μεγάλους φίλους τὸν Οὐρανὸ καὶ τὴ Φύση. "Ε, κ' ἂν κάποτε τσακωθοῦμε λιγάκι μαζί τους δὲν εἶναι σοβαρό. Μονιάζουμε μὲ μᾶς. 'Ανθρώποι καὶ φύση δὲν ἀντιμάχονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλο δὲν ἔρχονται σὲ πόλεμο. Δὲν ἔχουν νὰ μοιράσουν τίποτε. Πηγαίνουν χέρι - χέρι. Προκόβουν σὲ ἄνθρωποι. 'Ομορφαίνει ἡ γῆ κ' ἡ ζωὴ. Γι' αὐτὸ εἴμαστε δυνατοὶ πατέρα. "Ἐχουμε ἱερὴ συμμαχία μὲ τὴ γῆ. —Χμ, ἔκανε ἡ Εἴα. Συμμαχία μὲ τὴ γῆ. Αὐτὸ εἶναι ὁμορφο, κόρη μου. Μὰ τότε γιατί μασκαρέψαν τὰ χωράφια τῆς μὲ τέρατα; Χμ, δυνατοί. Νὰ ξέρουμε τὴν ὥρα πού πρέπει νὰ ρίξουμε τὸ σπόρο, νὰ ποτίσουμε, νὰ διατηρήσουμε τὴ ζωὴ θερέφοντας τὴ μὰ γενιὰ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ νὰ μὴ μᾶς ρωτοῦν γιὰ τίποτε. Δυνατοὶ νὰ λήη ἡ κόρη μου. Ποῦ ἡ δυνάμη μας; 'Ο Κοσμᾶς σήκωσε τὸ κεφάλι. Τὸ κορίτσι ἔχει δίκιο, Εἴα. 'Η δυνάμη μας εἶναι ἡ ὑπομονή. Κάτι θὰ γίνῃ μὲ τὸ καιρὸ κ' ἰ μὲ τὶς βάσεις. Κάτι ἀκουσα νὰ μιλιέται στὴν πόλη. Γιατὶ ἂν φύγουν ἄρον - ἄρον αὐτὲς οἱ μηχανές τότε μποροῦν νᾶρτουν ἄλλοι νὰ μᾶς πάρουν καὶ τὴ γῆ καὶ τὶς ἐλπίδες μας. Φαίνεται πὸς οἱ ἐπιστήμονες συζητοῦν πιά γιὰ ὅλα αὐτά. Δὲν εἶναι σὰ ρῶτα. Βλέπεις τὸ καλὸ εἶναι πὸς ὅλοι φοβοῦνται πιά τὸ πόλεμο. 'Αλλιῶτικα τί θὰ μπορούσαμε νὰ κάνουμε; Ν' ἀρνηθοῦμε νὰ θερέψουμε τοὺς στρατοὺς θ' ἀπεθάναμε ἀπὸ τὰ ὄπλα τους. Νὰ πιστέψουμε στὴν ἀνωστερόβουλη φιλία; Ἐδύχως πού παρουσιάστηκε ἡ φιλία ἀπὸ 'Ανάγκη. 'Η 'Ανάγκη τῆς Εἰρήνης θ' ἀναγκάσει ὅλους νὰ γίνουν φίλοι.

—'Ε, ἀφοῦ τὰ λὲς αὐτὰ γιατί θὲς νὰ φύγωμε; Μὲ τὴν ὑπομονή θὰ διορθωθοῦν ὅλα ἂν ζήσουμε. —'Ἐχεις δίκιο. Θὰ μείνω. Θὰ δουλέψῃ κ' ἡ 'Αγνή τοῦ χρόνου πού τελειώνει τὸ γυμνάσιον.

Τὰ δυὸ ἀγόρια μπήκαν μέσα μὲ τὰ χοντρὰ ἐγχώρια ρούχα τους ἀναποκοκκινισμένα ἀπὸ τὸ παίγνιδι.

—Μητέρα, πεινάσαμε. 'Η Εἴα ἔτρεξε νὰ σερβίρῃ τὸ φαγητό. Φάνταξε πὸ ψηλὴ καὶ καλοστεκοῦμενη ἴδια 'Εστία πού κρατᾶ ἀναμμένη τὴ φωτιά τῆς ζωῆς.

—Μόνο πατάτες, μάννα; 'Ακόμη εἴμαστε φτωχοί;

—Γιὰ τὴν ὥρα, ναί. Μὰ μὴ νομίζετε πὸς θὰ μείνετε φτωχοί. Τὸ ὑπαίθρο δὲν εἶναι ποτὲ φτωχό. 'Ἐχει περισσότερα ἀπ' ὅσα τοῦ φαίνονται. Μόνο τώρα ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι του ἔχουν κάπνες σφῆνες στὰ πλευρὰ δὲ μποροῦν νὰ δουλέψουν ὅσο πρέπει.

—Ποὺς ἔβαλε τὶς σφῆνες;

—Αὐτὸς ἡ ἐκείνος. 'Απὸ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τόπο δὲν ἔχει σημασία. "Ἄς ποῦμεν ἄνθρωποι πού μοιάζουν μὲ κείνους πού ἀγαποῦν τὰ τυχερὰ παίγνιδια. Ποῦ ἀπὸ τὴ ζάλη εἶναι ἄρρωστοὶ ἢ τρελλοί. Ποῦ ἀρέσκονται στὸ πολὺ κ' ἀπότομο κέρδος. Τὰ κομώματά τους εἶναι δειλία μᾶλλον. Θέλουν νὰ τρέχουν ἐπειδὴ δὲ μποροῦν νὰ περπατήσουν κανονικά. Μὰ θὰ βροῦν οἱ σφῆνες κ' αὐτὲς ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς Εἰρήνης καὶ θὰ περπατήσουμε στὸ πραγματικὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς. Τώρα πατάτες, ὕστερα αὐγά, γάλα, κρέας, βούτυρο, βιβλία... θεάματα, ταξίδια. Στέναξε μὲ ἀνακούφισιν. Κανένας δὲ δοκίμασε νὰ ταράξῃ τὴν ἁρμονία τῶν λόγων του μὲ ἀντιρρήσεις. "Ἦταν νότες πού ἐπιβεβαίωσαν τὴ καλὴ τάξη, τὸν εἰρηρικὸ κανονικὸ ρυθμὸ τὴν ἁρμονία τοῦ κόσμου. 'Ο Κοσμᾶς ἀκούμπησε τὸ μέτωπο στὶς φουχτες. Τὸ φῶς τῆς λάμπας διέγραψε τὴν εἰκόνα του στὸ τοῖχον. 'Η σιὰ ἀνώρθωσε τὴ γωνιά τοῦ προσώπου κ' εὔρυνε τὸ κρανακὸ χῶρο. Οἱ τρίχες φαίνονταν χοντρές κ' ὀρθωμένες. 'Ο μικρὸς γυιὸς ἀπλώσε τὸ δάχτυλο στὸ τοῖχο φωνάζοντας. Νὰ ὁ 'Ιῶβ, ἔτσι τὸν ἔχει τὸ βιβλίον μας. "Ἐτρεξε πρὸς τὸν πατέρα. 'Ο γέρος τὸν κράτησε σφιχτὰ πάνω στὸ στήθος του. Μέσ' τὸ παλιὸ σπῆτι πού τὸ τύλιγεν ὁ ἄνεμος φάνταζε τὸ σύμπλεγμα σὰ θεοτήτα φοβερὴ. 'Η Εἴα ξαναβοήθη τὴν ἀταραξία τῆς. 'Η 'Α νῆ πήγε κοντὰ τῆς. Κι' οἱ δυὸ κύτταξαν τὴν εἰκόνα. 'Ο νόμος τῆς ἀνάγκης ἔπεφτε βαρῶς στὴ γραμμὴ τοῦ γέρικου ὄμου καὶ τὴ μετέβαλε σὲ πελώρια καμπύλη. 'Η 'Αγνή ἄρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ ἀργὰ κ' ὑποβλητικὰ.

Σὲ μὰ μεριά τῆς γῆς στέκει ἓνας βράχος πελώριος

Οἱ ἄνεμοι πάνω κει ψηλά ψυστὸν τρομεροὶ

τ' ἀστροπελέκι πέφτει ἄγριο τὸ χιόνι πυκνὸ

'Η θάλασσα στὴ πεισματάρικη ὀρμὴ τῆς

ἄνοιξε βαθειὰς σπηλιὰς μέσ' τὸ κουφάρι του

ὄμως ὁ βράχος κρατιέται ἀξιοπρεπὰ στητός.

ΠΩΣ ΕΙΔΑΝ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ΟΙ ΜΙΣΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

Ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση ἐξεργάγη ἕξη μόνο χρόνια μετὰ τὴν τελειωτικὴ καταστροφὴ τοῦ Ναπολέοντος στὸ Βατερλώ καὶ τὴν φαινομενικὴ ἤττα τῶν φιλελευθέρων πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ιδεῶν ποὺ ἐκπροσωποῦσαν ἡ γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ οἱ φορεῖς τῆς. Ἡ ἀπολυταρχία ἐπεκράτησε καὶ πάλιν καὶ οἱ ἰσχυρότεροι κυβερνήτες τῆς ἐποχῆς, οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας, τῆς Πρωσσίας, τῆς Ρωσσίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, συνασπισμένοι σὲ δυὸ συμμαχίες, τὴν Ἱερὴ καὶ τὴν Πενταπλῆ, πολεμοῦσαν νὰ ἐπαναφέρουν τὸ παλαιὸ ἀπολυταρχικὸ καθεστῶς παντοῦ μετὰ τὴν ἐνοπλιὴ ἐπέμβαση σὲ ξένες χῶρες καὶ τὴν καταστολὴ κάθε ἐπαναστατικῆς κινήσεως. Οἱ συνασπισμένες αὐτὲς ἀπολυταρχικὲς Δυνάμεις, γνωστὲς ὡς Ἀντίδραση, καταδυνάστευσαν τὴν Εὐρώπη γιὰ ὀκτὼ δόκλιρα χρόνια. Λογοκρισία καὶ ἀτυνομικὴ παρακολούθησις ἐγκαταστάθηκαν σ' ὅλες τὶς Εὐρωπαϊκὰς χῶρες. Κάθε φιλελεύθερη ιδέα καταπολεμεῖτο μετὰ φανατισμὸν καὶ κάθε ἐπαναστατικὸν κίνημα, εἴτε κοινωνικὸν εἴτε ἐθνικόν, θεωρεῖτο ὅτι ὑπεκινεῖτο ἀπὸ τὴν φιλελεύθερον ὁμάδα τοῦ Παρισίου, τὴν ὁποίαν ἡ Ἀντίδραση ἐκαλοῦσε περιφρονητικὰ «Συμμορία τῶν Παρισίων». Γι' αὐτὸ καὶ καταπνίγεται στὸ αἷμα.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐμπνευστὲς τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ἤξεραν ὅτι μὴ ἰδέα καταπολεμεῖται ὄχι μόνον μετὰ καταπιεστικὰ μέτρα ἀλλὰ προπαντὸς μετὰ τὴν διάδοσι μίᾳ ἄλλῃς ιδέας, καταπολέμησαν τὶς φιλελεύθερες ιδέες τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως μετὰ τὸ Χριστιανικὸν πνεῦμα. Κατηγόρησαν τοὺς φιλελεύθερους ὡς ἄθεους καὶ στασιαστὲς καὶ ὡς ἀνθρώπους ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἀνατρέψουν τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν τάξιν ποὺ ὑπάρχει στὸν κόσμον «ἐλέω θεοῦ». Ἕνας βασικὸς ὁρος τοῦ πρωτοκόλλου τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ἔλεγεν, ὅτι «ἡ διοίκησις καὶ τὸ καθεστῶς κάθε κράτους πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐλεύθερον θέλησιν τῶν ἐλέω θεοῦ ἡγεμόνων». Τὰ καθεστῶτα λοιπὸν εἶναι ἱερὰ καὶ ἀπαράβιαστα. Μόνον οἱ ἴδιοι οἱ ἡγεμόνες, στοὺς ὁποίους ὁ θεὸς ἔχει ἐμπιστευθῆ τὴν ἐξουσία, δικαιοῦνται, ἐὰν τὸ θελήσουν, νὰ ἐπιφέρουν κάποια μεταβολὴ στὴ νομοθεσίαν ἢ τὴν διοίκησιν. Κάθε ἐπανάστασις λοιπὸν ἦταν μὴ ἱεροσυλία, μὴ ὕβρις κατὰ τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως, ἀφοῦ ἦταν βίαιη προσπάθεια ἀνατροπῆς ἐνὸς ἱεροῦ καθεστώτος.

Μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρῶτον εἶδαν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἱερῆς καὶ τῆς Πενταπλῆς Συμμαχίας. Τὸ ἔτος τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Ἱερὴ Συμμαχία ἦταν πανίσχυρη καὶ ὁ καγκελλάριος τῆς Αὐστρίας, ὁ μεγάλος μισέλληνας Μέττερνιχ, ἐκυβεροῦσε στὴν πραγματικότητι τὶς τύχας ὀλόκληρης τῆς Εὐρώπης. Ὁ Μέττερνιχ εἶδεν ἀμέσως τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ὡς ἐχθρικὴν πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας γενικώτερα, καὶ τῆς Αὐστρίας εἰδικώτερα, γιαντὸ καὶ πολέμησε, μαζὶ μετὰ τὸν ἐπιστήθιον φίλον τοῦ Φρειδερίκου Φὸν Γκέντζ, συντάκτῃ τῆς ἐφημερίδας «Αὐστριακὸς Παρατηρητής», μετὰ πείσμα καὶ φανατισμὸν τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.

Ἡ πολεμικὴ τοῦ Μέττερνιχ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἐστρέφθη πᾶνω σὲ τέσσαρα ἐπιχειρήματα, μετὰ τὰ ὁποῖα προσπαθοῦσε νὰ παρασύρῃ μετὰ τὸ μέρος του τοὺς ἡγεμόνες τῆς Συμμαχίας. Τὸ πρῶτον ἐπιχειρήμα ἀφοροῦσε αὐτὸ τοῦτον τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνετρέπετο, κατὰ τὸν Μέττερνιχ, ἐὰν οἱ ἡγεμόνες ἐπέτρεπαν νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἰδεολογίαν καὶ τὶς ἀρχὰς τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἔπρεπε νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς μὴ βίαιη προσπάθεια ἀνατροπῆς ἐνὸς νόμιμου καθεστώτος. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν εἶχαν κάθε συμφέρον νὰ καταπνίξουν στὸ αἷμα τὴν ἐπανάστασιν, προτοῦ ἢ πυρκαγιὰ τῆς Ἐπαναστάσεως ἐπεκταθῆ παντοῦ καὶ καταβροχθίσῃ τὸ πᾶν, προτοῦ ἢ λερναία ὕδρα μετὰ τὸν ἀνοικτὸ φάρυγγα, ὅπως ἐχαρακτήριζε ὁ Μέττερνιχ κάθε ἐπανάστασιν, καταπνίξῃ τὴν ὑπάρχουσα κοινωνικὴν τάξιν.

Ὁ Μέττερνιχ προσπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς ἡγεμόνες τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶχε σχέση μετὰ τὴν «Συμμορίαν τῶν Παρισίων». Ἐχρησιμοποίησε πρὸς τοῦτον πλαστὰ ἔγγραφα, μετὰ τὰ ὁποῖα κατόρθωσε νὰ τοὺς πείσῃ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης εὐρίσκειτο σὲ ἐπαφὴ μετὰ τοὺς φιλελεύθερους τοῦ Παρισίου. Μετὰ τὸν τρόπον αὐτὸν ἔπεισε τὸν Τσάρον τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρον νὰ ἀποκηρύξῃ εὐθὺς ἀπὸ τὴν πρῶτην στιγμὴ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην καὶ νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν.

Πάνω στὴν ἴδια γραμμὴ ἐργάστηκε καὶ ὁ σύμβουλος τοῦ Μέττερνιχ Φρειδερίκος Φὸν Γκέντζ, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἶχε σχέση μετὰ τὸ μυστικὸν ἐπαναστα-

τικό σωματείο της Ἰταλίας, τὸ γνωστὸ ὡς Καρμπονάρι, καὶ ἔφερε ὡς ἀπόδειξη τὸ γεγονός ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπαναστατικὰ τραγούδια τῶν Καρμπονάρων μιλοῦσαν μὲ θαυμασμό γιὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ὁ Φρειδερίκος Φὸν Γκέντζ ἦταν ἐπίσης ἐκεῖνος πού παρέσχε στὸν Μέττερνιχ τὸ τρίτο ἐπιχειρημὰ του κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Στὰ πολύκροτά του «Γράμματα ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο» ὁ Γκέντζ σκυφαντοῦσε τοὺς Ἕλληνες σὰν ἄθλιους κακοποιούς καὶ ἐλεινοὺς ληστές, πού λεηλατοῦσαν καὶ κατέστρεφαν τὰ πάντα. Μιλώντας γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας ὑποστήριζε πὼς στὰ μέρη πού ἐπικρατοῦσαν οἱ ἐπαναστάτες ἐκυριαρχοῦσε ἡ ληστεία καὶ ἡ λεηλασία. Ἀντιθέτως οἱ Τούρκοι, ὅταν ἐνικοῦσαν καὶ ἐπληροχόντο, ἐπέβαλλαν παντοῦ τάξη καὶ ἀσφάλεια.

Τις ἴδιες σκυφαντιές κατὰ τῶν Ἑλλήνων διετύπωσε ὁ Γκέντζ καὶ στὸ Συνέδριον τῆς Βερόνας τὸ 1822 συνεπικουρούμενος ἀπὸ τὸν Ἄγγλο πρεσβευτὴ στὴν Κωνσταντινούπολη Στρούγκφορντ. Καὶ οἱ δύο τοὺς ἀγωνίστηκαν μὲ μεγάλο ζήλο νὰ πείσουν τοὺς συνέδρους γιὰ τὴν ἀθλιότητα καὶ κατωτερότητα τῶν Ἑλλήνων καὶ γιὰ τὶς ἀρετὲς τῶν Τούρκων.

Ἀλλὰ ὁ Μέττερνιχ μὲ τοὺς συμβούλους του δὲν πολέμησαν μόνο θετικὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Τὴν πολέμησαν καὶ ἀρνητικὰ στὴν προσπάθειά τους νὰ πείσουν τὸν τσάρο Ἀλέξανδρον ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ βλέπῃ τὸ ἑλληνικὸν πρόβλημα σὰν ζήτημα ἀνθρωπισμοῦ ἢ υποστηρίξεως τῆς Χριστιανικῆς Θεοσεβείας, ἀλλὰ σὰν ζήτημα καθαρὰ πολιτικόν, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀντικρουσθῇ μὲ βάση τὸ συμφέρον καὶ τὴ ψυχρὴ λογικὴ. Τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα ἔπρεπε, κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Μέττερνιχ, νὰ μετατοπισθῇ ἀπὸ τὸ πεδίο τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς προστασίας τοῦ χριστιανισμοῦ στὴ σφαῖρα τῆς ἐλεύθερης καὶ ἀνεπηρέαστης πολιτικῆς.

Αὕτη ἦταν ἡ γνώμη τῶν περισσοτέρων πολιτικῶν τῶν χωρῶν μελῶν τῆς πενταπλῆς Συμμαχίας. Πολὺ χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφει ὁ Ἄγγλος πολιτικὸς Λονδόδερου, ὁ ὁποῖος μὲ κυνισμό ὑποστήριξε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ ἀφεθοῦν στὴ μοῖρα τους: «Ἵσως τὸ αἶσθημα, γράφει, ὁμλεῖ ὑπὲρ τῶν ἀπογόνων ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐδιδάχτηκαν ὅλοι ἀπὸ τὴν παιδική τους ἡλικία νὰ σέβωνται, ἀλλὰ ὁ νοῦς τὸν ὁποῖον κάθε πολιτικὸς ἄνδρας ὀφείλει νὰ τάσῃ ὑπεράνω τῆς καρδίας, ἐπιβάλλει νὰ ἀφεθοῦν οἱ Ἕλληνες στὴ μοῖρα τους».

Γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἡγεμόνες δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέπουν στὸν φιλελληνισμό νὰ δρᾷ στὴν χώρα τους, διότι ἦταν ἕνας ἐπακίνδυνος συναισθηματισμὸς καὶ ἕνα μέσον προπαγάνδας τῶν ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν. Τὴ γραμμὴ αὕτη ὑπέδειξεν ὁ Μέττερνιχ σ' ὅλους τοὺς ἡγεμόνες τῆς Συμμαχίας καὶ τοὺς ἐπέβαλε νὰ καταστρίβουν τὴ φιλελληνικὴ κίνηση στὶς χώρες τους, νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν ἴδρυση φιλελληνικῶν κοιμητηρίων καὶ ἰδιαιτέρως νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀποστολὴ ἐθελοντῶν στὴν Ἑλλάδα. Πολλὲς φιλελληνικὲς ἐφημερίδες ἐκλείσθησαν ἀπὸ τὶς ἀντιδραστικὲς κυβερνήσεις, φιλέλληνες καθηγητὲς Πανεπιστημίων ἔχασαν τὴ θέση τους καὶ θεατρικὲς παραστάσεις, πού ἐπρόκειτο νὰ ἀνεβαστοῦν γιὰ συλλογὴ χρημάτων πρὸς οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπαγορεύτηκαν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ καταπιεστικὰ μέτρα τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα οὐδέποτε ἐξέλιπταν καὶ ἡ φιλελληνικὴ κίνηση οὐδέποτε κατεστάλη. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση ἐσυγκίνησε ὅλους τοὺς μῦστες τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τοὺς θαυμαστὲς τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδας. Ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἡ ἀγαπημένη πατρίδα τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας, ἡ κοινὴ πατρίδα ὅλων τῶν μορφωμένων μὲ τὰ κλασσικὰ γράμματα ἀνθρώπων. «Ὅλοι οἱ μορφωμένοι Ἐθνοπαῖοι ἔνοιωθαν μὴ ἀπέραντη εὐγνωμοσύνη πρὸς τὴ χώρα, ἡ ὁποία, ὅπως εἶπε χαρακτηριστικὰ ἕνας φιλέλληνας, ἦταν ἡ κροτοφὸς τῆς ἀνθρώπινης παιδείας καὶ ἡ κατοικία κάθε ὠραίου καὶ καλοῦ». Πολὺ ἐνδεικτικὲς τῆς εὐγνωμοσύνης πού ἔνοιωθαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα οἱ μορφωμένοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι μερικὲς φράσεις πού ἔγραψε ὁ Σατωμπριάν στὰ «Ἀπομνημονεῦματά» του: «Ἀφιέρωσα τὸν ἐνατὸ μου στῆν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας. Μοῦ φαινόταν πὼς ξεπλήρωνα ἕνα χρέος σὲ μὴ μητέρα».

Μὲ μεγάλη χαρὰ ἔβλεπαν οἱ φιλέλληνες τοὺς ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων νὰ ἀνδρειεύουν καὶ πάλιν, νὰ ἀνακτοῦν τὴν παλιὰ φιλοτιμία τους καὶ νὰ ξαναζωντανεύουν τὶς ἐνδοξες σελίδες τοῦ παρελθόντος μὲ τὸν Λεωνίδα καὶ τοὺς Σαλαμινομάχους. Μὲ ἀφατὴ ἀγαλλίαση ἔβλεπαν ὅτι ὁ λαὸς αὐτός, γιὰ τὸν ὁποῖον εἶχαν πιστέψει πρὸς στιγμή ὅτι ἔχασε τὶς προγονικὲς ἀρετὲς του καὶ ἐξεβαρβαρώθη, ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι προικισμένος μὲ τὶς ἴδιες ἀρετὲς, τὴν ἴδια εὐθυμία, ἱκανὸς νὰ μεγαλοουργήσῃ καὶ πάλιν, ὅπως στὴν παλιὰ ἐποχὴ. Ἔτσι εἶδαν τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση οἱ μεγάλοι φιλέλληνες Λόρδος Βύρρον, ὁ Σατωμπριάν, ὁ διάδοχος τοῦ βαβαρικοῦ θρόνου Λουδοβίκος, ὁ Ἀμερικανὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Χάρβαρτ Ἐδουάρδος Ἐβερρετ, ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Μέντελσον Βαρθόλδη, ὁ Γάλλος πολιτι-

κός Ρισελιέ, οί Γάλλοι λόγιοι Σεμπασιάν και Διδώ, ο Γερμανός ποιητής Γουλιέλμος Μίλλερ και πολλοί λαοί. Ἡ λατρεία τους και ὁ θαυμασμός τους για τὴν αρχαίαν Ἑλλάδα ἦταν κάτι πού περιποιούσε τιμὴν τόσο σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους ὅσο και στὴν πατρίδα τους.

Ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση ἐσυγκίνησε ἀκόμα ὅλους τοὺς προοδευτικούς ἀνθρώπους τῆς Εὐρώπης, οἱ ὁποῖοι εἶδαν μὲ πικρία τίς φιλελεύθερες ἰδέες νὰ καταπνίγωνται στὸ αἷμα και τὴν ἐλπίδα ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδας τους ἀπὸ τὸν ξενικὸ ζυγὸ νὰ ματαιώνεται. Οἱ Ἴσπανοί, οἱ Ἴταλοὶ και οἱ Γερμανοὶ πατριώτες εἶδαν στὴν ἑλληνική ἐπανάσταση τὴν ἔκφραση τῆς ἐπιθυμίας τους για μιὰ ἐπανάσταση και στὴ δική τους χώρα πού θὰ τοὺς χάριζε τὴν πολιτική ἐλευθερία και τὴν ἔνωση τῆς κατακομματιασμένης σὲ μικρὰ κρατίδια πατρίδας τους. Γι' αὐτὸ και περιέβαλαν μὲ ἀγάπη τὴν ἐπανάσταση και τὴν ὑποστήριξαν μὲ κάθε τρόπο. Για πολλοὺς πολιτικὰς ἐξορίστους ἡ Ἑλλάδα ἔγινεν ἡ καινούρια πατρίδα, ἡ χώρα πού ἔδινε νόημα στὴ ζωὴ τους, ἀφοῦ τοὺς παρέιχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀγωνιστοῦν για τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης και τῆς ἰσότητος, για τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀγωνιστῆ σ' ὅλη τους τὴ ζωή.

Ἀλλὰ και τὴν εὐρύτερη μᾶζα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐσυγκίνησεν ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση. Ἰδιαίτερα μετὰ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχη Γρηγορίου τοῦ Πέμπτου και τίς βάρβαρες σφαγὰς τῆς Χίου τὸ θρησκευτικὸ και ἀνθρωπιστικὸ περιεχόμενο τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως ὑπογραμμίστηκε περισσότερο και οἱ φιλελληνικὲς φάλαγγες ἐπυκνώθησαν. Φιλελληνικὰ σωματεῖα ἰδρύθησαν στὴν Γερμανία, τὴ Γαλλία, τὴν Ὀλλανδία, τὸ Βέλγιο, τὴν Ἰσπανία, τὴν Ἀγγλία, τὴ Ρωσία, τίς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, τὰ ὁποῖα ἐνίσχυσαν τὴν ἐπανάσταση μὲ χρήματα και μὲ ἀποστολὴ ἑθελοντῶν. Ὅπως ἔγραφε χαρακτηριστικὰ ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Βαρθόλδη, ὁ φιλελληνισμὸς ἔγινε τότε «ἡ θρησκεία τῆς νεότητος και τοῦ γήρατος».

Ἀκόμα και μέσα στίς τάξεις τῶν ἀντιδραστικῶν και τῶν ὀπαδῶν τῶν ἀπολυταρχικῶν ἀντιλήψεων ὑπῆρξαν πολλοὶ πού ὑποστήριξαν τὴν ἑλληνική ἐπανάσταση. Τὰ πρῶτα δύο μάλιστα χρονία τῆς ἐπανάστασεως, ὅταν ἡ Ἀντίδραση ἦταν πανίσχυρη και κάθε ἔκφραση φιλελεύθερων ἰδεῶν ἦταν θανάσιμο ἀμάρτημα, οἱ φιλέλληνες προσπαθοῦσαν νὰ συμβιβάσουν τὴν ἑλληνική ἐπανάσταση πρὸς τίς ἀρχὰς τῆς Ἀντιδράσεως. Τὰ ἐπιχειρήματά τους ἦταν τόσο πειστικά, ὥστε ἔπεισαν και μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς πολιτικοὺς τῶν χωρῶν τῆς Πενταπλῆς Συμμαχίας.

Τὸ πρῶτο ἐπιχείρημα τῶν ἀντιδραστικῶν φιλελλήνων ἦταν ὅτι ἡ ἑλληνική ἐπανάσταση δὲν ἀντέβαινε πρὸς τίς ἀρχὰς τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας. Τραγὴ ἀπόδειξη τούτου ἦταν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐπανάστασεως, εἶχε πολεμήσει ἄλλοτε ὡς στρατηγὸς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ἕνας ἄλλος Ἕλληνας πού συνεδέετο στενὰ μὲ τὴν ἐπανάσταση, ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ὑπουργὸς τοῦ Τσάρου.

Ἐποστήριξαν ἐπίσης πὸς τὴν ἰδρυση ἑλληνικοῦ κράτους δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀνατρέψῃ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἰσορροπία. Ἀντιθέτως ἡ ἰδρυση ἑλληνικοῦ κράτους θὰ ἐγένετο ἀφορμὴ ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ σταθερότης και ἀσφάλεια στὴν περιοχὴ, πράγμα πού ἀκριβῶς ἐπιθυμοῦσε και ἡ Ἱερὴ Συμμαχία, ἐνῶ παραλλήλως θὰ ἦταν ἀφορμὴ νὰ ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὸν Εὐρωπαϊκὸν χῶρον ἕνας βάρβαρος και ἀπολίτιστος λαός, πού ἀποτελοῦσε στίγμα και ντροπὴ για τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμό.

Ἡ κυριώτερη ὁμως προσπάθεια τῶν φιλελλήνων ἦταν νὰ ἀνατρέψουν τὸ ἰσχυρότερο ἐπιχείρημα τῶν μισελλήνων, ὅτι δηλαδή ἡ Ἑλληνική ἐπανάσταση ἦταν μιὰ προσπάθεια βίαιης ἀνατροπῆς ἐνὸς νόμιμου καθεστώτος. Στὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ οἱ φιλέλληνες ἀπάντησαν πὸς ἡ τουρκική διακυβέρνηση τῆς Ἑλλάδας δὲν ἦταν νόμιμος, διότι οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπετάγησαν οἰκιοθελῶς στοὺς Τούρκους οὔτε και ὑπέγραψαν ποτὲ συνθήκη ὑποταγῆς σ' αὐτούς. Οἱ Ἕλληνες ἐπομένως δὲν ἦταν ὑπήκοοι σύμφωνα μὲ τὸ διεθνὲς δίκαιο, ἀλλὰ ἦσαν ἀπλῶς ἀνδράποδα.

Τὴ γνώμη αὐτὴ ὑποστήριξαν ἐπανειλημμένως πολλοὶ φιλέλληνες. Μιλώντας στὸ Γερμανικὸ Κοινοβούλιο τῆς Ἔσσης στίς 19 Ἰουνίου 1821 ὁ βαρῶνος Γάγγερ εἶπε μεταξὺ ἄλλων και τὰ ἑξῆς: «Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι ἄδικοι, διότι δὲν ἦσαν ὑπήκοοι ἐνὸς νόμιμου κυριάρχου ὑπὸ τὴν ἔννοια τοῦ δημοσίου δικαίου και τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ σκλάβοι πού ζητοῦν τὴν ἐλευθερία των, τὸ δὲ Γερμανικὸν ἔθνος θὰ εἶναι ἔνοχον αἵματος ἐὰν δὲν ὑψώσῃ φωνὴν βοήθειας δι' αὐτούς».

Παρόμοια ἀκριβῶς γνώμη ἐξέφρασε και ὁ Γάλλος φιλέλλην Σατωμπριάν σὲ ἕνα λογοσέλιδο φυλλάδιο πού ἔστειλε πρὸς τὸν Τσάρο τῆς Ρωσίας, καθὼς ἐπίσης και ὁ Γερμανὸς

καθηγητής τῆς Φιλοσοφίας Γουλιέλμος Κρούγγ.

Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἀπροχώρησε καὶ σ' ἓνα ἄλλο ἐπιχείρημα, συναφές πρὸς τὸ πρῶτο, τὴν ἀδικιὰ καὶ ἀπάνθρωπη τουρακικὴ διοίκησι. Ἡ ἄθλια καὶ ἀνήθικη αὐτὴ διοίκησι, ἡ ὁποία «ἀδίστακτως καὶ παρανόμως πνίγει, φυλακίζει, ἐξορίζει καὶ δημεύει περιουσίες γιὰ νὰ γεμίσει μ' αὐτὲς τὸ κρατικὸ θησαυροφυλάκιον» ἐξωθεῖ τοὺς Ἕλληνας, σὲ ἐξέγερσι, καὶ ἀσφαλῶς κα- νεῖς δὲν μπορεῖ νὰ κατηγορήσῃ τὸν λαὸ αὐτό, διότι ἐπῆρε τὰ ὅπλα γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴ ζωὴ, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ ὑπάρχοντά του.

Ἐνας ἄλλος μεγάλος φιλέλληνας, ὁ περιφημὸς ἰδρυτὴς τοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Μονάχου καὶ μεγάλος σοφὸς Θείρισιος, προσπάθησε ἐπανειλημμένα μὲ ἄρθρα του στὴν «ἐφημε- ρίδα τοῦ Ἑορκαίου» νὰ ἀναλύσῃ τὸν πραγματικὸν χαρακτῆρα τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστά- σεως καὶ νὰ διαλύσῃ τὶς συκοφαντίας ποὺ ἐξετοξεύθησαν ἐναντίον της. Ἰδιαίτερα ἐπροσπά- θησε νὰ ἀνατρέψῃ τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασι εἶχεν οἰανδήποτε σχέσιν μὲ τὴ «Συμμαχία τῶν Παρισίων» ἢ μὲ τὸν Κακποναρισμὸν τῆς Ἰταλίας. «Οἱ φιλελεύθεροι τοῦ Παρισίου δὲν μποροῦσαν νὰ σώσουν τοὺς ἑαυτοὺς των», ἐτόνιζεν ὁ Θείρισιος, «πῶς ἦτο δυνα- τὸν αὐτοὶ νὰ ὑποστηρίξουν ἄλλους;» Ἐκεῖνο ποὺ ἐγένετο στὴν Ἑλλάδα, μόνον σὰν θαῦμα θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῇ, ἓνα θαῦμα τῆς Θεῆας Προνοίας, ποὺ ἤθελε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ δείξῃ τὴ συμπάθειά της γιὰ ἓνα χριστιανικὸ λαὸ ποὺ ἐταλαιπωρεῖτο καὶ ἐμαρτυροῦσε στὰ χέ- ρια ἐνὸς βάρβαρου λαοῦ.

Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἦταν μιὰ ὑπόδειξι πρὸς τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης σχετικὰ μὲ τὴ στάσι ποὺ ἔπρεπε νὰ τηρήσουν ἔναντι ἐνὸς μικροῦ χριστιανικοῦ λαοῦ ποὺ ζητοῦσε, μὲ τὴν ἐπανάστασι, τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν του ἀπὸ τὰ φρικτὰ βάσανα, στὰ ὁποῖα τὸν ὑπέβαλλε ἀλλόθρησκος καὶ βάρβαρος λαός. Ἐτσι ἀκριβῶς ἔβλεπε τὸ ἐλλη- νικὸν πρόβλημα ὁ Τσάρος τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρος, ὡς ζήτημα ἀνθρωπιστικὸν καὶ ὡς ζή- τημα ὑποστηρίξεως ἐνὸς χριστιανικοῦ λαοῦ. Καὶ ἔτσι τὸ εἶδεν ἡ πλατεία μᾶζα ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Πατριάρχου καὶ τὶς ἀνηλεεῖς σφαγὰς χιλιάδων ἀθῶων γυναικῶν καὶ παιδιῶν στὴ Χία. Ἡ χριστιανικὴ πίστις ὑβρίζετο στὴν Ἑλλά- δα ἀπὸ τὸν Τοῦρκον κατακτητὴ καὶ τὸ ἀνθρώπινο αἰσθημα ἐπληγόνετο καὶ κατερρακάνετο ἀνεπανόρθωτα. Ἦταν λοιπὸν καθήκον ὅλων καὶ ὡς χριστιανῶν καὶ ὡς ἀνθρώπων νὰ δώ- σουν ἓνα τέλος στὴν ἀπάνθρωπη αὐτὴ διοίκησι, μὲ τὴν ἐνεργὸν ὑποστήριξι τῆς ἐλληνικῆς ἐπα- ναστάσεως καὶ τὴν ἐκδίωξι τοῦ βάρβαρου ἀσιάτη ἀπὸ τὸν εὐρωπαϊκὸν χώρον.

Οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ἰδιαίτερος, οἱ ὁποῖοι διὰ τῆς διακηρξέως των εἶχον ἀνακηρξῆ τὸς ἑαυτοὺς των προστάτες τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας, ἔπρεπε, ἐὰν ἤθελαν νὰ μείνουν συνεπεῖς πρὸς τὶς ἀρχὰς τους, νὰ ὑποστηρίξουν ἓνα μικρὸ χριστιανικὸ λαὸ τῆς Εὐρώ- πης, ὁ ὁποῖος ἀγωνίζετο γιὰ τὴν πίστιν του καὶ τὴν ἐλευθερίαν του.

Ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος ποτε ἐν τούτοις δὲν ἔμεινε σταθερὸς σ' αὐτὴν τὴν θέσιν. Μιὰ συνάντησι μὲ τὸν Μέττερνιχ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ τὸν μεταπέσῃ καὶ νὰ τὸν κινή νὰ ὑπανα- χωρῇ. Μόνον ὅταν ὁ φιλελεύθερος Ἄγγλος Κάνιγκ, ὁ ὁποῖος ἔγινε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας μετὰ τὴν ἀποκτονίαν τοῦ φιλότουρκου Κάσελρηγ, ὑποστήριξε παρόμοια γνώμη, ἢ θέσι αὐτὴ ἐπεκράτησε καὶ ἡ στάσι τῶν ἡγεμόνων τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἐναντι τῆς Ἑλλάδας μετεβλήθη. Σὲ μιὰ ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν στὴν Κωνσταν- τῖνοπολιν Στραγκφορδ, ὁ Κάνιγκ ἐτόνιζεν ὅτι τὰ φιλανθρωπικὰ καὶ χριστιανικὰ αἰσθήματα τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως δὲν μποροῦσαν νὰ ἐπιτρέψουν τὴ συνέχισιν τῶν ταπεινώσεων καὶ τῶν βασάνων ἐνὸς χριστιανικοῦ λαοῦ. «Τὴν κατάστασι τοῦ χριστιανικοῦ αὐτοῦ λαοῦ, ἔγραφεν, ὁ ὁποῖος στενάζει κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν βαρβάρων ἀπὸ αἰῶνων, δὲν μπορεῖ ἢ Ἀγγλία νὰ βλέπῃ μὲ ἀδιαφορίαν».

Εἰς ἄλλη του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἕπαιτο Ἀρμωστὴ τῶν Ἰονίων νήσων διέτασεν αὐτὸν νὰ συμπεριφέρηται πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὡς πρὸς ἐμπόλεμον ἔθνος. «Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησι, ἔγραφε πρὸς τὸν Ἕπαιτο Ἀρμωστὴ, ὄφειλε νὰ θεωρήσῃ τοὺς Ἕλληνας ποὺ ἐξώπλισαν τὰ πλοῖα των ἢ ὡς πειρατὲς ἢ ὡς ἐμπόλεμος. Ἐπειδὴ ὅμως ἓνα ὁλόκληρον ἔθνος ποὺ ξεση- κώνεται κατὰ τῆς Ἀρχῆς του δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς πειρατικόν, εἶνα ἀνάγκη νὰ θεω- ρηθῇ ὡς ἐμπόλεμον, ἐφ' ὅσον τηρεῖ τοὺς κανόνες καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν παραδεδεγμένων διὰ τὴν τωαύτην περιπτώσιν ὅρων».

Ἡ εἰνοικὴ ὑπερ τῶν Ἑλλήνων στάσι τοῦ Κάνιγκ ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ τόσο γιὰ τὴν τύχη τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας ὅσο καὶ γιὰ τὴν μεταστροφὴν τῆς πολιτικῆς τῶν Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ἐναντι τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ τὴν πίεσιν τῶν ἰσχυρῶν φιλελληνικῶν κινή- μάτων ποὺ ἐδημιουργήθησαν σ' ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὰς χώρας οἱ ἡγεμόνες ἀναγκάστηκαν νὰ

ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τοῦ Κάνιγ καὶ νὰ δοῦν μὲ κατανόηση τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Ἡ Ἑλλάδα εἶχε νικήσει τόσο στὸ στρατιωτικὸ ὅσο καὶ στὸν διπλωματικὸ τομέα, στὸν στρατιωτικὸ χάρις στὸ ψυχικὸ σθένος, τὴν παλληκαριά καὶ τὴν αὐταπάργηση τῶν παιδιῶν της, στὸν διπλωματικὸ χάρις στὴν συγκίνηση καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸ ποὺ γέννησαν στὴν Εὐρώπῃ τὰ κατορθώματα τῶν τέκνων της.

Ἡ Ἑλλάδα νοιώθει εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴ βοήθεια τῶν φιλελλήνων ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ περηφάνεια γιὰ τὴν μπόρεσε, μὲ τὸν ἀγῶνα της, νὰ συγκινήσει καὶ νὰ ἐνθουσιάσει ξένους λαοὺς τόσο πολὺ ὥστε νὰ θεωρήσουν τὸν ἑλληνικὸ ἀγῶνα σὰν δικό τους. Περισσότερη ὅμως τιμὴ καὶ περηφάνεια πρέπει νὰ νοιώθῃ ἡ ἴδια Εὐρώπῃ γιὰ τοὺς προηγούμενους πολίτες της, οἱ ὁποῖοι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς σημερινούς, ἐπίστευον σὲ ὑψηλὲς ἀξίες καὶ διεπνέοντο ἀπὸ ἀνώτερα ἰδανικά. Ὁ ἰδεαλισμὸς ἐκεῖνος καὶ τὸ φιλελεύθερο πνεῦμα κοντεύει νὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ γιὰ νὰ πάσῃ τὴ θέση του ὁ κυνισμὸς τοῦ Μέττερνιχ καὶ ἡ ταπεινὴ ὑπολογιστικὴ πολιτικὴ τοῦ συμφέροντος. Ἀλλὰ Εὐρώπῃ χωρὶς ψυχικὸ περιεχόμενο καὶ χωρὶς πνευματικὰ ἰδανικά εἶναι καταδικασμένη νὰ πεθάνῃ, νὰ χάσῃ κι' αὐτὴ τὴν αὐθιπαρξία καὶ αὐτοτέλειά της καὶ νὰ γίνῃ δορυφόρος τῶν μεγάλων οἰκονομικῶν καὶ πολεμικῶν κολοσσῶν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΕΡΣΙΑΝΗΣ

ΕΛΛΗ Σ. ΜΙΤΖΗ

Ἡ χωριατοπούλα μὲ τὸ «τσέστο».

ΕΞΗ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΤΟΥΤ ΕΙΧΑΝ ΠΕΙ...

Τοῦ εἶχαν πεί ὅτι ἐκεῖ πού τελειώνει ἡ θάλασσα
 Προσμένει ἕνας ἀταφος νεκρὸς ὁ Ἅγιος τῆς μνήμης —
 Στιγμὴ πού τρώει τὴν καρδιά του ὁ οὐρανὸς
 Ἄλλὰ ἐκεῖνος πίστευε ἀκόμα πὼς ἡ Ποίηση
 Εἶχε ἀρχίσει μὲ τὴν δημιουργία τῆς γυναίκας
 Κι ἐπέμενε ν' ἀγρυπνεῖ πάνω ἀπὸ τὴν κοιμισμένη πόλη
 Ὡς πού αὐτὴ ἡ δωρικὴ διάλυσή του μέσα στὴν Ἀγάπη
 Τὸν σκότωσε πρὶν καταλάβει ὅτι οἱ ψυχές μας κιόλας μοιάζανε
 Μὲ τὰ φτηνὰ σταχτοδοχεῖα
 Πού μοιράζουν οἱ διαφημιστὲς
 Στὰ σταυροδοχεῖα τῶν λιμῶν...

ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΕΣ...

Στὴν Ποίηση γυρίζω κάθε νύχτα
 Τὸ πρόσωπό μου νὰ ξεπλύνω ἀπ' τὸ χάος
 Μοῦ ἔλεγεν ὁ νέος Θεολόγος
 Κυττάζοντας μὲ ρέμβη κάποιου κάντρο
 Πού ἔδειχνε τοὺς ἔρωτες τοῦ Κύνου—Δία.
 Κι ἐγὼ τὸν φανταζόμουν ν' ἀνεβαίνει
 Μ' ἕνα μαῦρο ὄνειρο στὰ μάτια
 Τὸν οὐρανὸ τοῦ στήθους μου πού δέονταν
 Πιὸ ἀπαλὸς νὰ γίνεῖ ὁ καθημερινὸς του θάνατος
 Περισσότερο ἀνθρώπινος ἢ γρήγορος...

ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΙΑ...

Ἐκεῖνος ὁ ζωγράφος θάτανε πολὺ ἐρασιτέχνης
 Δὲν θέλησε τὴν μάσκα τὴν πολύτιμη
 Μὲ τὴν μικρὴ ὑποψία τοῦ χαμόγελου στὰ χεῖλη
 Μὲ τὸ ροδι πρῶτ' στὰ μάγουλα πού δὲν κουράστη
 Αἰῶνες τώρα νὰ ἐξυπηρετεῖ
 Σὲ περιπτώσεις ὅμοιες περίπου
 Στὸ πρόσωπο νὰ βάλει τῆς φιλάρεσξης
 Μελλοθανάτου...

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ, 1966....

Τὴν νύχτα πού οἱ ἀχθοφόροι τῶν ὄνειρων
 Πνίγηκαν στὸ στέρνο τῶν Τυφλῶν
 Ἄκούστηχε καθὼς περνοῦσε τὸν Ἴσθμό

Πού χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸν Θάνατο
 Πού ὀνομάζουν σῶμα:

Ὁ οὐρανὸς εἶναι ἕνας ἔρωτας
 Σὲ ἄλλη διάσταση φώναζε
 Ζητώντας νὰ κουρσέψουμε τ' ἄστρα.
 Ὅμως τὰ χεῖλη μου μοιάζανε
 Μὲ παιδικὲς καθημαγμένες βάρκες
 Κι ἕνα τριπόδαρο σκαλὶ ροκάνιζε
 Τὸ τελευταῖο χαμόγελο τῆς γυναίκας
 Μέσα στὰ πύρινα μάτια του.
 Πῶς θ' ἀκλουθοῦσαμε μὰ τρῶπια σημαία;
 Αὐτὸς ὁ ξένος φάνταζε παράξενα νεκρὸς
 Ἔτσι ὅπως ἔμενε μὲ τὴν ὑποπτη μνήμη
 Τοῦ νικημένου...

ΤΟ ΤΡΑΠΕΖΟΜΑΝΤΗΛΟ...

Ἐνα τραπεζομάντηλο εἶναι ὁ ἄνθρωπος
 Οἱ σκέψεις ἀπὸ χρώματα
 Τὰ χρώματα θάνατος καὶ χαμόγελο.
 Λινὸ μουσαμάς ἢ νάυλον
 Χλευάζει ἅλη τὴν ἡμέρα τὸν ἑαυτὸ του
 Ἐξιλεώνεται μὲ τὴν σωπὴ.
 Καὶ ἔρχοντας ἡ νύχτα
 Ὡς πού ἡ συνήθεια νὰ τὸ γεράσει.

Τότε κάπου θὰ τὸ πετάξουν
 Ὅπως τὸ φίδι τὸ δέγμα του...

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ...

Στὸν πνευματικὸ φίλο ΟΡΕΣΤΗ ΜΗΤΣΑΚΗ προσφορά.

Ὁ Θάνατος εἶναι ἕνας Στρατιώτης — Ποιητῆς δίπλα μας
 Ντυμένος τὴν ὁμορφιά τῆς μεταμεσονύχτιας Ἀνοιξὸς τ' οὐρανοῦ
 Γιὰ νὰ δώσει ἕνα χαμόγελο στοὺς ἀλυσωμένους
 Γιὰ νὰ καταλάβουν πού τελειώνει ἡ φυλακὴ τους
 Οἱ ἀλυσωμένοι.
 Ὁ Θάνατος εἶναι ἕνας Ἄγγελος ἐλευθερωμένος
 Πού ξύπνησε πάνω στὰ κόκκαλα τῶν δολοφονημένων παιδιῶν.
 Ὁ ἄνεμος δὲν ξέρει ὅτι τὸν φέρνει στοὺς ὤμους του
 Ὅμως καὶ ὁ ἄνεμος εἶναι ἕνας Ποιητῆς — Στρατιώτης
 Ὁμοτράπεζος τῆς ὀρφανῆς μητέρας...

ΣΤΗ ΦΟΥΝΤΑ ΤΗΣ ΕΛΙΑΣ

(διήγημα)

Είχε ένα κατασάρδ μαλλί σωστός χνουδάτος κι' άγκαθερός θάμνος. Μέτωπο στενό με μά βαθιά ρυτίδα και μιá σϋλλη πρὸς τὸ δεξιὸ κροτάφι, πὸν δειχνανε στοχαστικότητα. Πρόσωπο στρογγύλο και τραχὺ σάν τοὺς ἀπότομους χείμαρρους τοῦ Πενταδάκτυλου. Κοντὸς με βαρὸ βῆμα σταθερὸ σάν τις ἡρωϊκὲς ἀποφάσεις.

Ντυμένος μες τὸ χακί μ' ἕνα μάλλινο πουλόβερ πὸν ἔκλειε ὡς πάνω με χοντρὸ φερμουὰ περιμένε σ' ἕνα περιβόλι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό.

—«Ἄν τὸν ξεκάνη τὸν προδότη θάχουμε δυὸ κέρδη. Γλυτώνουμε ἀπὸ τὴν ὄχεντρα τοῦ χωριοῦ και θά τὸν ἔχουμε κι' αὐτὸ δεμένο σίγουρα δικὸ μας», σκεφτόταν.

Κάλνιζε με βαθειὰς ρουφηξιές. Δειλίνωνε. Θάπρελε οἱ χωρικοὶ νὰ μαζευτήκανε στὸν κafené. Τὸ σχέδιο ἦταν στρωμένο με λεπτομέρεια. Λέγανε πρῶτα νὰ παρασύρουν τὸν προδότη στὸ χάλασμα ἔξω ἀπ' τὸ χωριό. Ἐκεῖ θάταν εὐκόλο νὰ τὸν ἐκτελέσουν. Μά κοίταξε τύχη! Ὁ ἰδιοκτίτης τοῦ χάλασματος σκέφτηκε νὰ τὸ διορθώσει και νὰ τὸ κάνη ἀποθήκη. Κι' ἔφερε ἕνα σωρὸ ἐργάτες νὰ δουλεύουν. Πάει τὸ σχέδιο...

—«Ὁ ἀρχηγὸς δὲν τὸν καλοκοιτάζει. Λέει πὼς, τούτος ὁ Χατζῆς (π' ἀνάθεμα τὸ χατζηλίκι του) ἔχει ἕνα ἐγκληματικὸ παρελθόν. Ποιὸς μπιστεύεται στὰ καθάρματα; Κι' ὅμως τὸν ἐγγυηθήκανε. Λὲς ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδας, ἡ ξόφρηνη σαιγμὴ τῆς ἐπανάστασης νὰ ξυπνᾷ τις ἀνθρωπιές; Μπορεῖ... Ἄν πετύχη και ξεπαστρέψη τὸν προδότη... τότε τὸν δέσαμε κι' ἔχουμε κι' ἕνα δείγμα τέλος πάντων...

Ὁ ἤλιος ἔδυσε. Οἱ σκιὲς στὰ γύρω βουνὰ μακρύνανε και πικνώσανε. Τὰ δέντρα χάσανε τὸ σχηματισμὸ τους. Τὸ περιβόλι μύριζε πιὰ ἕπνο.

—«Πάει ὁ διάολος! Μπόσικος εἶναι κι' αὐτός. Μᾶς τῶσκασε. Προδότης κι' αὐτός. Εἶχε δικιο ὁ ἀρχηγός. Μορὲ τί κάθουμαι; Βρὲ διάβολο και ἔφρει τὰ λημέρια μας στὴν Καλογραία. Βρὲ τί κάθουμαι!»

Πῆρε τὸ πρῶτο μονοπάτι κι' ἀνέηκε τὸ πρῶτο χαμηλοβουνί. Ἡ καρδιά του εἶχε ἕνα σφίξιμο ἀσυνήθιστο. Δὲν ἦταν φόβος μήτε ἀγωνία. Ἦταν ἕνα εἶδος μικράδας, γιατί χάνανε δυὸ και κέρδιζε ὁ ἔχθρος δυὸ. Κι' οἱ δυὸ ἔφρανε πολλὰ. Ὁ ἀγώνας ἔχει δυὸ πόδια. Ἐνα στὰ παλληκάρια κι' ἕνα στὴ σιωπή. Ἐνα ἀπὸ τὰ δυὸ δταν λείψη, ὁ κίνδυνος δὲν χωρατεύει πιὰ κρέμεται σάν τὸ μαῦρο σύννεφο πὸν φέρνει τὴ νεροποντὴ στὴν ὄρα τῆς σοδειάς.

—«Φτοῦ στὴ μάνα του», λέει ὁ Θάσος προχωρώντας στὸ μονοπάτι.

—«Φτοῦ στὴ δική σου» σὰ ν' ἀκουσε νὰ τοῦ ἀπαντᾷ μιὰ φωνή.

—«Ποιὸς ἀπ' τοὺς δυὸ σας μίλησε;» κοντοστέκεται ὁ Θάσος.

—«Κι' οἱ δυὸ».

—«Ὡστε ἡ προδοσία ἔχει τὴν ἴδια φωνή;» ρωτᾷ ὁ Θάσος.

—«Και τὸ ἴδιο ἀσηκνόμετρο, χί! χί!» ἀκούει ἕνα χάχανο στρογγύ ἀπὸ δυὸ στόματα.

Στὸ ἀνήφορο πέρα φάνηκε ἡ μάντρα. Ὁ βοσκὸς ἦταν δικὸς του ἀνθρώπος. Περιμάζεψε τὸ κοπάδι και καθόταν στὸ σκαλί. Κι' ὕφαινε μες τὸ λογισμὸ του τὰ ἀπλᾷ ὄνειρα τῶν λιτῶν ἀνθρώπων, αὐτῶν πὸν συγγενεύουν με τὸ Θεό.

Ὁ Θάσος πλησίασε.

Ὁ σκύλος γουργούρισε κάτω μὰ δὲν γαύγισε. Γνώρισε τὸ βῆμα.

—Ποιὸς τοῦ λόγου σου; ρωτᾷ ὁ βοσκός.

—Ὁ Θάσος.

—Βρὲ καλῶς τὸ παλληκάρι μου. Ποῦ ἔξκομες ἐδῶ;

—Δουλειὰ στὸ χωριὸ εἶχα. Κι' ἦρθαν ὄλ' ἀνάποδα νὰ πάρη ἡ εὐχή κι' ὀ...

—Μὴ βλαστημάς, παιδί μου, νύχτα-νύχτα. Ἐμεῖς θέλουμε τὴ χάρη της.

—Ἡ Παναγιά και μᾶς φυλάγη... Ἐχει τίποτα νὰ τιμηθῶ; Θά κάνω πολὺ δρόμο ἀκόμα, λέει ὁ Θάσος.

—Νὰ σοῦ δώσω δυὸ αὐγά. Μιὰ σηγμούλα...

Μπήκε ὁ βοσκὸς στὸ χαμόσπιτο τῆς μάντρας και γύρισε με δυὸ αὐγά στὴ φούχτα κι' ἕνα κομματί ψωμί.

Ὁ Θάσος ἄδραξε τ' αὐγά και τὸ ξεροκόματο κι' ἄρχισε νὰ περπατᾷ στὸ γνῶσιμο μονοπάτι τρώγοντάς τα με λαμαργία. Τὸ σκοτάδι εἶχε πέσει πιὰ γιὰ καλά. Μποροῦσε ὅμως νὰ προχωρή γιατί γνώριζε σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ τὰ μέρη τοῦτα, μυριζόταν τις στροφὲς και τὰ ἐμπόδια, μάντευε τοὺς γκρεμούς. Μιὰ στιγμή κύλησε μιὰ πέτρα. Κοντοστάθηκε.

Ξαφνικά μιά φωνή άκούστηκε.

—Ψηλά τὰ χέρια.

‘Ο Θάσος κούφτηκε πίσω άπ’ τή χοντρή χαρουπιά. Φουχτάλιασε τὸ μικρὸ πιστόλι. Τὸ μάτι του άστράφει μὲς τὸ σκοτάδι. ‘Ολες οἱ ἴνες τοῦ κορμοῦ του ξυπνήσανε ἀπὸ τὸν κίνδυνο.

Μιά ριπή ξεκίνησε άπ’ τὴν ἀντικρινή μεριά τοῦ μονοπατιοῦ. Στὴ ριπή ἀπάντησε μιά ἄλλη ἀπὸ ἀντίκρου, άπ’ ἐκεῖ πού άκούστηκε τὸ πρόσταγμα. ‘Η μάχη άρχισε ἀνάμεσα σὲ δυὸ ομάδες.

‘Ο Θάσος κατάλαβε τὴν παρεξήγηση. Τὸ πρόσταγμα δὲν ἀποτεινόταν σ’ ἐκεῖνο. Δυὸ ‘Εγγλέζικες ομάδες συναντηθήκανε στὸ σκοτάδι καὶ πῆρε ἡ μιά τὴν ἄλλη γιὰ ἐχθρική.

Βοήκε τὴν εὐκαιρία σὲ μιά στιγμή ἀνάπαυλας καὶ γλύστρησε πέρα πρὸς τὸν ἐλαῖωνα. Πίσω του άκουσε βήματα, εἶδε φανάρια νὰ σκίζουνε τὸ σκοτάδι, ν’ ἀναζητάνε δεξιά κι’ ἀριστερά στὶς κουφάλες καὶ στὶς φούντες τῶν κλάδων.

Μιά στιγμή δλόγνωρα περιζώσανε τὸν τόπο φανάρια καὶ βήματα. Δὲν ἔμενε ἄλλο καταφύγιο παρὰ μιά φουντωτὴ ἐλιά. Σκαρφάλωσε ἀπάνω της. Βοήκε τὸν πιὸ πυκνὸ κλώνο καὶ σταύρωσε τὰ πόδια γιὰ νὰ συγκρατεῖται. ‘Όστερα τράβηξε τὸ πιστόλι κι’ ἐτοιμάστηκε γιὰ πιθανὴ ἄμυνα. ‘Ενας κρότος νυχτοπουλιοῦ τὸν τρώμαξε. Γυρνώντας νὰ στερεωθῆ καλύτερα στὸ πιὸ πυκνὸ παρακλάδι παραπέρα, τοῦ ἔεφυγε τὸ πιστόλι κι’ ἔπεσε χάμω στὴ ρίζα τῆς ἐλιάς.

Δὲν ἦταν πιά ζήτημα ἄμυνας. Σωτηρία δὲν ὑπῆρχε μέσα σὲ κεῖνο τὸ δακτυλίδι μὲ φανάρια καὶ βήματα. ‘Αλλά ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ γλυτώσει ἂν δὲν τὸν διέκρινε τὸ μάτι τους! Τὰ φανάρια δὲν φώτιζαν τόσο πολὺ τίς πυκνὲς φούντες τῶν ψηλῶν ἐλιῶν. Τώρα θὰ βροῦνε τὸ πιστόλι στὴ ρίζα τῆς ἐλιάς. Σημαίνει πὼς κάποιος σκαρφάλωσε ἐδῶ πάνω. Καὶ θὰ προσέξουν πιά. ‘Τπῆρχε τὸ σημάδι.

Τὰ φανάρια πλησίασανε πολὺ. ‘Ερευνήσανε τίς διπλανὲς ἐλιές. Σὲ μιά τοῖς φάνηκε κάτι τὸ ὑποπτο. ‘Ενας ἀναρχικῆθηκε ὡς πάνω νὰ ἐλέγξει ἕνα σκοτεινὸ σημεῖο. Τὰ φανάρια ξεκίνησανε ξανά, πλησιάζανε.

Τὰ πόδια τοῦ Θάσου άρχισανε νὰ ξεσφίγγουν. Οἱ ἴνες παραλύσανε καὶ χάνανε τὸ σφρίγγος. Τὸ μυαλὸ δὲ δούλευε πιά. ‘Απλῶς περιφερόταν ἄσυνάρτητο ἀνάμεσα στὸ φόβο, στὸ σκοτάδι, στὶς πιθανότητες καὶ σὲ κάτι ἀσάφειες πού δὲν ἦταν σκέψεις ἢ ὄνειροπολήσεις.

‘Ηοθαν στὴ ρίζα τῆς ἐλιάς.

—Μαζευτήτε στὸ βῆμα ἀντίκρου, προστάζει μιά φωνή. —Τὰ φανάρια γυρίσανε πρὸς τὰ δεξιά. ‘Ακολουθήσανε τὰ βήματα.

Κατέβηκε ὁ Θάσος. Μάζεψε τὸ πιστόλι καὶ ξάπλωσε χάμω μουνδιασμένος, χωρὶς νὰ μπορῆ ν’ ἀποφασίσει.

Σὲ λίγες ὥρες ἔφεξε. Τὸ πρῶτὸ ἔγινε ξυλοκόπος καὶ κουβαλοῦσε ξύλα στὸ χωριὸ άπ’ τὰ σύνορα τοῦ δάσου. Οἱ ‘Εγγλέζοι παρακολοθοῦσανε μὲ τὰ γυιάλια τὴν κίνηση στὰ κράσπεδα τοῦ χωριοῦ. Δὲν τὸν ὑποψιαστήκανε. Κατόρθωσε νὰ μπῆ στὰ πρῶτα σπίτια καὶ νὰ τρέξει στὸ κρησφύγετο.

—Οὐ! ἀσπίσανε κι’ ἐσένα;

—Ποιά;

—Τὰ μαλλιά. Νὰ ἐδῶ μιά φούντα ἄσπρες τρίχες. Πιὸ πίσω. Στὴν κορυφὴ τοῦ κεφαλιοῦ.

—‘Εδῶ;

—‘Ακριβῶς.

—‘Ασε τίς πάφλες...

Κι’ ὅμως ἦταν μιά φούντα ἄσπρες τρίχες, πού ξεπηδοῦσανε ἀδυσώπητες ἀπὸ τὸ κασσιό του μαῦρο μαλλί. Χτῆς θὰ ζηλεύανε καὶ τὰ φτερά κοράκου τὴ μαυράδα τῶν μαλλιῶν του.

—Μὲ τρώμαξε, τὸ τομάρι! Ψηλά τὰ χέρια μοῦ λείει μὲς τὸ σκοτάδι. Πρόλαβα κι’ ἔπεσα στὴ ρίζα μιᾶς χαρουπιᾶς. ‘Ο χοντρὸς κορμὸς της μὲ προστάτεψε...

Οἱ ἄλλοι τῆς ἀντάρτικης ομάδας μαζευτήκανε γύρω του. Στὸ πρόσωπό τους ἦταν ζωγραφισμένη ἡ περιέργεια καὶ λίγη ἀγωνία. ‘Όλο βράδου περμένανε τὸ γυρισμὸ του. Τοῖς πέρασε, ἀκόμα, κι’ ἡ ἰδέα πὼς πιάστηκε στὴν Κυθρέα. ‘Εκεῖ δροῦσε ὁ προδότης, πού πήγανε νὰ ξεκαθαρίσουν.

‘Ο ἥλιος βγήκε κι’ ὄλας δυὸ κοντάρια ψηλά στὸν γαλανὸ οὐρανό. ‘Η μετακίνηση τῆς ομάδας μέρα καιρὸ ἦταν ἐπικίνδυνη. ‘Επρεπε νὰ πέσει τὸ σκοτάδι καὶ νὰ κινηθοῦν ἀπὸ τὴν Καλογραῖα ψηλά στὸ κρησφύγετο τῆς ‘Ακανθοῦς.

Τοῦ φέσανε καθρεφτάκι. Κοίταξε τὰ μαλλιά του. Τὸ βλέμμα του ζωήρεψε.

—Πέντε στιγμὲς ἀγωνία καὶ μοῦ τ’ ἀσπίσανε, εἶπε.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΩΤΕΡΟΝ Ο ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

(Μέ βάση μιὰ διατριβή) *

Τὰ ἔργα Λογοτεχνίας, με βάση τὸν Ἀπελευθερωτικὸ Ἀγώνα τοῦ 1955—59, ἴσως ἀπὸ ποιητικῆς πλευρᾶς νὰ μὴν μᾶς ἰκανοποιήσουν ἂν τὰ κοιτάξουμε σὰν δύσκολοι καὶ αὐστηροὶ μελετητές.

Λίγοι ὑπῆρξαν οἱ Κύπριοι ποὺ βρῆκαν τὴν ἔμπνευση νὰ γράψουν ἢ νὰ ποῦν κάτι σὲ στίχους, τὸν καιρὸ ποὺ τὸ νησί πολεμοῦσε. Αὐτοὶ οἱ λίγοι ξεχώρισαν γιὰ τὸ πνεῦμα τους, λέγεται ἀπὸ κάθε πείση, φόβο ἢ βία, ἀσχολήθηκε μετ' τὸ γράψιμο. Ἡ σκέψη τους, μακριὰ ἀπὸ τὰ γῆινα, ζητοῦσε ν' ἀσχοληθῆ μετὰ ἀπρόσβλητα ἀπὸ τὸ χρόνο, νὰ μιλήσῃ γι' αὐτά. Ἡ πέννα τους ὕμνησε γεγονότα τοῦ Ἀγώνα, ἔκλαψε χαμούς, παίναψε τοὺς ἥρωες καὶ ἤλιψε.

Ἄν συγκρίνουμε τὸ θεατρικὸ εἶδος μετὰ τὰ ἄλλα λογοτεχνικὰ εἶδη, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τοῦτο τὸν Ἀγώνα, θὰ δοῦμε πὼς καὶ ποιητικὰ καὶ ποσοτικὰ ὑπερέχει. Τὸ Θέατρο ἦταν ὁ πυρήνας τῶν κοινωνικῶν καὶ συνάμα τῶν ἐθνικῶν ἐκδηλώσεων στὰ ἀγροτικά κυπριακά κέντρα. Τὸ κῶλυμα στὴν θεατρικὴ παραγωγή εἶναι ἡ ἔλλειψή τους παρουσίας ἀπὸ σκηνῆς λόγῳ ἑλλείψεως σκηνοθέτου.

Ὁ γνωστότερος καὶ καλύτερος θεατρικὸς συγγραφέας στὸ νησί μας εἶναι ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Προτοῦ προχωρήσω στὸ ἔργο του, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κύριον μέρος τῆς Λογοτεχνίας τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγώνα σὰς παρουσιάσω ἐν ὀλίγοις τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ κατανοήσετε καὶ τὸν συγγραφέα. Καὶ θὰ προχωρήσω μετὰ τὸν Κύπριο Χρυσάνθη ποὺ θ' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν βάση καὶ τὸν πυρήνα τῆς μελέτης τῆς Λογοτεχνίας τοῦ Ἀγώνα μας.

Γεννήθηκε στὴ Λευκωσία στὸ 1915. Σπούδασε Ἱατρικὴ στὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Λονδίνου. Σήμερα οἱ ἐπαγγελματικὲς του ἀσχολίες εἶναι πολὺπλευρες. Οἱ τίτλοι ποὺ ἀπέκτησε ἐπιβεβαιώνουν τὸ ἄριστον τῆς ἐπαγγελματικῆς του κατάρτισης. Διευθύνει λογοτεχνικὰ περιοδικὰ καὶ εἶναι πρόεδρος τοῦ Συμβουλευτικοῦ Σώματος τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Ἰδρύματος Κύπρου.

Ἀρχίζω μετὰ τὸ Θέατρο. Μόνος σκοπὸς τῶν θεατρικῶν του ἔργων — ὅπως δηλώνει ὁ ἴδιος — εἶναι ἡ ἐξυπηρέτηση τῶν λαϊκῶν ἀναγκῶν, ἀγροτικῶν κέντρων. Ἔργα του: «Ἦταν ὄλοι τους ἀνδρείοι» — 1959, «Τὸ κρησφύγετο» — 1960, «Ἡ προδοσία» — 1961, «Γρηγόρης Αὔξεντίου» — 1962.

Στὸ «Κρησφύγετο» ἔχουμε μιὰ σειρά ἱστορίες ἀπὸ διάφορα κρησφύγετα ποὺ τὶς ἐνώνει ἐλεύθερα καὶ δίνει ἓνα θεωρητικὸ κρησφύγετο, γεμᾶτο ἀπὸ τὸν γνήσιο παλμὸ τῶν κυπριακῶν κρησφυγέτων. Ἄλλοι Κύπριοι ποὺ γράφουν θεατρικὰ ἔργα εἶναι ὁ Π. Ἰωαννίδης, «Σὺ ποὺ σκοτώθηκε γιὰ τὸ φῶς». Ὁ Περνάρης, «Στὸν ἴσκιό τῆς γέφυρας ἐλιάς». Ἡ Ρίνα Κατσελῆ, «Ὁ ἀνάξιος».

Ποίηση: «Ἡ ποίηση εἶναι βασικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς μας», λέει ὁ Κ. Χρυσάνθης. Ἀξίζει νὰ κοιτάξουμε ἀρχετὰ τὴν ποίηση γιὰ τὸ Χρυσάνθης εἶναι περισσότερο ἀξιόλογος σὰν ποιητῆς. Θεοσεκεία, Πατρίδα καὶ Ἀνθρωπιά συνθέτουν κομμάτια ποιητικὰ μετὰ τὴ σφραγίδα τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ κόσμου του. Πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ἄνθρωπος ὁ Χρυσάνθης καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς του ἀναβλύζει στὸ χαρτί μετὰ μέτρο. Γράφει γιὰ τὸν ἔχει πλεόνασμα αἰσθημάτων ποὺ πρέπει, ἀξίζει, ν' ἀκούσουν, νὰ διαβάσουν κι' οἱ ἄλλοι, οἱ λιγώτερο ἐλεγκτοί. Θάτταν κριμα, τέτοιος πλοῦτος νὰ μένῃ γιὰ τὸν Ἔνα καὶ νὰ φυλάττεται ἐπίζηλα.

Ἀπὸ τὰ «Ἐπιλύχια» μιὰ στροφὴ μαρτυρεῖ τὸ ὅλο ἔργο, τὸ λυρικὸ δημιούργημα ποὺ κλείνει ἓνα ὕμνο πρὸς τὸ ταπεινὸ:

«Τὴ λάμψη τῆς ἀγῆς δὲν ξεπερνάεις
μῆτε τὸ θαῦμα ἐνὸς ἀνθοῦ στὸν ἥλιο
πα' κολυμπᾷ σπρωγμένος ἀπ' τὴν αὔρα,
λύχνε μικρὲ. Κι' ὁμως καθὼς ἀνάβεις

* Ὑποβλήθηκε ἀπὸ τὴν συγγραφέα στὶς ἐξετάσεις τῆς στὸν νεοελληνιστὴ καθηγητῆ Bouvier.

θαμπώνω και ναρκώνομαι σαν νάπια
ναρκωτικά βαριά. Στο πρόσωπό μου
σεμνοί συλλογισμοί σιγοβαδίζουν
σαν νάμαι άμάθητο παιδί που σκύβει
μες την καρδιά τ' Αύγουστου εμπρός στη βρύση».

Στίχος άβίαστος, χωρίς σκέψη για έπιτυχία. Στις «Ώδες των ταπεινών πλασμάτων» ο ποιητής σκύβει πάνω από τα ταπεινά, πάνω από τους αποκληρωμένους, ύπενθυμίζοντας πάντα το ανθρώπινο πεπρωμένο.

«Εμείς κυτάμε από τη γη. Δέν είμαστε χορτάρι
που όντας κινάει τα φύλλα του στον ούρανό πετάει.
Τά ζωντανά δέν είμαστε που όντας με τρέλλα τρέχουν
και των άνέμων τη φορά μπορεί να ξεπεράσουν.
Είμαστε οι άνθρωποι οι νεκροί. Πετάμε; Δέν πετάμε.
Τό τρέξιμο σα φύτεμα με ρίζες ως τα βάθη.
Είμαστε άκίνητα νερά που τα ξεχνάει κι' ή αύρα».

«Οί Μπαλλάντες μās ήρωϊκής έποχής» — 1962 — είναι ποίηση μεστωμένη και ύμνος στον Άγώνα. Άπό τις πρώτες ώρες του Άγώνα μέχρι τις στερνές, κάθε νίκη ή κάθε γεγονός άπελευθερωτικό, ή μή, γίνεται μιά μπαλλάντα στην πέννα του ποιητή, τραγουδά την χαρά της έπιτυχίας ή άποτυχίας ή πονεί την άνάποδη στιγμή, πάντα με την έλπίδα για τό ύστερα. Μπαλλάντες για τα πρόσωπα των ήρώων, μιά και για τα πράγματα, τις πόλεις, τις φυλακές.

«Πονών κι' οί πολιτείες σαν τους ανθρώπους
έχουνε μάτια και καλή καρδιά.
Έχουν τον ιδρωτα κοντά στους κόπους'
μενεξεδιά χαρά κι' άπελπισία».

Στην πρώτη στροφή της «Μπαλλάντας των Φυλακών της Λευκωσίας», που αναφέρεται στον Καραολή, ο Χρυσάνθης θέτει κανόνα άφηγήσεως:

«Οί δυνατές οί μπόρες χρωματίζουν
τό γαλανό πεδίο που περπατάς.
Οί πνελιές ζωηρές χαρακτηρίζουν
τό θέμα που στο χρώμα μελετάς.
Οί λεπτομέρειες μοναχά συγχίζουν
τό νόημα που στον πίνακα ζητάς».

Μās δίνει πίνακες με ζωηρές πνελιές, χρωματισμένους από τις δυνατές μπόρες, από τα περιστατικά που χαρακτηρίζουν τα θέματά του. Ό ποιητής συνδυάζει τον έπικό χαρακτήρα με λυρισμό και δραματικότητα. Σ' αυτή την μπαλλάντα ο Χρυσάνθης ύμνει τη δραματική περίπωση του Καραολή. Βλέπουμε τον ήρωα σ' όλες τις φάσεις της μαρτυρικής του πορείας. Τον βλέπουμε να στριφογυρίζει στο παρελθόν, στα μαθητικά χρόνια, να αναλογίζεται τα όσα πέρασαν, να φτάνη στο τώρα, να βλέπη την φυλακή, να μη θέλη τό φως. Τέλος λυτρώνεται, ανεβαίνει με συναίσθηση τό δρόμο της άγχόνης.

«Άφοϋ πιά βρήκε τ' ώριο μονοπάτι
και καθαρός του φάνηκε ο σκοπός
γιατι να σέρνη δύσκολα την πλάτη
στ' άπνοο κι' άκατανόητο τοϋτο φως,
και να μην μπη σε μιά ζωή κρασάτη
τρανός σαν υπερένδοξος άνθός;»

Ή ποίησή του είναι ποίηση σ' όλη τη σημασία της λέξης. Είναι άσμα όλόκληρο κλεισμένο σε μιά τεχνική άπολύτως προσωπική.

“Όλες σχεδόν μεταδοθήκανε από τὸ ΡΙΚ. Βάση τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ἡ λαϊκὴ φήμη καὶ φαντασία γύρω ἀπὸ γεγονότα καὶ ἐπεισόδια τοῦ Ἀγώνα.

Στὴν «Μπαλλάντα τοῦ Γρηγόρη Αὐξεντίου, τοῦ Γενναίου τῶν Γενναίων», ὁ ἥρωας γιὰ μιὰ ἰδέα ἀπαρνιέται ἀγάπη, νειότη καὶ δικούς. Τὰ ἄψυχα — τὸ βουνὸ — κλαίνε τὸν ἥρωα. Καὶ τὸ φτωχὸ βουνὸ μιλά καὶ βαρυγομᾷ. Ἡ προδοσία φέρνει τὸν ἥρωα στὴν κορυφὴ τοῦ δράματός του. Καὶ ἡ διάθεση τοῦ ποιητῆ Χρυσάνθη καθρεφτίζεται στὴν περιγραφὴ τῆς Φύσης. Ἡ γῆ «τὴ γονιμότητά της χάνει», γιατί διαβαίνει ἡ ἀπάτη τοῦ Ἰούδα. “Όταν μιλήσῃ ὁ ἥρωας στὰ παλληκάρια τοῦ ἡ σιγμὴ παρομοιάζεται μὲ τὸ ἄνθος ποῦ γίνεται καρπός! Ἡ εὐωδιὰ του χάνεται, τώρα πρέπει νὰ χρησιμεύῃ γιὰ κάτι τὸ συγκεκριμένο. Νὰ ὠφελήσῃ, νὰ θρέψῃ, τὸ σῶμα ὁ καρπός, μὰ τὸν νοῦ καὶ τὴν ψυχὴ ἡ πράξη τοῦ Γρηγόρη καὶ τῶν παλληκαριῶν του. Πιστοὶ στὴν ἰδέα του, τηρώνας τὸν ὄρο του, ξέρει πὼς «ἡ συνειδήσή του ἐτοίμασε τὴν παρουσία της δίπλα στὸ Θεός». Καὶ ἡ λύση τοῦ δράματος τελειώνει στὶς φωτιὰς ἐνῶ ἡ Δόξα ποῦ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν Ἀνθρώπινη Ἀνάμνηση μεταφέρει κίβλας τὸν ἥρωα στὴν Αἰωνιότητα.

Οἱ μπαλλάντες τοῦ Χρυσάνθη τραγουδοῦν, κλαίνε, ἱστοροῦν ἀλλὰ ὅλες ἕμνοῦν τὰ ἀντικείμενά τους εἴτε ἄνθρωποι εἶναι τοῦτα εἴτε πόλεις. Στὴν «Μπαλλάντα τῆς Φυλακισμένης Λευκωσίας» ἡ πόλη μεταμορφώνεται σὲ σῶμα ποῦ πάλλεται ἀπὸ πόνο, λύπη, πίκρα, ἐρημιὰ καὶ σὲ ψυχὴ ποῦ τὴν ὥρα τῆς λευτεριάς παραληρεῖ ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς Ζωῆς:

«Όταν ἀφήσαν λεύτερη τὴν πόλη,
ἡ ἀνοιξὴ βγήκε στὰ στενά φαιδρή.
Τὴν ὄπτασία τῆς μέθης εἶχαν ὄλοι
καὶ σὰν νὰ κολυμποῦσεν ἡ ζωὴ
ὁμοίο καρδάβι δίχα ἀραξοβόλι
σὲ θάλασσα καρθένα, ἀλαργινή».

Στὸ «Πάθος γιὰ ἓνα λεύτερο οὐρανὸ» χρησιμοποιοῖ τὸ μοντέρνο κλίμα τῆς ποίησης χωρὶς ὑπερβολές.

Πελογογραφία: Γιὰ τὰ «9 πικρὰ καὶ ρωμαλέα διηγήματα» γράφτηκε ἀπὸ τὸν ποιητὴ Τ. Σινόπουλο ὅτι ὁ Χρυσάνθης ἀποτύπωσε συγκλονιστικὲς σκηνὲς τοῦ Κύπριακοῦ Ἀγώνα. Ἡ «ἀγροτικὴ ἀρετὴ» εἶναι τὸ ἰδανικὸ του. Κάτι ἀκόμα. Τὸν Χρυσάνθη κυριεῖται συνεχῶς ἡ αἴσθησις τῆς περιπλοκῆς. “Ό,τι θὰ πῆ θὰ τὸ πῆ μὲ τὰ οὐσιώδη καὶ τὰ λίγα. Τὰ ἐπουσιώδη δὲν τὸν ἀπασχολοῦν. Εἶναι λιτὸς καὶ σαφὴς καὶ δὲν χρειάζεται σκέψη νὰ καταλάβῃς τὰ γραφόμενα. “Όλα ξετυλίγονται σὰν μιὰ ταινία, εἴτε τοπία εἶναι εἴτε πρόσωπα εἴτε ψυχικὲς καταστάσεις. Ἐσὺ παρακολουθεῖς τὸ προσφερόμενο ὑλικὸ καὶ τὸ ἐρμηνεύεις εὐκόλα καὶ εὐχάριστα.

Τὰ «9 πικρὰ καὶ ρωμαλέα διηγήματα» εἶναι πράγματι πικρὰ καὶ ρωμαλέα διηγήματα. Πικρὴ ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ, πικρὲς μέρες ζεῖ, πικρὸς ὁ οὐρανὸς τοῦ νησιοῦ. Μὰ ρωμαλέα ἡ ψυχὴ, ρωμαλέα ἐποχὴ, ρωμαλέες ἐλπίδες. Πράξεις πικρὲς μὰ διαποτισμένες ἀπὸ μιὰ ρωμαλέα συναίσθησις καθήκοντος. Τρεῖς μέρες νηστεία, ἀναγγέλλει ἓνας νιός, γιὰ νὰ λευτερωθῇ ὁ τόπος. Ἐνας ἄγγελος, λέει, τοῦφερε τὸ μήνυμα. Πιστεύει τὸ χωριό. Ὁ ἐπὶ γῆς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ, ἐπιβεβαιώνει πὼς ἔτσι πρέπει νὰ γίνῃ. Ἐτσι γίνεται. Στερεῖται τὸ γάλα στὰ στήθια τῶν μανάδων, τὰ μωρὰ κλαίνε. “Όχι, δὲν δειλιάζουν, οὔτε ὑποχωροῦν. Τὸ καθῆκον θὰ συνεχιστῇ. Τὰ ζωντανὰ μουγκρίζουν, πεινοῦν. Τρεῖς μέρες. Στὸ τέλος τῆς τρίτης, ὁ ἱερέας μπαίνει στὴν ἐκκλησία «καὶ μίλησε σὰν ἄνθρωπος ποῦ ἀπαιτεῖ τὸ δίκιο του» —«Χριστέ μὰς, κάναμε τὴν ἐντολὴ Σου κί’ ἄς ἦταν μιὰ φαντασία. Κάνε κί’ ἐσὺ τὸ χρέος Σου».

Κί’ ὁ παλπούς ποῦ ξεπλένει τὸ κρέμα τῆς προδοσίας τοῦ ἐγγονοῦ του, πικρὴ κάνει πράξη, πικρὴ εἶν’ ἡ σκέψη κί’ ὁ νοῦς του, μὰ ἡ καρδιὰ ρωμαλέα, γιατί μαζί μὲ τὸ νέο χάνεται κί’ ὁ γέρος σὰν ἡ ἀγροικία τινάζεται «καὶ γεμίζει τὸν τόπο μὲ τὴ θλίψη της».

Καὶ τὸ χωριὸ ποῦ ἀποφασίζει νὰ φύγῃ γιὰ νᾶναι πλάι σ’ ὁμόφυλους του, πικρὴ ἔχει καρδιά. “Όλοι εἶχαν φυτεμένο ἓνα μαχαίρι στὴν καρδιά. Ὁ πόνος τους αὐλάκωνε τὸ νημένο τους πρόσωπο». Μὰ ἡ ρωμαλέα ψυχὴ προστάζει: «Πᾶμε πίσω στὸ χωριὸ μὰς. Μὲ τὰ δόντια θὰ κρατήσουμε τὸ χῶμα μὰς». Ὁ φόβος νικήθηκε, τὸ χῶμα νίκησε καὶ τὸ χωριὸ βεῖχε τὴν ψυχὴ του τὴν πρώτη.

Κι' ἡ γρηά, μὲ τὰ 84 τῆς χρόνια, ποὺ μένει στὸν ἴσκιό τ' ἀφέντη τῆς, ποὺ κι' ὁ ἴδιος ἔμεινε πιστὸς στὸ καθῆκον του! Φυλάει βάρδια, νὰ κοιμηθοῦν ἀσφαλισμένα τὰ 20 του ἀγ- γόνια. «Οἱ γιοὶ γονάτισαν κοντὰ στὸ μαῦρο πεθαμένο κουβάρι τῆς μάνας. Δὲ μ' ἄφησε μόνο στὴ βάρδια...»

Στὸ «Ἡμερολόγιο τοῦ Γαλάζιου Κοριτσιοῦ» — 1961 — ξεφεύγουμε ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ Κυπριακοῦ Ἀγώνα. Πάμε σ' ἓνα θέμα πὺ γλυκὸ καὶ ταπεινὸ. Εἴμαστε σὲ μιὰ σφαιρα ὄνει- ροῦ, ξεφεύγουμε ἀπ' τὴν πραγματικότητα. Ὁ παιδικὸς κόσμος τοῦ ὄνειρον ντύνει τὸ βιβλίο μὲ μιὰ συγκινητικὴ αἴγλη, καὶ μιὰ σιὰ πλανιέται στὶς σελίδες, ἀνίκητη μπροστὰ στὸ πανί- σχυρο, ἀπρωτο πεπωμένο. Τὸ πεντάχρονο κορίτσι ἀναρωτιέται, διὰν βλέπη * ἀλλάζουν οἱ νοσοκόμες καὶ νᾶρχονται ἄλλες: «Θὰ μ' ἀγαπήσῃ; Πολὺ εὐκόλα ἀλλάζουν οἱ ἀγάπες στὴ ζωὴ». Γαλάζιο κορίτσι ποὺ φεύγει γιὰ τὸν οὐρανό, ποὺ εὐχεται τὸ νογέννητο τῆς μά- νας τὸν νᾶναι ροδοκκίνο. Κι' ὁ ἄγγελος τὸ παίρνει...

Κι' ὅμως ἀπαισιοδοξία δὲν βρίσκεις σὰν ψάξης τοῦτο τὸ βιβλίο τοῦ Χρυσάνθη. Εἶν' ἄ- γνωστη τούτη ἡ λέξη γιὰ τὸν συγγραφέα. Τὸ γαλάζιο κορίτσι φεύγει λέγοντας: «Μανούλα, ἦσουν μιὰ ὠραία ιδέα, ἢ πὺ ὠραία τῆς γῆς». Ὅσο σύντομη κι' ἂν εἶν' ἡ ζωὴ, εἶναι ζωὴ — ἐλπίδα, καὶ ὁ θάνατος εἶναι μιὰ ἄλλη ἔννοια ἀναπόφευκτη, ὄχι μισητὴ, μὰ λιγώτερο ἀγαπητὴ ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ζωῆς.

Τὸ «Μικρὲς Ζωὲς» — 1958 — εἶναι μιὰ σειρὰ διηγήματα ποὺ μιλοῦν γιὰ τὰ πὺ ἀπλᾶ καὶ ἀνθρώπινα θέματα.

Στὸ βιβλιαράκι «Στὰ δύσκολα χρόνια», πᾶμε πίσω στὴν Φραγκοκρατούμενη Κύπρο καὶ μαζὶ μὲ τὸ συγγραφέα πονᾶμε τὸν Κύπριο στὶς δύσκολές του ὥρες.

Λοιπὸν, ὁ Κυπριακὸς Ἀγώνας, ἔδωσε θέματα γιὰ μελέτη στοὺς λογοτέχνες, συμπλή- ρωσε κενὰ καὶ, ἐκτὸς τῆς ὥθησης ποὺ ἴδωσε γιὰ πνευματικὴ συνέχεια στοὺς ἦδη ἀσχολούμε- νους μὲ τὴν συγγραφή, δημιούργησε νέους λογοτέχνες.

ΗΒΗ Κ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Σ Τ Ρ Α Τ Ω Ν

LECTORI SALUTEM

Ἀναγνώστη, δὲν θᾶβρεις ἐδῶ
τὸν Πρίαμο σφαγμένον στὸν βομὸ
οὔτε μύθους γιὰ τὴ Μήδεια.
Τῆ Νιόβη στὰ δάκρυα λουσιμένη
μήτε καὶ θ' ἀντικρύσης
τὸν Ἴτυλο στὸ δῶμα του.

Καὶ οὔτε μιὰ λέξη γιὰ ἀηδόνια στὰ κλώνια.
Αὐτὰ, παλαιότεροι ποιητὲς τὰ γράψανε
καὶ μὲ τὸ παραπάνω.

Τραγουδῶ τὸν Ἔρωτα καὶ τὶς θαλερὲς χάριτες,
τραγουδῶ τὸ κρασί.

Τί τὸ κοινὸ ἔχουν μὲ τὴν κατῆφεια
τῆς Τραγωδίας;

μετ. ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΑΚΟΣ

(διήγημα)

Μέσα από τὰ μυωπικά γυαλιά του σπίθιζαν τὰ μάτια πολύ ξυπνά, γνώρισμα διακριτικό τῆς προσωπικότητάς του. Μικρόσωμος, αδύνατος, με ἀραιὰ γκριζὰ μαλλιά και γυαλιά, πότε τοῦ ἥλιου, πότε τῆς μυωπίας, ἀπαραίτητο συμπλήρωμα στοῦ ὄστεῶδες χλωμὸ πρόσωπο. Ἡ παρουσία του εἶχε κάτι λεπτό, ραφιναρισμένο, ἀριστοκρατικό. Ἐλεγεσ ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἦταν ἀπὸ μεγάλο τζάκι. Ὀλιγομίλητος συνήθως, περνοῦσε ἀπαρατήρητος, σχεδὸν λησμονημένος, τίς μέρες του σ' ἓνα στενὸ, μισοσκότεινο δωμάτιο στὸν πρῶτο ὄροφο τοῦ κτιρίου. Στὸ ἰσόγειο ἦσαν τὰ δικὰ μας γραφεῖα, ποὺ ἔσφυζαν κυριολεκτικὰ ἀπὸ κίνηση. Ἐργαζόμεσταν τρία χρόνια μαζί και στοῦ διάστημα αὐτὸ δὲν εἶχαμε γνωρίσει καλύτερα ἀπ' ὅτι κανονικὰ θὰ γνωρίζαμε ἓνα συνάδελφο σὲ τρεῖς μόνο συναντήσεις.

Τὸν χαίρετοῦσαμε σοβαρά, ἐνῶ μπουκώναμε ἓνα γέλιο πίσω ἀπ' τὴν πλάτη του, και κάναμε πὼς τὸν λαμβάναμε πιότερο ἀπ' ὅλους ἰπ' ὄψη, ὅταν μᾶς ἔφερνε τὰ κείμενά του γιὰ τὴν πρόχειρη ἐκτύπωση. Ἐέραμε τὴ συνήθη διαδικασία. Τὰ κείμενα θὰ στραπατσαρζόνταν σὲ λίγο ἢ θὰ μετεμορφώνονταν ἀπ' τίς ἀλλαγές ποὺ θὰ τοῖς ἔχαμε ὁ προϊστάμενος, ποὺ τὰ ἔβρισκε συνήθως ἀκατάλληλα γιὰ δημοσίευση, ἀνούσια, ἔξωπραγματικά. Νοιώθαμε οἶκτο γιὰ ἅτι συνέβαινε. Ὅταν τὸν βλέπαμε νὰ βγαίνει ἀπ' τὸ γραφεῖο τοῦ ἀρχισυντάκτη με σκυφτὸ κεφάλι, τελείως ἄχρωο, και με βιαστικὰ μικρὰ βήματα νὰ πασχίξει νὰ χαθῆ ἀπὸ τὰ μάτια μας, τὸν συμπονούσαμε κι ἦσαν ἐκεῖνες οἱ στιγμές γεμάτες μεταμέλεια γιὰ τὰ ψιθυρίσματα και τίς εἰρωνεῖες μας.

Εἶχα διαβάσει προσεκτικὰ πολλές φορὲς τὰ κείμενά του. Ἴσως νὰ μὴ ἱκανοποιῶσαν τὸ εὐρὸ κοινό, ἀλλὰ με λίγη ἐνθάρρυνση και κατανόηση ἐκ μέρους τοῦ προϊσταμένου και με μιὰ φροντισμένη προβολή τους μπορούσαν νὰ πάρουν καλὴ θέση στοῦ ἐντύπου και νὰ γίνονταν με τὸν καιρὸ ἀξιόλογα. Ἐγραφε κάθε εἶδους θέματα. Περιγραφικὰ, κοινωνικά, σχόλια, κριτικὰ, εἰδησιογραφικά. Τοῦ ἔλειπε τὸ θάρρος. Ἦσαν τὰ γοηψόμενά του ξερὰ, στεγνά, ἀπογυμνωμένα, στερεότυπα. Μερικὰ αἰωρούμενα. Χρειαζόντουσαν «ἀλατοπίπερο» πῶς θὰ λέγαμε στὴ λαϊκὴ ἔκφραση. Ἡ συγνάνηση, ἡ ἔνταση, ἡ ἔξαρση, τὸ ὑπερβολικὸ — στοιχεῖο τόσο δημοσιογραφικὸ — ἔλειπαν. Γι αὐτὸ ὁ ἀρχισυντάκτης μάνιαζε, ὅταν τὰ διάβαζε.

— Δημοσιογράφος μωρὲ εἶν' αὐτὸς ἢ ἱεροκήρυκας; Κριτικὸς ἢ παπᾶς; Σχολιαστὴς ἢ ζωδιολογράφος; Δὲ βαστῶ ἄλλο. Θὰ τὸν ἀπολύσω.

Μὰ ὅταν τὸν ἀντίκριζε, τόσο μικρὸ, χωμένο στοῦ καθούκι του σὰ σελίγκαρο, ἔτοιμο νὰ σωριαστῆ, νὰ διαλυθῆ πρὶν καλά ἀκούσῃ τί τὸν ἤθελε, ἔβγαζε ἓνα μακρόσυρτο «φσ», ξεφούσκωνε, παρατοῦσε ὅτι σκόπευε νὰ τοῦ ψάλῃ κι ἔλεγε συγκρατώντας τὴ φωνή του και προσέχοντας τίς λέξεις.

— Γιὰ διόρθωσέ τα λίγο, μωρὲ Ἰάκωβε!

Ἦθελε νὰ πῆ ζωντάνευσε τὴν περιγραφή, δῶσε λίγη ἔξαρση στὴ διήγησή του, κάνε τοὺς ἀνθρώπους σου νὰ φωνάξουν, νὰ συζητήσουν, νὰ συγκρουστοῦν. Ἄφησε λίγα ὑπονοούμενα και μερικὰ προσδοκώμενα, δόλωμα πικάντικο γιὰ τὴ φαντασία! Μὰ ὁ Ἰάκωβος χρειαζόταν κάποιον νὰ τοῦ τὰ καλοναρχῆ καθημερινὰ. Κι ὁ ἀρχισυντάκτης ἦταν βαρυστημένος. Αἰσθημα μειονεκτικότητος και ἀποθάρρυνση πίεζαν τὸν ἀνθρώπακο και ἡ ψυχὴ του λῆγιζε κυριολεκτικὰ κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ βάρος.

Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι γύρω του εἶχαμε χωριστῆ σὲ δυὸ παρατάξεις και στοιχηματοῦσαμε. Ἡ μιὰ παράταξη ἔλεγε πὼς ὁ Ἰάκωβος δὲν θὰ ἄλλαζε, πὼς θὰ τράβαγε τὴ ζωὴ του με ἀναρὴ μονοκονδυλιὰ ὡς τὸ τέλος, πὼς θὰ τὸν βροῖκαμε μιὰ μέρα ξεψυχισμένο στοῦ ἀνήλιαγο γραφεῖο, τὸ κελλί του. Ἡ ἄλλη ἔλεγε πὼς θὰ ὑποχωροῦσε ἀργὰ ἢ γρήγορα στὴν ἀποθάρρυνση, πὼς θὰ τὰ παρατοῦσε και θὰ ὀριχνε πέτρα πίσω του. Δὲν θὰ ἔσγαγε ὁ ἄνθρωπος γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί. Γιατί, ἀσφαλῶς, γιὰ τί ἄλλο τὰ ὑπέμενε ὅλα και δὲν τὰ παρατοῦσε και δὲν ἔφευγε, παρὰ πάσαίξε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἀρχισυντάκτη, νὰ τονώσῃ τὸ καταρρακωμένο ἠθικὸ του; Και κρεμόταν ἀπὸ μιὰ λέξη, ἀπὸ ἓνα χαμόγελο, ἀπὸ μιὰ κάποια ἀναλαμπὴ στοῦ θολὸ δρίζοντα τῆς καθημερινῆς ζωῆς του. Καιροφυλακτοῦσαμε, λοιπόν. Κι ὅσο δὲν ἔφευγε, τόσο οἱ μσοὶ χαίρομασταν κι οἱ ἄλλοι δὲν καταλάβαιναν.

Ἐκείνο τὸ βράδυ ὁ ἰδιοκτήτης και διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ μας ἔδινε μεγάλη δεξίωση στοῦ σπῆτι του πρὸς τιμὴν τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς ἐνὸς μεγάλου Ἀμερικάνικου περιοδικοῦ,

πὸν ἐπισκεπτόταν τὸ νησί μας μέσα στὰ πλαίσια μεγάλης περιοδείας τῆς στὰ νεοαπελευθερωθέντα κράτη. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπίσκεψης αὐτῆς ἦταν σπουδαῖος. Περιοσυλλογὴ ὑλικοῦ ἀπὸ τὴ σύγχρονη ζωὴ τοῦ λαοῦ καὶ ἀπὸ τὸ πρόσφατο ἀγωνιστικὸ παρελθόν του ἦταν τὸ κύριο θέμα, τὸ ὁποῖο θὰ τροφοδοτοῦσε τὴν ἐπιδέξια πέννα τῶν ξένων συντακτῶν. Τὸ ξένο περιοδικὸ εἶχε διεθνή ἀναγνώριση καὶ σὰν τέτοιο θὰ πρόβαλλε περίφημα τὸ ἐθνικὸ μας ζήτημα. Ὁλος ὁ δημοσιογραφικὸς κόσμος τῆς πρωτεύουσας εἶχε προσκληθῆ στὴ δεξίωση καθὼς καὶ πολιτικὰ πρόσωπα. Ὁ Ἰάκωβος ἦταν κι αὐτὸς προσκεκλημένος. Κι οἱ δυὸ παρατάξεις τὸ εἶχαμε βέβαιο πὼς δὲ θὰ ἐρχόταν. Δὲν ἦσαν αὐτὰ τὰ πράγματα γιὰ τὸ φουκαρῶ τὸν Ἰάκωβο. Ἡ μικροσκοπικὴ του ὑπαρξὴ θὰ χανόταν μέσα στὸ πλήθος κι οὔτε πὸν θὰ κατώρθωνε ν' ἀρθρώσει κουβέντα. Κι ἐμεῖς ὅλοι εἶχαμε ρητὲς ὁδηγίες. Τὸ βόλι ἔπρεπε νὰ βρῆ στόχο. «Νὰ μὴ πᾶνε χαμένα καὶ τὰ ἔξοδα», εἶχε πει ὁ ἀρχισυντάκτης.

Ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶχα πάρει τὴν πρόκληση στὸν Ἰάκωβο. Τὴ δέχτηκε χωρὶς σχόλιο. Προσπάθησα νὰ τοῦ ἀποσπᾶσω — ἐμπιστευτικὰ δῆθεν — τὴν ἀπάντησή. Ἀπέφυγε κάθε κουβέντα σκύβοντας μ' ἓνα «εὐχαριστῶ» πάνω ἀπ' τὰ χαρτιά του. Στὴ στάση ἐκεῖνη ἔμοιαζε πολὺ ἐξαυλωμένος, πολὺ ψεύτικος. Ὁλος ἐκεῖνος ὁ ὄγκος τῶν βαρεῶν ἐπίπλων, πὸν τὸν τριγύριζαν — ἓνα ἀκόμη γραφεῖο πὸν ὑπετίθετο πὼς ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ κάποιον, ἓνα πελώριο χρηματοκιβώτιο ἄδειο, δυὸ μεγάλες πέτσινες, βαθεῖες πολυθρόνες, ἄχρηστες γιὰτι κανεὶς δὲν τὸν ἐπισκεπτόταν — τὸν ἔλυωνε, τὸν ἐξαφάνιζε ἔτσι καθὼς κρυβόταν στὸ βάθος τοῦ δωματίου πίσω ἀπὸ τὸ ψηλὸ γραφεῖο του. Τὸν πόνεσα. Ἐφυγα σκεφτικός. Στὸ γραφεῖο ὥρμησαν ὅλοι ἀπάνω μου.

—Θὰ 'ρθῆ;

—Δὲ θὰ 'ρθῆ;

—Δὲν ξέρω, ἀπάντησα σκεπτικός καὶ πάλι.

—Δὲν ἔκανες γιὰ κατὰσκοπος, εἶπε κάποιος ἀπ' τὴν παρέα μαντεύοντας τὶς σκέψεις μου.

Πολὺ συναισθηματικὸς τύπος.

—Ἀπόψε θὰ μάθουμε, παιδιά, εἶπε ἄλλος. Πᾶμε.

Καὶ διέλυσαν.

Ἡ ὥρα προχωροῦσε, ἡ δεξίωση φούντωνε. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπήρεια τοῦ ποτοῦ τὰ πνεύματα συζητοῦσαν ζωηρά, μερικὰ ἐξημιμένα. Ὁ ἀρχισυντάκτης ἀγρυπνοῦσε κυκλοφοροῦσε ἀνάμεσά μας, ἔτοιμος νὰ προλάβῃ, νὰ διορθώσῃ, νὰ βγάλῃ τὰ συμπεράσματά του. Βοηθοῦσε καὶ ὑποστήριζε τὸ ταλέντο. Ἀποστροφόταν τὴ μετριότητα. Ἀπορούσαμε πὼς ἀνεχόταν τὸν Ἰάκωβο. «Πολὺ παράξενη ἡ συμπεριφορὰ του», ἔλεγαν οἱ σχεπτικιστὲς τῆς παρέας. Ξέραμε πὼς ἦσαν παλιοὶ γνώριμοι. Συμμαθητὲς καὶ σχολικοὶ ἐκείνη τὴν ἑβδομάδα, στὸν πόλεμο τοῦ 1940. Ὁ Ἰάκωβος στρατιώτης, μέσα στὸ χαρτί καὶ μὲ τὸν τουφεκὶ στὸν ὄμο! Δὲν μνηροῦσα οὔτε νὰ τὸν φαντασθῶ. Αὐτὸς μόνον σὰν θέμα βυζαντινοῦ ζωγράφου καλύτερα θὰ χρησίμευε — ἂν ἡ ἐμφάνισή εἶναι τὸ μόνον κριτήριον ἑνὸς ἀνθρώπου. Ἴσως, ἔλεγαν μερικοί, κάποιος χρέος ἀπὸ κεῖ πάνω ξεπλήρωνε ὁ ἀρχισυντάκτης καὶ τὸν πῆρε καὶ τὸν κρατεῖ στὴ δουλειά. Ἄλλοιως, ἦταν ξεγεραμμένος ἀπὸ τὶς πρώτες μέρες.

Σὲ μιὰ τέτοια ζωηρὴ ὥρα ξετρέπωσε πίσω ἀπὸ τὶς κουρτίνες τοῦ σαλονιοῦ ὁ Ἰάκωβος. Ἐνας Ἰάκωβος ἄηγοος μέσα στὸ καλοραμμένο μαῦρο κοστῦμ του, μὲ στητὸ τὸ ἀδύνατο κορμί του πὸν προχώρησε μὲ ἀργὰ καλοζυγιασμένα βήματα, σὰ νὰ τὸν ἀνάγγελλε ὁ ἐπὶ τῆς ἐθιμοτυπίας ὑπεύθυνος τῶν ἀρχοντοσπιτῶν τοῦ παλιοῦ καιροῦ. Δικαίωρε τὴν παρομοίωσή του μὲ ἀριστοκράτη. Πῆρε μὲ πολλὴ ἄνεση ἓνα ποτὸ πὸν τοῦ προσφέρθηκε καὶ μπῆκε στὴ συζήτηση μᾶς παρέας ξένων δημοσιογράφων. Εἶχαμε μαρμαρώσει ἀπὸ ἐκπλήξη. Συζητούσαμε κι ὁ νοῦς μας ἦταν στὸν Ἰάκωβο καὶ τὸ μάτι μας κλεφτάτα τὸν ἀνακάλυπτε καὶ τὸν κατασκοπέυε. Ὡστόσο ἔπεσε στὰ δίχτυά μας.

—Πολὺ χαρήκαμε πὸν σᾶς εἶδαμε ἀπόψε, εἶπα ἐγὼ καὶ ἔνοιωθα ὅτι ἤμουν εἰλικρινής.

—Ἀλήθεια; ἔκανε ὁ Ἰάκωβος καὶ μικρὴ εἰρωνεία ἦταν στὴ φωνή του.

—Ἀμφιβάλλετε; ρώτησε κάποιος μ' ἐτοιμότητα πειρακτικὴ, ἐνῶ ἐγὼ ὑποχωροῦσα στὸ πρῶτο ἀπροσδόκητο κτύπημα.

—Δὲν πιστεύω ἀπλῶς, μίλησε πάλι ἐκεῖνος μὲ παγερὴ πεποίθηση.

Καὶ ἡ συζήτηση πὸν θέλαμε ὅλοι νὰ γίνῃ, πὸν περιμέναμε τόσον καιρὸ τὴν κατάλληλη ὥρα νὰ τὴν ἀρχίσουμε καὶ στὴ ζέστα τῆς καὶ στὸ κορφωμά τῆς νὰ σύρουμε μέσα τὸν Ἰάκωβο, νὰ λύσουμε τὶς παρεξηγήσεις μας καὶ νὰ μονιάσουμε μαζί του, σταματοῦσε πρὶν καλὰ ἀσχίσῃ.

—Ἀπόλυτη ἀπιστία; ὁ ἄλλος δὲν τᾶβαζε κάτω.

—Φέτιχισμός, πέταξε ειρωνικά ὁ Ἰάκωβος καὶ ξεγλύστρησε πρὸς μὴ ἄλλη παρέα ξένων καὶ πάλι, πὺ συζητοῦσαν ζωηρά.

Κοιτούσαμε ἀναυδοὶ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ὁ χώρος πὺ στεκόταν, ἀδειανὸς τώρα, τόσο λίγος γιὰ νὰ σταθῆ ἄνθρωπος, ἐνίσχυε τὴν ἐντύπωσὴ μας πὺ δὲν εἶχε περάσει ἀπὸ κεί ὁ Ἰάκωβος, πὺ δὲν τὸν εἶχαμε συναντήσει, πὺ μὲ κάποιον πνεῦμα εἶχαμε μιλήσει. Ἀπομείναμε ὄλοι μὲ τὸ ποτήρι στὸ χέρι καὶ τὴ σκέψη στὸν ἀνθρωπάκον πὺ λεγόταν Ἰάκωβος, πὺ τὸν ἀποκαλοῦσαμε ἀνθρωπάκον ἐπὶ τρία ὀλόκληρα χρόνια καὶ τὸν εἶδαμε νὰ μεταμορφώνεται σὲ λίγες ὥρες σ' ἓνα ἴσον μὲ μᾶς, ἀνώτερον ἀπὸ μερικούς, ἀκόμη. Ἦταν ἄξιο ἀπορίας καὶ ἡ περιέργεια ροκάνιζε τὸ μυαλὸ πὺ πολὺ ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον.

—Ἐ, σεῖς, ἀκούστηκε μὴ φωνή. Πολὺ ἤσυχους σᾶς βλέπω. Γιὰ σκορπιστήτε, πὺ μαζευτήκατε ὄλοι ὅπως στὸ Γραφεῖο! Δὲν μπορεῖτε νὰ χάσετε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο;

Ὅντε πὺ γυρίσαμε νὰ δοῦμε ποὺς μιλοῦσε. Καταλάβαμε καὶ σπεύσαμε νὰ σκορπιστοῦμε μέσα στὴν αἴθουσα, στὶς βεράντες, στὸν κήπο. Δὲν ξαναεἶδα τὸν Ἰάκωβον ἐκεῖνο τὸ βράδυ, παρ' ὄλο πὺ σκεπτόμουνα συνέχεια καὶ λένε ὅτι ἡ συγκέντρωση τοῦ νοῦ σ' ἓνα πρόσωπον τὸ φανερώνει. Ἦθελα νὰ τὸν συναντήσω μόνος. Σὲ μένα μίλησε κάποτε, ἤλπιζα πὺ θὰ μὸ ἔλνε τὸ μυστήριον τῆς μεταμόρφωσῆς του. Ἀπὸ τὸν ἴδιον ἤξερα λίγα γιὰ τὴ ζωὴ του, χωρὶς νὰ τὰ πῶ στους ἄλλους, πὺ πολλές φορές πετοῦσαν πολὺ ἄσκοπες καὶ πειρακτικὲς κουβέντες. Τύποι σὰν τὸν Ἰάκωβον τρέφουν τὸ κουτσομπολιό, τὴν ειρωνείαν, τὴν περιέργειαν τῶν πολλῶν, πὺ ἀθέλητα καὶ ἐπιπόλαια κάνουν νὰ ὑποφέρουν τὰ ἀδύνατα αὐτὰ πλάσματα.

Ἀπὸ ἀρχοντική, πράγματι, οἰκογένεια πὺ φτώχυνε στὸν πόλεμον. Τρία ἀδελφία, πὺ ἀπόμειναν ἔρημα καὶ μὲ λιγοστὰ ὑπάρχοντα, ὅταν ὁ πόλεμος τέλειωσε καὶ οἱ γονεῖς χάθηκαν. Ἡ μεγαλύτερη ἀδελφὴ καλοτιχημένη στὴν Αὐστραλία. Ἡ δευτέρα, γεροντοκόρη, κολλημένη στὸ ραφτάδικον καὶ στὸν Ἰάκωβον.

—Πρέπει νὰ κάμω τὴν προικὰ μου, τοῦ κοπανοῦσε ὄλα αὐτὰ τὰ χρόνια. Ἐνας ξερός μισθὸς δὲν φτάνει.

Καὶ δόστου τὸ βελόνι πλαινόβγαυε στὸ ροῦχο καὶ δόστου οἱ δυολεῖς τῆς Ἀντιγόνης μεγάλωναν, μὴ γαμπρὸς δὲν κτύπαγε τὴν πόρτα τους. Ἀσκημομούρα ἡ Ἀντιγόνη εἶχε μαρσθῆ τελείως μὲ τὰ χρόνια καὶ τὴ σκληρὴ δουλειά. Ἀπὸ τὰ τζάμα τὴν κυττοῦσαν καὶ τὸ στριβάν. Τὴν συνάντησα στὴν ἐκκλησία μὴ Κυριακῇ. Στριζόταν στὸ μπράτσον τοῦ Ἰάκωβου καὶ θυμᾶμα πὺ εἶχα φοβηθῆ ἂν θὰ τὴν ἄντεχε ὡσὸτου φθάσουν στὴ δημοσιὰ καὶ πάρουν τὸ λεωφορεῖον. Ἀντρογυναῖκα εἶναι ὁ χαρακτηρισμὸς πὺ δίνουμε στὶς γυναῖκες αὐτὲς μὲ τὸ πελώριον σῶμα, τὰ ἀδρὰ χαρακτηριστικά, τὴ χονδρὴ φωνή. Δὲν θὰ τὴν ἔπαιρνα μ' ὄλες τὶς προκοπάδες τῆς καὶ μ' ὄλο τῆς τὸ ραφτάδικον, πὺ ἔκανε χρυσοῦ δουλειές. Τοὺς προσκόλεσα νὰ τοὺς πάω μὲ τ' αὐτοκίνητον στὸ σπίτι καὶ στὸ δρόμον ἀνταλλάξαμε τυπικὲς κουβέντες. Ἐπέμεναν νὰ πάρω τὸν καφέ μαζί τους καὶ κατέβηκα. Τὸ σπίτι ἦταν πεντακάθαρον καὶ μὲ γούστο τακτοποιημένο. Παλιὸ ἀρχοντόσπιτον. Ψηλὰ ταβάνια, ἀπέραντες κάμαρες, βαφεῖες πόρτες, λιακωτὸ πλακοστρωμένο, μεγάλα ἔπιπλα, σοφάδες. «Στὴν Ἀντιγόνη», γέλασα μέσα μου. Αἰσθανόμουν ἄνετα. Πολὺς καὶ καθαροὺς ἀέρας. Κι ἡ γλάστρα μὲ τὸ βασιλικὸν ἐκεῖ στὸ παράθυρον μύριζε τόσο ὄμορφα. Παίροντας τὸν καφέ πὺ ἡ Ἀντιγόνη μὸ πρόσφερε μὲ ἀρκετὰ χαμόγελα, γκριμάτσες καὶ κρυφὲς ματιές — σὰ γαμπρὸ θὰ μ' ἔβλεπε — εἶπα πὺ ἂν ἤθελε ὁ Ἰάκωβος μποροῦσα νὰ περάσω τὸ ἀπόγευμα νὰ πηγαίναμε μαζί στὸν ποδοσφαιρικὸ ἀγῶνα. Ὁ ἀνθρωπάκος ξερόβηξε πρὶν ἀπάντησῆ καὶ κίτταξε κλεφτάτα τὴν ἀδελφῆ. Ἐκεῖνη ἔκανε πὺ δὲν καταλάβαινε, μὴ τὸ χέρι τῆς πὺ κρατοῦσε τὸ φλυτζάνι σιγότερως. Περιέμενε μὲ ἀγωνία τὴν ἀπάντησῆ. Δὲν ἔξερον ἂν ὁ Ἰάκωβος θεώρησε τὴ στάση τῆς παραχαρπτική ἢ τὴν εὐκαιρία κατάλληλη ν' ἀποτινάξῃ τὴ συνήθειαν, πὺ τὸν πίεζε, πὺ τὸν τσάκιζε, καὶ ἀποφασιστικὰ πέταξε.

—Πῶς, πῶς! Πολὺ θὰ μ' εὐχαριστοῦσε.

Τὸ πρόσωπον τῆς Ἀντιγόνης κοκκίνισε. Σὰ νὰ τὴν εἶχαν χαστουκίσει. Μὲ ξαφνικὴ κίνηση τίναξε τὸ κεφάλι πρὸς τὰ πίσω καὶ πολὺ ἀργὰ καὶ μὲ τόνον πὺ δὲν ἐπιδεχόταν ἀντίρρηση πρόσφερε.

—Ἰάκωβε, λησμόνησε τὸν ἀπογευματινὸν μας περίπατον στὸ πάρκον; Δὲν μπορῶ βέβαιαν νὰ πάω μονάχη.

Μὰ ναί! Πῶς τὸ μικρὸ παιδί εἶχε τολμήσει νὰ παραστρατήσῃ, πὺ ἐγκατέλειπε τὴ συνήθειαν, πὺ γιὰ τὴν ἀδελφῆ ἦταν νόμος, πὺ παραμελοῦσε τ' ἀδελφικὰ καθήκοντα! Ὁ Ἰάκωβος ταράχτηκε. Εἶχε πᾶν νὰ πιστέψῃ πὺ θὰ τὰ καταφέρει καὶ γελάστηκε. Δὲν μποροῦσε νὰ κανονίσῃ τὴ ζωὴ του ὅπως ἤθελε ὅσο ἡ Ἀντιγόνη τοῦ ἔμενε. Ἄν ἔλειπε αὐτή,

τόσα χρόνια θά 'χε φτιάξει τή φανίλια του, τὸ νοικοκυριό του, θ' ἀράδιαζε μερικά κοντσούβελια ἐκεῖ πέρα νὰ συνεχίσουν τ' ὄνομά του, νὰ τὸν θυμούνται. Ἡ ὑπαρξη τῆς Ἀντιγόνης τοῦ τὰ στερούσε ἔλα. Πιὸ πολὺ ὁ αὐταρχικὸς χαρακτήρας τῆς. Γιατὶ πολλοὶ ἔχουν ἀδελφές καὶ νοιώθουν ἠθικὴ ὑποχρέωση νὰ τὶς ἀποκαταστήσουν πρῶτα καὶ ὕστερα νὰ φτιάξουν τὴ δική τους ζωὴ. Μὰ ὅταν οἱ ἀδελφές αὐτὲς εἶναι Ἀντιγόνες κάνουν τὴ ζωὴ ἀφόρητη, δυσβάστακτη. Ἀσφαλῶς αἱ δύο πῆραι τῆς παροιμίας θὰ ἦσαν ἀσῆκωτες γιὰ τὸ φτωχὸ Ἰάκωβο.

Τὰ πράγματα γινόντουσαν δύσκολα. Δὲν ἤθελα νὰ συγκρουστοῦν μπροστά μου. Προφασίστηκα κάποια ὑποχρέωση κι ἔφυγα. Ὁ καϊμένος ὁ Ἰάκωβος ἔνοιωθε ταπεινωμένος, στερημένος ἀπὸ τὸ βωσιχώτερο στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας. Τὴν ἐλευθερία. Δὲν εἶπε λέξη καὶ οὔτε τὶς ἐπόμενες μέρες οὔτε ποτὲ ἄλλοτε ἔβηξε τὸ ζήτημα αὐτὸ ἢ μίλησε ξανά γιὰ τὴ ζωὴ του. Αὐτά, ὅμως, ποὺ εἶδα, ἦσαν ἀρετὰ γιὰ νὰ ἐξηγήσω τὸ χαρακτήρα του καὶ τὴ συμπεριφορὰ του στὸ γραφεῖο, τὴν ἀπόκοσμη ἀκόμη ζωὴ του.

Αὐτὰ σκεπτόμουν καὶ πιότερο ἀπορούσα γιὰ τὴ στάση του τὴ βραδυὰ ἐκεῖνη καὶ γιὰ τὴν κάπως ἐχθρική συμπεριφορὰ του πρὸς ἐμένα, ποὺ ἤμουν ὁ μόνος ποὺ τὸν πλησίασα. Στὸ τέλος παρήτησα νὰ σκέπτομαι. Ἄν δὲν μὲ λογάριζε ἐκεῖνος, δὲν θὰ τὸν λογάριζα κι ἐγώ.

Τὴν ἄλλη μέρα, μετὰ τὴ δεξίωση, ὁ Ἰάκωβος ζήτησε νὰ δῆ τὸν ἀρχισυντάκτη. Προσωπικὴ ὑπόθεση, εἶπε. Δὲν στάθηκα νὰ σκεφθῶ τὸ πράγμα. Καμμιὰ αὔξηση, εἶπα μέσα μου καὶ γύρισα στὴ δουλειά μου. Στὰ λίγα λεπτά τῆς ἀναμονῆς ἦλθε στὸ γραφεῖο μου. Σκιμμένος ἐγὼ διώρθωνα κάποια γραφίσματα μου. Τὸν ἐνεθάρρυνα μ' ἓνα χαμόγελο νὰ καθῆται μὰ ἤμουν πολὺ ἀπασχολημένος γιὰ νὰ πιάσω κουβέντα. Ὁ ἀνθρωπάκος ξερόβηξε δυὸ-τρεις φορές, βεβαιώθηκε πὼς ὁ κόμπος τῆς γραβάτας του ἦταν καλὰ δεμένος καὶ ὄλο καὶ μετακινούσε τὰ χέρια του — με τὴν ἀκρὴ τοῦ ματιοῦ τῶλαινα αὐτά. Σημεῖο ἀμηχανίας, ξαναεἶπα μέσα μου. Κάτι πάσκιζε νὰ μοῦ πῆ, ἦταν φανερό. Πήγαινε νὰ μοιάσει καὶ πάλι τοῦ παλιοῦ Ἰάκωβου, ἐκεῖνον πρὶν ἀπὸ τὴ δεξίωση. Ἐνοιωσα ξαφνικὰ ὑποχρέωση νὰ τὸν προστάτευσω. Δὲν ἔπρεπε νὰ γυρίσει πίσω. Ἦταν ἡ τελευταία εὐκαιρία του. Ἡ τῶρα ἢ ποτέ. Δὲν θὰ ὑπῆρχε καιρὸς στὸ μέλλον. Τραβήχτηκα πίσω ἀπ' τὸ γραφεῖο, ἀκούμητησα στὴ ράχη τῆς καρέκλας καὶ πολὺ φιλικὰ, ὅπως ἄλλωστε αἰσθανόμουν, ρώτησα.

—Εἶναι τίποτα σοβαρὸ, Ἰάκωβε;

Ὁ ἀνθρωπάκος, πρᾶγμα παρᾶξενο, φάνηκε νὰ βροῖσκη κάποια ψυχραιμία.

—Ἐν πρώτοις ἤθελα νὰ ἀπολογηθῶ διὰ τὸ ψευδῆ, εἶπε. Ἀλλὰ ξεύρετε, εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι ποιά...

Τὸν διέκοψα μὲ μιὰ χειρονομία κι ἓνα «Τίποτα, τίποτα, οὔτε νὰ τὸ σκέπτεσαι».

—Κι ἔπειτα, συνέχισε, — με κάποια βιασὴν δὲν τὰ λέει; σκέφτηκα — θέλω νὰ εἶσθε ὁ πρῶτος ποὺ θὰ τὸ μᾶθη.

Δὲν πρόλαβα νὰ μιλήσω.

—Ἀποφάσισα νὰ φύγω, κατέληξε μὲ τόλμη. Τὴν πρόσκλησιν τῆς ἀδελφῆς μου ἀπὸ τὴν Αὐστραλίαν, ποὺ χρόνια μοῦ προσφερόταν, θὰ τὴν δεχθῶ. Θὰ ἐγκαταλείψω τὴν παρούσαν ζωὴν μου. Ἐδῶ δὲν ἔχω τίποτα. Ὁ γαμβρός μου χρόνια τώρα μὲ παρακαλεῖ νὰ ἀναλάβω τὴ διεύθυνσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ περιοδικοῦ τῆς ὁμογενείας. Ἔ, λοιπόν. Τοὺς ἔγραψα ὅτι δέχομαι. Καὶ ἡ πρόσκλησις ἔφθασε χθές. Τὴν ἔχω στὴν τσέπη τὴν μεγάλη εὐκαιρία τῆς ζωῆς μου καὶ θὰ κάμω τὸ «σάλτο» τώρα ἢ ποτέ.

Τὸ ὄραμα τῆς γεροντοκόρης ἀδελφῆς σεργιάνιζε στὰ ὀρθάνοιχτα ἀπὸ τὴν ἐκπληξη μάτια μου. Τὸ εἶδε ὁ Ἰάκωβος.

—Μὰ φίλε μου, ἀπάντησε. Ὅταν σᾶς εἶπα θὰ ἐγκαταλείψω τὴν παρούσαν ζωὴν μου, ἐννοοῦσα ὅτι θὰ ἐγκαταλείψω τὴν Ἀντιγόνη. Διότι ἡ ζωὴ μου δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἱστορία ποὺ τὴν ἔγραφε πολὺ αὐταρχικὰ καὶ πολὺ αὐθαίρετα ἡ ἀδελφή μου ἡ Ἀντιγόνη.

Ὁ ἀνθρωπὸς εἶχε λυτρωθῆ. Στὸ πρόσωπό του ἦταν διάχυτη γαλήνη καὶ τὰ μάτια του μέσα ἀπὸ τοὺς μυωπικοὺς φακοὺς ἀκτινοβολοῦσαν. Πρόσεξα πὼς στὸ μέτωπό του δὲν ὑπῆρχαν ρυτίδες καὶ τὰ χέρια εἶχαν ἠρεμήσει ἀπὸ τὸ κινηγητὸ τους ἀκουμπισμένα στὰ γόνατα. Ὅλη του ἡ ὑπαρξη τὸ φώναζε. «Εἶμαι λεύτερος, εἶμαι λεύτερος. Θὰ πετάξω καὶ γὼ ἐπιτέλους». Ἐνας Ἰάκωβος καινοεργος, ξαναβαπτισμένος, ἀπαλλαγμένος ἀπὸ κάθε πρόληψη καὶ συντηρητισμὸ, ὁ Ἰάκωβος ὁ Β'.

Συγνημένος σηκώθηκα καὶ τοῦ ἔσφιξα τὸ χέρι.

—Χαίρω πάρα πολὺ, Ἰάκωβε, γιὰ τὴν ἀπόφασή σου. Καλὴ τύχη.

Ἐνας κόμπος στὸ λαμπὸ μὲ σταμάτησε καὶ ἡ πόρτα ποὺ ἀνοίγε ξεχώρισε τὰ χέρια μας. Πρόφθασε καὶ μᾶς πῆρε τὸ μάτι τοῦ ἀρχισυντάκτη.

—Τί, χαίρετοῦρες βλέπω! Ἐρχεστε ἢ φεύγετε καὶ ποιός, εἶπε εἰρωνικά.

Ὁ Ἰάκωβος ὠπλίστηκε. Δὲν εἶχε ἀνάγκη ν' ἀνέχεται πὰ τὰ πειράγματά του καὶ τίς εἰρωνεῖες του.

—Ἐγὼ χαιρετῶ καὶ φεύγω, εἶπε ξερὰ καὶ ἀπότομα. Γι' αὐτὸ σὰς ἤθελα. Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ δουλειά. Θὰ περάσω τὴν ἐπόμενη ἐβδομάδα νὰ πάρω τὸν τελευταῖο μισθό μου.

Ὁ ἀρχισυντάκτης κοκάλωσε. Γιὰ δές! Νὰ τοῦ βγάξῃ γλῶσσα καὶ ὁ τοιφούτης ὁ Ἰάκωβος. Μὰ τί ἔπαθε ὁ κόσμος. Τὰ μάτια του σπίθισαν θυμωμένα. Μὰ τὴ στιγμή πού' ἀνοίγε τὸ στόμα του νὰ ἐξακοντίσῃ τὴν ὀργή του συνάντησε τὸ βλέμμα τοῦ Ἰάκωβου. Μαζεύτηκε, ἔκανε πῶς τακτοποιοῦσε κάτι χειρόγραφα πού' ἔσφιγγε στὸ χέρι, μὲ λοξοκύνταξε καὶ τοῦπε:

—Ἄϊ στὸ καλό.

Καὶ γύρισε τὴν πλάτη. Τόση σκληρότητα δὲν τὴν περίμενα. Δὲν θὰ τὸν ἔβλεπε καὶ τὴν ἄλλη μέρα τὸν ἄνθρωπο. Ἴσως νὸ μὴ συναπαντιόντουσαν ποτὲ πιά. Μὰ ξαφνικὰ ἐκεῖ στὴν πόρτα τοῦ γραφείου του, μὲ τὸ χέρι στὸ πόμολο, ὁ ἐγωῖσμος ὑποχώρησε — σὲ κάποια θύμηση ἴσως — καὶ ὁ ἀρχισυντάκτης προσπαθώντας νὰ κυριαρχήσῃ στὸν ἑαυτό του, πρόσθεσε.

—Καὶ πού'σαι, Ἰάκωβε. Καλὴ τύχη. Εὐχαριστῶ καὶ ἐγὼ.

Καὶ χάθηκε.

Γύρισε καὶ μὲ κοίταξε καὶ ἦταν θλίψη ἀπέφρανητὴ στὴ ματιά του. Κατάλαβα τὴ σκέψη του. Χρόνια περίμενε αὐτὴ τὴν κουβέντα. Κι ἔπρεπε νὰ φεύγῃ γιὰ μιὰ ἄλλη ἥπειρο, τόσο μακριά, γιὰ κεῖ πού' οἱ ἄλλοι ἔχουν μέρα ὅταν ἐμεῖς νύχτα, γιὰ ἓνα τόπο πού' ἴσως δὲν θὰ τὸν μεταβλέπαμε, γιὰ ν' ἀκούσῃ μιὰ ἀνθρώπινη κουβέντα. Μιὰ τόσο ἀκριβοπληρωμένη κουβέντα!

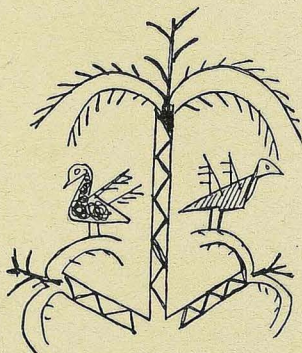
Ἦλθε καὶ ἡ δική μας ἡ ὥρα τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ, ἀφοῦ τοὺς χαιρετήσῃ ὄλους. Ἡ στάση τοῦ Ἰάκωβου δὲν ἔδωσε θάρρος σὲ κανένα νὰ τὸν εἰρωνευτῇ, οὔτε νὰ μιλήσῃ. Ἐφτασε κοντά μου πολὺ κουρασμένος, πολὺ συγκινημένος, μὰ θαυμάσιος στὴν ἀξιοπρέπειά του. Μοῦ ἔσφιξε τὰ δυὸ μπράτσα, μὲ κοίταξε βαθεῖα στὰ μάτια καὶ ἀναρρίγησα. Καὶ εἶπε ἀργὰ καὶ μὲ λύπη.

—Ἐσένα μόνο χάνω, φίλε.

Κι ὁ ἀδύναμος ἐκεῖνος ἄνδρας μὲ τὰ ἀραιὰ γριζία μαλλιά, μὲ τὸ μικροκαμωμένο σῶμα καὶ τὴν ὑπερευαίσθητη καρδιά, δὲν ἄφισε κανένα σύννεφο νὰ θολώσῃ τὴ ματιά του, κανένα δάκρυ νὰ κυλήσῃ στὰ μάγουλα. Μὲ ἔσφιξε στὴν ἀγκυλιά του καὶ ὥσπου συνέλθω ἀπὸ τὴ ξαφνικὴ αὐτὴ χειρονομία του εἶχε ἐξαφανιστῇ ἀπὸ τὸ γραφεῖο μου. Ἐτρεξα ξοπίσω του. Τὸν πρόφτασα νὰ στρίβῃ τὴ γωνιά τοῦ δρόμου. Σήκωσα τὸ χέρι μου. Δὲν κοίταξε πίσω. Ἦταν πολὺ δύσκολο γι' αὐτὸν αὐτὸ πού' ἔκανε. Καὶ θαύμαζα τίς ἀγνωστες δυνάμεις πού' μπορεῖ νὰ κρύβῃ μέσα της ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ.

Τὶς ἐπόμενες μέρες στὸ γραφεῖο τοῦ Ἰάκωβου ἐγκαταστάθηκαν δυὸ ἄλλοι συνάδελφοι. Κι ὄλο παραπονιόντουσαν πῶς δὲν ἀντεχαν ἐκεῖ μέσα. Πολὺ σκοτάδι, πολλὴ παγωνιά, ψυχρὸ περιβάλλον. Κι ὁ ἀρχισυντάκτης ἐνέδωσε ν' ἀνοιχτῇ ἓνα παράθυρο στὸν τοῖχο ἀπέναντι στὴν πόρτα. Θ' ἀναρωτήθηκε ἄραγε πῶς ὁ Ἰάκωβος ἔζησε στὸ κελλί ἐκεῖνο τρεῖς ὀλόκληρα χρόνια!

ΝΙΤΣΑ Φ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

II

ΓΙΑ ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ

ΤΑΞΙΣ «Δ»

ΠΟΙΗΣΙΣ

- Βαλδοασερίδη Παύλου: «'Ωδή στὸν 'Ερμῆν».
Μόντη Κώστα: «'Αγνωστος 'Αγωνιστής».
'Ανθία Τεύκρου: «Ταξίδι ἀνεκπλήρωτο».
Χρυσάνθη Κύπρου: «'Η ἐπιφθία».
Περνάρη 'Αντη: «Στοὺς νέους».
Χρυσάνθη Κύπρου: «Τὸ σονέττο τῆς μάνας».
Λυσιώτη Ξάνθου: 'Ωδή 8η «'Ωδὲς τοῦ Νότου».
Χριστοφίδη Λ.: «Καραολῆς—Δημητρίου».
Χριστοφίδη Λ.: «Καταφυγή».
Μόντη Κώστα: «'Ανθρωποι».
Μόντη Κώστα: «Μουτουλλάς».
Λυσιώτη Ξάνθου: «Τὸ παιδάκι ποὺ κοιμάται».
Λυσιώτη Ξάνθου: «'Υμνος στὴν ἀρετὴ».
Λιπέρτη Δημήτρη: «'Θωρῶ σε τζ' οὐλλον ἕναν ἄρωτῶ».
Μόντη Κώστα: «Περιοχὴ Μανσούρας».
Κ. Χρυσάνθη: «Μικρὴ 'Ωδή».
Δ. Λιπέρτη: «Στὸν ἀσπροπρόσωπον πατριώτην Γιάννην Κυριακίδη».

- Δ'. Λιπέρτη: «Στοὺς ἐξόριστους πατριώτες Καταλάνων καὶ Ζαννέτων».
Δ. Λιπέρτη: «Πιάσ' τους ἀπὸ γεμάτα».
Δ. Λιπέρτη: «'Οχτώβρης 1931».
Δημοτικόν: «'Ο Διγενῆς» (Κυπριακὰ Διαλεκτὰ ἃ Κεῖμενα, Κ. Χατζηϊωάννου).
Δημοτικόν: «'Η 'Αρετὴ» (Κυπριακὰ Διαλεκτικὰ Κεῖμενα, Κ. Χατζηϊωάννου).
Γουσταύου Λαφόν: «Τὸ παράπονό μου».
Διαγκούσης Γεώργιος: «Στὸ χωριό μου».

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Πιερίδη Γιάνγκου: «'Ανάμαλο ταξίδι».
Νικολατῆ Μελεῆ: «'Ο γυμνὸς νεανίσκος».
Παπαχαραλάμπους Γ.: «Βάπτισις».
Νικολατῆ Νίκου: «Διπλοζωή».
Νικολατῆ Νίκου: «'Η ἀλλαγὴ».
Νικολατῆ Μελεῆ: «'Ενα ταξίδι ὄνειρου».
'Αχιλλέως Αἰμιλίου: «Τὸ μοναστήρι τῶν Μαγγάνων».
Γ. Γρίβα-Διγενῆ: «Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς... ἡ ΕΟΚΑ στὸ Λιοπέτρυ».

ΤΑΞΙΣ Ε'

ΠΟΙΗΣΙΣ

- Γαλατόπουλου Χρ.: «Μέσα στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων».
Γαλατόπουλου Χρ.: «'Αμετάγνωτοι».
'Ανθία Τεύκρου: «Στὸ γυιό μου».
Κριναίου Παύλου: «'Επιγράμματα» — τὰ 4 πρῶτα — (Α. 'Ιωάννου «Κυπριακὴ 'Ανθολογία Ποιήσεως»)
Περνάρη 'Αντη: «Τὸ τραγούδι τοῦ Κινύρα».
'Αλιθέρη Γλαύκου: «'Ιούλιος».
Γιαννίδη Λευτέρη: «Τοῦ Πολέμου».
Μόντη Κώστα: «'Οδὸς Α'».
Χρυσάνθη Κύπρου: «Τὸ παιδί ποὺ κοιμάται».
Κρανιδιώτη Νίκου: «Τὸ λιμάνι».
Λεύκη Γιάννη: «'Ηραϊκός».
'Επιτύμβιον 'Επίγραμμα ἀπὸ τὸ Μάριον (Κ. Μόντη — Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ 'Ανθολογία»)
Ροδινῆ 'Ανθου: «Λευκασία».
Σωπάτρου: «Γαλάτες» (Κ. Μόντη — Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ 'Ανθολογία»)
Χριστοφίδη Λ.: «Γιὰ ποῖο σκοπό».
Χριστοφίδη Λ.: «Κανέας ἄλλος».
Μόντη Κώστα: «Γρηγόρης Αὔξεντιου».
Μόντη Κώστα: «Γιατὶ τόσα μνημεῖα...»
Μόντη Κώστα: «Μ. Καραολῆς».
Κυπριακὰ Μεσαιωνικὰ 'Ερωτικὰ 'Αρ. 1 (Κ. Χατζηϊωάννου, Κυπριακὰ Διαλεκτικὰ Κεῖμενα).
Κυπριακὰ Μεσαιωνικὰ 'Ερωτικὰ 'Αρ. 22 (Κ. Μόν-

- τη—Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ 'Ανθολογία»)
Κυπριακὰ Μεσαιωνικὰ 'Ερωτικὰ 'Αρ. 28 (Κ. Χατζηϊωάννου, Κυπριακὰ Διαλεκτικὰ Κεῖμενα).
Κυπριακὰ Μεσαιωνικὰ 'Ερωτικὰ 'Αρ. 58 (Κ. Μόντη—Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ 'Ανθολογία»)
Κυπριακὰ Μεσαιωνικὰ 'Ερωτικὰ 'Αρ. 97 (Κ. Χατζηϊωάννου, Κυπριακὰ Διαλεκτικὰ Κεῖμενα).
Κυπριακὰ Μεσαιωνικὰ 'Ερωτικὰ 'Αρ. 125 (Κ. Μόντη—Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ 'Ανθολογία»)
Δημοτικὰ Κυπριακὰ: «'Ο ἔρκμος τοῦ ξενητεμένου» (πλὴν τοῦ προτελευταίου στίχου). (Κ. Μόντη—Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ 'Ανθολογία»)
'Επιτραπέζια Ζον (Κ. Μόντη—Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ 'Ανθολογία»)
Λιπέρτη Δημήτρη: «Βούτημαν ἥλιου».
Χρυσάνθη Κύπρου: «Πατέρας ἥρως».
Παπαδόπουλου Γιάννη: «'Απάντησις σ' ἕνα γράμμα».
'Αλιθέρη Γλαύκου: «Τραγοῦδι τῶν μοναχικῶν ἀνθρώπων».
Κριναίου Παύλου: «Τὸ αἰνιγματικὸ πεπρωμένο».
Ν. Κρανιδιώτη: «Φθινοπωρινὴ συμφωνία».
Νεοφύτου 'Εγκλειστοῦ: «Κατανυκτικόν», Μετάφρ. Ι. Τσικνοπούλου, (Τὸ 'Ημερολόγιον τῆς 'Ελληνικῆς Κύπρου 1966).
Νεοφύτου 'Εγκλειστοῦ: «'Ο Παράδεισος», Μετ.—Ι. Τσικνοπούλου, (Τὸ 'Ημερολόγιον τῆς 'Ελληνικῆς Κύπρου 1966).

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Σπυριδάκι Κωνσταντίνου: «Ἡ ἰδέα τῆς Ἑλευθερίας παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἀρετή», (Λευκωσία 1960 Ἔκδοσις Κυπρ. Ἐκπαιδεύσεως Ἀρ. 1).
- Ἀχιλλέως Αἰμιλίου: «Κομμένα φτερά».
- Νικολαΐδη Νίκου: «Τὸ στραβόξυλο» «...καὶ τὸ χαμόγελο παλεύει μὲ τὸ δάκρυ» (σελ. 62-68).
- Βράχα Φρίξου: «Ἄνθρωπος: ἡ μεγάλη ἀνακάλυψη τῆς Ἑλλάδος».
- Χριστοφίδη Ἀνδρέα: «Σχεδιάσμα γιὰ μιὰ ἐρμηνεῖα τῆς θεατρικῆς δράσης».
- Νικολαΐδη Νίκου: «Ὁ πίθηκος, ὁ σκύλος καὶ ἡ σπιτοκοκυρά».
- Νικολαΐδη Νίκου: «Τὸ πεῦκο».
- Τσικνοπούλου Ἰωάννου: «Νεοφύτου Πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου:—Τυπικὴ σὺν Θεῷ διαθήκη» (Λάρναξ 1952:— Τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος τῆς τυπικῆς διαθήκης σελ. 1Ε, Ἡ ἀξία τῆς τυπικῆς διαθήκης σελ. 1ΣΤ', «Νεοφύτου Πρεσβυτέρου...ἐκτραγωδοῦσαι συμφῶνως» σελ. 3-4, «Τῆς γὰρ ἐμῆς ἐρασμίου... κατ'ὀκισμαί» σελ. 6-8).

ΠΟΙΗΣΙΣ

- Κριναίου Παύλου: «Τὸ ἐγκώμιο τοῦ Αἰγαίου».
- Βαλδασεριδῆ Παύλου: «Ἡρεμία».
- Γάβρη Ἀνδρέα: «Νύχτα πολέμου».
- Ἡλιάκη Ἀντώνη: «Καθαφικὸ Σαββατόβραδο».
- Μιχαηλίδη Κώστα: «Ἀμαθοῦς».
- Παστελλᾶ Ἀνδρέα: «Εὐρώπη εἰκοστὸς αἰὼν».
- Λυσιώτη Ξάνθου: «Ἀποδημία» ἀρ. 13.
- Μόντη Κώστα: «Γράμμα στῆ μητέρα».
- Μόντη Κώστα: «Τηλεόραση».
- Χριστοφίδη Λ.: «Γλαῦκος Ἀλιθέρης».
- Χριστοφίδη Λ.: «Ἰδεοκάπηλος».
- Μόντη Κώστα: «Ἄγνωστος στρατιώτης».
- Μόντη Κώστα: «Εγγλέζικα κρατητήρια».
- Μόντη Κώστα: «Γαλήνη».
- Κυπριακὰ Δημοτικὰ Τραγοῦδια: «Ὁ Πραματευτής», (Κ. Μόντη—Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ Ἀνθολογία»).
- Κυπριακὰ Δημοτικὰ Τραγοῦδια: «Ἡ Ἀροδαφνοῦσα», (Κ. Μόντη—Α. Χριστοφίδη «Κυπριακὴ Ἀνθολογία»).
- Λιπέρτη Δημήτρη: «Τὰ μαῦρ' ἀμμάδικα».
- Μιχαηλίδη Βασίλη: «Ἡ ἀνεράδω».
- Περνάρη Ἀντη: «Εὐτυχία».
- Ἀλιθέρη Γλαύκου: «Τὸ τραγοῦδι τῶν στρατιῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου».
- Ἀλιθέρη Γλαύκου: «Οἰδίοδος».
- Ἀλιθέρη Γλαύκου: «Τὸ τραγοῦδι τῶν ὥρων».
- Τάσου Στεφανίδη: «Οἱ νάναι».
- Τάσου Στεφανίδη: «Τὸ κάρναβάλι».
- Γεωργίου Λαπίθη: Στίχοι Πολιτικοὶ Αὐτοσχέδιοι εἰς κοινὴν ἀοῆν, (Βασικὴ Βιβλιοθήκη Ἀρ. 6).

- Νεοφύτου πρότερον μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου «Περὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν Κύπρον σκαιῶν» (Κ. Σάθα «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη» τόμ. Β' σελ. 1 κ. ἐξ.).
- Ἀσσίζαι τοῦ Βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου (Κ. Σάθα: «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη», τόμ. βος). σελ. 24 ...τῶν ἐτέρων πραγμάτων. σελ. 27-29 ζ', θ'. σελ. 146-147 (196).
- Ἀσσίζαι τοῦ Βασιλείου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Κύπρου (Κ. Χατζηιωάννου «Κυπριακὰ Διαλεκτικὰ Κείμενα», Ἀμμόχωστος 1966). Α ΛΘ' σελ. 13. Α ΣΠΒ' σελ. 15-16. Α ΝΗ' καὶ ΒΞ' σελ. 16. Β ΣΠΔ' σελ. 18-19.
- Γ. Βουστρανίου: Διήγησι Κρόνικας... (Κ. Χατζηιωάννου «Κυπριακὰ Διαλεκτικὰ Κείμενα», Ἀμμόχωστος 1961, σελ. 35).
- R. M. Dawkins: Τόμ. 1' Leontios Makhairas, Ὁξφόρδη 1932. 1-8 καὶ 20, 22, 26, 27.
- Κ. Μόντη: «Ὁ ἀγῶνας τῆς σημαίας».

ΤΑΞΙΣ ΣΤ'

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Σπυριδάκι Κ.: Ἡ Πνευματικὴ δημιουργία τῶν Ἀρχαίων Κυπρίων.
- Νικολαΐδη Νίκου: «Ὁ πειρασμός».
- Χριστοφίδη Ἀνδρέα: «Ἡ συνέπεια στὴ λογοτεχνία».
- Βράχα Φρίξου: «Ὁ ἀνθρωπισμὸς τοῦ Μακρυγιάννη καὶ ἡ οὐσία τοῦ Νεοελληνισμοῦ».
- Νικολαΐδη Νίκου: «Πῶς πιάνεται ἡ ἀτσιγγανικὴ ψυχὴ».
- Νικολαΐδη Μελῆ: «Στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος».
- Χρ. Κάρμιου: «Ὁ Πρωτάρης».
- Ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ Κουριοκουρήτη: Ἱστορία Χρονολογικὴ τῆς νήσου Κύπρου. (Βασικὴ Βιβλιοθήκη Ἀρ. 6. Τῆ 24ῃ Ἰουλίου... μέχρι τέλους).
- Νεοφύτου τοῦ Ροδινοῦ: Περὶ ἡρώων, στρατηγῶν, φιλοσόφων κλπ. (Βασικὴ Βιβλιοθήκη Ἀρ. 6, σελ. 137-139).
- Σοφοκλέους Θεοκλήτου: Ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως (Ἔκδοσις Γραφείου Ἐθναρχίας, Λευκωσία 1949 σελ. 4-6, «Ἡμποροῦμεν νὰ λέγωμεν... τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως»).
- Σοφοκλέους Θεοκλήτου: Ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις τῶν Κυπρίων ἐπὶ Φραγκοκρατίας (Ἔκδοσις Γραφείου Ἐθναρχίας, Λευκωσία 1949 σελ. 5-9. Ἀπὸ τὴν ἀρχήν... νὰ τὰ δίδουν τοὺς Φράγκους).
- Τηλ. Κάνθου: Ἡ Ζωγραφικὴ τοῦ Ἀδ. Διαμαντή.
- Γ. Α. Μαρκίδη: Στοχασμοί. (Φιλολογικὴ Κύπρος, 1964, σελ. 72-76).

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

ΠΑΠΑ ΛΕΟΝΤΙΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΡΑΣ ΤΟΥ 1821 ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Φαίνεται πώς ο μήνας 'Απρίλης από την έθνικη άποψη έχει για μας τους Κυπρίους μεγαλύτερη βαρύτητα απ' ό,τι συνηθίζουμε να του δίνουμε. 'Ασφαλώς ή 1η του 'Απρίλη 1955 κατέχει το κέντρο ύψηλου νοήματος που λέγεται ξεσίκωμα για λευτεριά. 'Υφώνεται ή μέρα αυτή στη νεώτερή μας ιστορία σαν όροσημο καινονογίου έθνικου και πολιτικού βίου, με άπρόβλεπτες στο μέλλον εξέλιξεις και συνέπειες. Δέν την υποτιμούμε. Τη ζήσαμε με όλα τα κύτταρά μας, ζυμωθήκαμε με αυτή κι' άναγεννηθήκαμε.

'Όστόσο, ένας άλλος 'Απρίλης, ο 'Απρίλης του 1821, έχει να δείξει ένα άλλο έθνικό περιστατικό, που προηνούσε το όλοκαύτωμα της 9ης 'Ιουλίου 1821, όπως το βρίσκουμε γραμμένο στις σελίδες της ιστορίας μας. Το περιστατικό, δέν ξέρω γιατί, λησμονήθηκε και σπάνια το βρίσκεις στη θέση κάποιας υποσημείωσης, σαν ένα δευτερευόν θέμα. 'Ο Παπά Λεόντιος, έφημέριος της 'Εκκλησίας Φανερωμένης Λευκωσίας, άποκεφαλίστηκε στη μέση της αγοράς από τους δήμιους του Βαλή. Την ίδια μέρα άποκεφαλίστηκε και δυο μοναχοί με τρεις λαϊκούς. Οί πρόδρομοί αυτοί άποκεφαλισμοί του 21 στην Κύπρο γίναν πριν από τις 20 του 'Απρίλη 1821 (ή πριν τις 3 τ-δ Μήη με το νέο ήμερολόγιο).

'Η πληροφορία αυτή βρίσκεται στην έφημερίδα "Notizie del Giorno" της Ρώμης σε μιá ανώνυμη ανταπόκριση από τη Ζάκυνθο ήμερομηνίας 8 'Οκτωβρίου 1821 (νέο ήμερολόγιο) και βασίζεται σ' έπιστολές που στείλανε αξιόπιστα πρόσωπα από τη Λάρνακα και φτάσανε αυτές στη Ζάκυνθο στις 16 και 22 Αύγουστου 1821 (νέο ήμερολόγιο, δηλ. 3 και 9 Αύγουστου).

Σύμφωνα με την ανταπόκριση αυτή ο άπαγχονισμός του 'Αρχιεπισκόπου Κυπριανού και ο άποκεφαλισμός τών τριών τότε μητροπολιτών έγινε στις 8 'Ιουλίου (ή 21 'Ιουλίου, νέον ήμερολόγιο). 'Αλλά ως άφήσουμε τις λεπτομέρειες τών γεγονότων στους ειδικούς έρευνητές.

'Ο άποκεφαλισμός του Παπά Λεόντιου, που πρέπει να θεωρηθ ή κι' ο πρωτομάρτυρας του 21 στην Κύπρο, δείχνει πώς ο έφημέριος αυτός θάχε κάποιον όνομα στη Λευκωσία ιαί δέ θάταν ένα τυχαίο πρόσωπο. Βρήκανε οί Τουρκοί (άπό πληροφορίες) ένα βαρέλι πυρίτιδα σ' ένα δωμάτιο της ένοριακής εκκλησίας Φανερωμένης, τάχα κρυμμένο από κάποιο Σάββα, που διέφυγε και τη σύλληψη. Μπορεί όμως στην άπόκριψη να συνέργησε κι' ο παπά Λεόντιος, κι' ή πυρίτιδα ναχε άλλο σκοπό παρά τόν έμπορικό.

Μπορούμε να συνδέσουμε τα γεγονότα ένείνα του

περασμένου αιώνα με τόν καιριο ρόλο που διεδραμάτισε ή εκκλησία Φανερωμένης στα σύγχρονα χρόνια; Και χωρίς ποιητικήν άδεια, όσοι ζήσανε τη θερμότητα του 1955—59, μπορούν να διασθανθού ένά τέτοιο σύνδεσμο, ένα πολύ συγγενικό παλμό.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩΝ ΤΡΙΩΝ ΜΗΝΩΝ

Μιά σειρά από μουσικές εκδηλώσεις από καλλιτέχνες κυρίως από το έξωτερικό που οργανώθηκαν από τις έδω ξένες πρεσβείες και μορφωτικά κέντρα, έχουν δώσει ένα ιδιαίτερο τόνο τους τελευταίους τρεις μήνες στη μουσική ζωή τού τόπου.

Στις 19 'Ιανουαρίου δόθηκε στη σάλα του 'Ινστιτούτου Μελκονιάν ρεσιτάλ πιάνου - βιολοντσέλλου τών καλλιτεχνών Raffi Petrossian (πιάνο) και Charles Reneau (βιολοντσέλλο). Το ρεσιτάλ που οργανώσε το Γαλλικό Μορφωτικό Κέντρο, έσημείωσε άρκετη έπιτυχία τόσο από καλλιτεχνικής πλευράς, όσον και από άπόψεως προσελύσεως άρρακτηρίου παρά τη μεγάλη κακοκαιρία. 'Ο Πετροσιάν έχει ήδη έπιβληθ ή στο Κυπριακό καινό από προηγούμενες έμφανίσεις του ως σολίστας. "Όμως στο ρεσιτάλ αυτό είχαμε την ευκαιρία να χαρούμε μιá άλλη πτυχή του καλλιτέχνη τόν συνοδό και συνάμα τόν έρμηνευτή έργων μουσικής δωματίου. 'Ο βιολοντσελίστας Charles Reneau είναι επίσης ένας έξαιρέτος καλλιτέχνης. Μάς συνεπηρε με τη σίγουρη δοξαρία του και το γεμάτο παλμό τόνο του. 'Επιθέξιος τεχνίτης, άλλοτε λυρικός κι' άλλοτε θαθειά έξωτερικός μάς χάρισε άληθινά μεγάλες στιγμές, στα έργα Sonate Ancienne του Blainville, Suite pour Violoncelle seule του Jolivet Sonate en mi mineur του Brahms και Sonate en re του Debussy.

Στην αίθουσα της σχολής τυφλών δόθηκε την Κυριακή 22 'Ιανουαρίου ένα ρεσιτάλ πιάνου του νέου Κύπριου καλλιτέχνη Χριστοδούλου Γεωργιάδη. Το ρεσιτάλ οργανώθηκε με πρωτοβουλία του 'Ελληνικού Πνευματικού 'Ομίλου Κύπρου, υπό την προστασία του έντιμου ύπεργου Παιδείας Δρος Κ. Σπυριδάκι, ο όποιος και παρουσίασε διά συντόμου είσαγωγικής όμιλιας τόν καλλιτέχνη στο καινό. 'Ο κ. Χρ. Γεωργιάδης έκαμε και έξακολουσεί να κάνει τις σπουδές του στη Βιέννη και, όπως με ιδιαίτερη χαρά πληροφορούμαστε, διακρίθηκε τελευταία στο Διεθνή Διαγωνισμό Σιοπέν Βαρσοβίας, όπως και σ' άλλες άνάλογες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις στη Βιέννη. 'Ο Χρ. Γεωργιάδης είναι ένας σεμνός και γνήσιος καλλιτέχνης. Τις ιδιότητές του αυτές διακρίνει κανείς στην όλη του συμπεριφορά, στο παίξιμό του ακόμα και στον τρόπο που προθάλλει τόν έαυτό του. 'Ο Γεωργιάδης έχει φτάσει σε άρκετά ύψηλό έπί-

πεδο δεξιοτεχνίας, είναι δε προικισμένος με αρκετή μουσικότητα, μουσική μνήμη και με όλα εκείνα τα στοιχεία που μπορούν να άνεθδύσουν ένα μουσικό στά επίπεδα της ανώτερης έρμηνείας. "Όλοι χαρήκαμε από το πρόγραμμά του, τη δροσιά της συνάτας σε Ντό Μείζον του Μότσαρτ, την έρμηνεία της Βαρκαρόλλας του Σιοπέν, τη δεξιοτεχνία του, ιδιαίτερα στο *L' Isle Joyeuse* του Debussy καθώς και τη γεμάτη νεανικό παλμό έκτέλεση της Πολωνέζας σε Λά ύφηση του Σιοπέν. "Ο χρόνος κι' οι συνθήκες, μέσα στις όποιες θρίσκεται ο Γεωργιάδης του ύπασχονται πολλά. Του εχόμενασθε σύντομα μεγάλη σταδιοδρομία.

Το Ίνστιτούτο Γκαίτε συνεχίζοντας την πολιτιστική του δράση, ιδιαίτερα στον τομέα της μουσικής, μάς παρουσίασε μια σειρά τέτοιων εκδηλώσεων, ανώτερου, όπως πάντοτε καλλιτεχνικού επίπεδου. "Ο πιανίστας Michael Braunfels έδωσε ένα ρεσιτάλ στην αίθουσα του Ίνστιτούτου την Τετάρτη 18 Ιανουαρίου, με ένα πολύ ωραίο πρόγραμμα. Το ρεσιτάλ, το οποίο δυστυχώς δεν μπόρεσα να παρακολουθήσω, έσημείωσε, όπως πληροφορούμασθε, εξαιρετική έπιτυχία.

Την Τρίτη πάλι στις 24 Ιανουαρίου το τρίο Göbel (πιάνο - βιολί - βιολοντσέλλο) χάρισε στους άκροατές του, στην ίδια αίθουσα μια εξαιρετική μουσική θραυδιά. Τα Τρίο των Μπράμς και Μέντελσον σε Ντό Έλασσον είναι δυό έργα ανώτερης πνοής, που για πρώτη φορά ίσως το Κυπριακό κοινό είχε την ευκαιρία ν' άκούση από ζωντανή αλλά και τόσο καλή έκτέλεση. Δυό μέρες αργότερα δόθηκε πάλι ένα ρεσιτάλ του Χρ. Γεωργιάδη στην αίθουσα του Ίνστιτούτου σχεδόν με το ίδιο πρόγραμμα που ανέφερα.

Μια έκπληξη επίσης ήταν το ρεσιτάλ των καθηγητών, αδελφών Werner and Manfred Heutling (βιολί - πιάνο) το Σάββατο 11 Φεβρουαρίου. Το πρόγραμμα περιλάμβανε Fr. Couperin, Κοντσέρτο Νο. 9. W. A. Mozart, Σονάτα σε Σι ύφηση Κ. V. 378. Fr. Schubert, Duo σε Λά Μείζον, και Λ. V. Beethoven Σονάτα σε Ντό Έλασσον. Οι δυό αυτοί καλλιτέχνες — εξαιρετικοί μουσικοί και θαυμάσιοι άνθρωποι — παρουσίασαν μια θαυμαστή όμοιογένεια. "Ο πιανίστας ιδιαίτερα είχε έπιβληθή στο κοινό με τη δεξιοτεχνία του και τη μουσικότητά του. Σάν ντουέττο μάς έδωσαν μια εξαιρετική έρμηνεία του προγράμματός τους ιδιαίτερα των δυό τελευταίων έργων του Duo του Schubert και της συνάτας του Beethoven.

Το Σάββατο 25ην Φεβρουαρίου δόθηκε στην αίθουσα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας ρεσιτάλ μουσικής δωμάτιου του Έλληνικού Τρίο Έγγυθων. Το ρεσιτάλ αυτό οργανώθηκε από τη μορφωτική ύπηρεσία του Γραφείου Παιδείας, το δε συγκρότημα παρουσίασε στο κοινό δια συντόμου εισαγωγικής του όμιλλας ο διευθυντής του Γραφείου Πολιτιστικής Άναπτύξεως κ. Χρ. Παπαχρυσοστάμου. Το συγκρότημα που άπαρτίζεται από τους: Βασίλειο Σταυρινό (βιολί), Δημήτρη Βαρδάκη (βιόλα) και Στήρια Ταχιάτη (βιολοντσέλλο), έρμήνευσε τα έργα: Divertimento του Mozart, Τρίο άρ. 3 έργον 9 του Beethoven και Quasi Una Fantasia του Θεοδ. Καρυωτάκη. "Αν και δεν παρουσίασε σαν σύνολο όμοιογένεια στο βαθμό που θα περίμενε κανείς από

ένα τέτοιο συγκρότημα (Έχοντας ύπ' όψη το επίπεδο και τη θέση των καλλιτεχνών που το άπαρτίζουν) και τζυτο ίσως γιατί δεν θα είχαν την ευκαιρία πιθανό να έργασθουν οι καλλιτέχνες αυτοί μαζί για πολύ καιρό, εν τούτοις χαρήκαμε στην έκτέλεσή τους αρκετές μεμονωμένες στιγμές. Σάν σύνολο επίσης το συγκρότημα απέδωσε κατά τη γνώμη μου πολύ καλά το τελευταίο έργο, του Καρυωτάκη, δίνοντας με πολλή πειστικότητα και πλαστικότητα τις παραλλαγές και τις μεταμορφώσεις του άρχικου θέματος.

Το ρεσιτάλ έπανελήθη αργότερα στην Άμμώχαστο ύπό την αιγίδα του μουσικού συλλόγου Άμμώχαστου.

Τη Δευτέρα 13 Μαρτίου δόθηκε στην Αίθουσα του Ίνστιτούτου Γκαίτε ρεσιτάλ πιάνου του διευθυντού της Έλληνικής Μουσικής Ακαδημίας Γιώργου Άρβανιτάκη. Τόν κ. Άρβανιτάκη είχαμε την ευκαιρία ν' άκούσουμε περίου σ' ένα ρεσιτάλ, στο ίδιο μέρος, έπανήλθε δε και φέτος μ' ένα έξ ίσου φιλόδοξο πρόγραμμα. Σονάτα σε Λά ύφηση μείζον έργον 110 του Beethoven, Σονάτα σε Σι έλ. έργον 58 του Chopin, *L' Isle Joyeuse* του Debussy κλπ. "Η προπαρασκευή για ένα ρεσιτάλ σαν αυτό άπαιτεί σκληρή έργασία όταν όμως ή έργασία αυτή πρέπει να γίνει παράλληλα με ένα άλλο φόρτο έργασίας, τότε άποτελεί πραγματικά άθλο. Αυτή είναι ή περίπτωση με τόν κ. Άρβανιτάκη. "Ο καλλιτέχνης απέδωσε εξαιρετικά καλά τη συνάτα σε Ντό μείζον Κ. 330 του Μότσαρτ τόσοσν από άπόψεως δεξιοτεχνίας όσοσν και έρμηνείας. "Ιδιαίτερη μνεία θάπρεπε να γίνει επίσης για την έρμηνεία του Adagio ma non troppo της συνάτας του Μπετόβεν, όπως και της συνάτας σε Σι έλ. έργον 58 του Σιοπέν.

"Η πιανίστα Evelinde Trenker καθήλωσε το άκροατήριο της για μιάσημη ώρα με το έξαιρετο παίξιμό της στην αίθουσα του Ίνστιτούτου Γκαίτε το Σάββατο 18 Μαρτίου το βράδυ. Μια άμογη δεξιοτεχνία και ένα δυναμικό — άσύνηθες για γυναικείο χέρι — παίξιμο, είχαμε την ευκαιρία να χαρούμε, ιδιαίτερα στα έργα Allegro barbaro του Bartok, Toccata του Chatchaturian στην Appassionata του Beethoven. Με μια ιδιαίτερη φινέτσα έπίσης έρμήνευσε τις δυό Impromptus του Schubert, τη Fantasie Impromptu έργον 66 του Chopin και με μια θαθεία ένδοστροφήια το άργό μέρος της συνάτας του Beethoven. "Η Trenker κράτησε άδιάπτωτη την προσοχή του πυκνού άκροατηρίου στην αίθουσα του Ίνστιτούτου Γκαίτε, που έξέπασε στο τέλος σε παρατεταμένα χειροκροτήματα. "Αναμφίβολα το ρεσιτάλ αυτό είναι ένα από τα καλύτερα που μάς παρουσίασε το Ίνστιτούτο Γκαίτε.

Θάταν μεγάλη παράλειψη αν δεν ανέφερα δυό σημαντικές εκδηλώσεις που δυστυχώς δεν μπόρεσα να παρακολουθήσω. α) Το ρεσιτάλ βιολιού του Ronald Woodcock, τόν όποιο συνόδευσε στο πιάνο ο κ. Άρβανιτάκης. Το ρεσιτάλ δόθηκε τη Δευτέρα 6 Μαρτίου στην αίθουσα της Παιδαγωγικής Ακαδημίας ύπό την αιγίδα του Βρετανικού Συμβούλιου, έπανελήθηκε δε λίγες μέρες κατόπιν στην Άμμώχαστο. β) Το ρεσιτάλ του Κουαρτέττου Έγγυθρων Michéle Margaud που άπαρτίζον τέσσαρες νέες Γαλλίδες μουσικοί αί: Mich. Margaud (βιολί),

Ther. Remy (βιολί), Nicole Gendreau (βιόλα), και Cl. Lassere (βιολοντσέλλο). Το ρεσιτάλ δόθηκε στην αίθουσα του Λήδρα Πάλας τη Δευτέρα 20 Μαρτίου υπό την αγωγή του Γαλλικού Μορφωτικού Κέντρου. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχω οι δυο αυτές εκδηλώσεις υπήρξαν από πάσης απόψεως εξαιρετικές.

Κλείνοντας το σημείωμα αυτό αναφέρω τη δράση μερικῶν ντόπιων συγκροτημάτων ὡς τοῦ Τρίο τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου Ἀμμοχώστου (ἐνίοτε ἐμφανίζε-ται καὶ ὡς κουαρτέτο) τῆς μικτῆς Χορωδίας τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου καθὼς καὶ τῆς μικτῆς Χορωδίας τῆς Πνευματικῆς Στέγης Λευκωσίας. Αὐτὰ διανθῆσαν τὰ προγράμματα διαφόρων ἑορτῶν, πού ἔλαβαν χώραν τοὺς τελευταίους τρεῖς μῆνες, ἢ ἐμφανιστῆκαν ἐπιτυχῶς ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ τὴν τηλεόραση.

Λ. ΣΙΤΑΡΟΣ

«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Ἡ Πνευματικὴ Κύπρος, πρόκειται γιὰ τὸ περιοδικὸ πού βγάζει μιὰ ἀξιόλογη ὁμάδα Κυπρίων πνευματικῶν ἀνθρώπων, ἔχει καταφέρει νὰ γίνῃ αὐτὸ πού σπάνια καὶ δύσκολα μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει ἓνα ἔντυπο, ὁ καθρέφτης τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς Κύπρου.

Εἶναι ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ ἀξιόλογα καὶ σημαντικὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ μας. Σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα καταλήγεις φυλλομετρώντας τὰ 76 τεύχη του, ἀριθμὸς πού μιλάει μόνος του γιὰ τὴ δουλειὰ πούχει γίνῃ.

Ἡ πνευματικὴ ὁμάδα, πού διευθύνει τὸ περιοδικὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν χαλκέντερο Κύπριο Χρυσάνθη σάν γραμματέα καὶ ἀπὸ τοὺς Φρίξο Βράχα, Τάκη Φυλακτοῦ, Α. Χριστοφίδη, πούναι κριτικός μὲ διαίσθηση.

Πρόσφατα ἡ Πνευματικὴ Κύπρος γέννησε καὶ ἓνα νέο περιοδικό, τὰ «Θέματα κριτικῆς», πού ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Κύπρος Χρυσάνθη σὲ συνέντευξή του στὴν ἐφημερίδα Μάχη, σκοπεύει ἐιδικότερα καὶ ἀποκλειστικά νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὴν κριτικὴ βιβλίου καὶ μὲ τὴ συζήτηση στὸ χῶρο πάντα τῆς λογοτεχνίας.

Ἐκεῖνο πού ἀξίζει στὴν ἱστορία αὐτῆ εἶναι ὅτι διαμετρικὰ ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς «Ἑλλαδικούς» — ὅπως λένε οἱ Κύπριοι τοὺς Ἕλληνες τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδας — πού ὁ καθένας ὀδοιπορεῖ στοὺς δικούς του, ἰδεολογικούς καὶ μὴ, δρόμους, ἐκεῖνοι ὅλοι μαζί πανορατικὰ αἰσθάνονται ἐπιστρατευμένοι στὴν ὑπηρεσία τῆς μεγάλης ἐθνικοαπελευθερωτικῆς μάχης, πού δίνει αὐτὴ τὴ στιγμή ὁ Ἑλληνισμὸς στὸ νησί τους.

Τὴ μάχη αὐτῆ, πού τὸ Ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἡ ἑλληνικὴ δημόσια ζωὴ, δεῖχνει πολλὰς φορὲς νὰ τὴν ἀγνοεῖ, οἱ Κύπριοι τὴν κρατᾶνε μὲ βαρύτερες θυσίες καὶ τὴν συνεχίζουνε πολλὰς φορὲς ἀβόηθτοι.

Γίνεται μιὰ μεγάλῃ ἀντιιμπεριαλιστικὴ καὶ ἐθνικὴ μάχη αὐτῆ τὴ στιγμή ἐκεῖ πέρα, τὴν ὥρα πού ἐσεῖς «περὶ ἄλλα τυρβάζετε».

Σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, πού ὅλους μᾶς ἀφορᾶ, οἱ Κύπριοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι — καὶ μεγάλη τιμὴ τοὺς πρέπει — δίνουνε ἐπιβλητικὸ τὸ παρόν.

Στρατεύονται, ἀφιερώνουνε ἐκεῖ τὸ ἔργο τους, Ἐπικεφαλῆς σ' αὐτὴν τὴν πνευματικὴ συμμετοχὴ καὶ

συμβολῆ τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος», μὲ ποιότητα ἐφάμιλλη τῶν καλύτερων «ἐλλαδικῶν περιοδικῶν», δηλαδὴ ποιῶν; τῶν 3—4 πού ἔχει ἡ διψασμένη καὶ πεινασμένη γιὰ λίγα γράμματα ἔντιμος Ἑλλάς.

Γιατὶ ἡ Κύπρος δὲν εἶναι μόνον ἡ χώρα τῶν Ἀκριτῶν καὶ τῶν ἠρώων τοῦ ἀγῶνα τῆς ἀνεξαρτησίας, ἀλλὰ καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ πολιτισμένα καὶ φιλόελα, τὰ πιὸ ἀνεπτυγμένα πνευματικὰ κομμάτια τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Κατέχει τὴν δευτέρη θέση μετὰ τὴν Ἀθήνα σὲ πνευματικὴ κίνηση. Τελειώνοντας τὸ μικρὸ αὐτὸ σημείωμα βῆθελα ν' ἀναφερθῶ στὴ γνώμη, πού διατυπώθηκε πρόσφατα ἀπὸ ἓνα λαμπρὸ κριτικὸ, γὰρ τὴν «Πνευματικὴ Κύπρος». Τὴ χαρακτηρίζε «συντηρητικῆ». Ἀλλὰ ἐπιτρέψτε μου νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ συντηρητισμοῦ εἶναι πολὺ σχετικὴ στοὺς καιροὺς μας. Πρσωπικὰ δὲν βρῆσκω, πού ὑπάρχει ὁ συντηρητισμὸς στὴν «Πνευματικὴ Κύπρος». Ἐκτὸς ἀν ἐννοοῦτε τὴ σοβαρότητα, γιὰτὶ πραγματικὰ πρόκειται γιὰ ἓνα σοβαρὸ ἔντυπο.

Κ. ΒΑΛΕΤΑΣ

Ἄνενδοτος 67 (Μάρτης 1967).

ΠΟΙΚΙΛΑ

ΕΝΑ ΑΘΗΣΑΥΡΙΣΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΗ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Στὴ «Χρονολογικὴ κατάταξη τῶν ποιημάτων (τῶν γνωστῶν) τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη» στὴν ἐκδόση Βασίλη Μιχαηλίδη «Ποιήματα» Κύπρος 1960 (ἐκδ. Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Λεμεσοῦ) σελ. 99, δὲν περιλαμβάνεται ἓνα ποίμα του, πού δημοσιεύθηκε στὰ 1879 στὸ «Νέον Κτίσιον» ἀρ. 26 (24/6 Δε εμβρίου 1879) τοῦ Θ. Κωνσταντινίδη. Σύμφωνα μὲ τὴν πρόταξη στὸ ποίημα, ἔχει αὐτὸ ἀποσταλῆ στὴ διεύθυνση τῆς ἐφημερίδας ἀπὸ τὸ φίλο του Α. Κ. Παλαιολόγο. Δημοσιεύουμε καὶ τὴν πρόταξη, γιὰτὶ δίνονται σ' αὐτὴν στοιχεῖα χρήσιμα γιὰ κείνους πού ἀσχολοῦνται μὲ τὸν ἰδιωματικὸ μας αὐτὸν ποιητῆ:

Ἐν Λεμμεσῶ τῆ 22 Νοεμβρ. 1879.

Κυρίε Συντάκτα τοῦ «Ν. Κιτίου»,

Τοὺς κάτωθι στίχους, πρῆθεντας ὑπὸ νέου μόλις διεληθόντος καὶ αὐτὰ τοῦ Ἀλληλοδιδασκτικοῦ Σχολείου τὰ μαθήματα, τοῦ κ. Βασιλείου Μιχαηλίδου, παρακαλεῖσθε, ἂν ἐγκρίνητε, νὰ δημοσιεύσῃτε πρὸς ἐνθάρρυνσιν τοῦ ποιητοῦ.

Α. Κ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ. *

Τὸ ποίημα εἶναι τὸ ἐξῆς:

ΤΩΙ ΒΑΔΙΓΚΤΩΝΙ

Φλε! τὴν φήμην τῆς ἀρετῆς Σου
χύνων εἰς χώραν Κυπριακὴν,
ἀντλεῖς εὐχὴν ὑπὲρ τῆς ζωῆς Σου
ἀπὸ καρδίας Ἑλληνικῆν.
Εὐχομαι, Βάδιγ-των, ἐγκαρδίως,

* Α. Κ. Παλαιολόγος = δικηγόρος στὴ Λεμεσό. Ἐῖχε ἐκδόσει τὴν ἐβδομαδιαία ἐφημερίδα «Ἀληθεία» Δεκ. 1880—1897.

ἐν πλήρει δόξῃ νὰ ζῆς ὀλίως,
 Νὰ σοῦ αὐξάνῃ ὁ Θεὸς τὸν χρόνον
 καὶ τὴν γλυκύτητά τῆς ζωῆς,
 ν' ἀπολαμβάνῃς καλῶν ἀφθόνων
 καὶ τὴν Ἑλλάδα νὰ εὐνοῆς.
 Ἔσο πιστὸς εἰς τὸ φρόνημά Σου
 δύο νὰ ρίψουν τὸ ζήτημά Σου
 Γίγαντες μάχονται λυσσαλέοι,
 ἀλλ' εἶν' ἡ βῆσις τοῦ σιθαρᾶ.
 Ἡ Βερολίνοιος σέβας πνέει,
 ἢ Ἱστορία εἶν' ἱερά.

B. M.

Ἡ Βασίλισσα Μιχαήλιδης ἀπὸ τὸ 1878 ζοῦσε πιά στὴ Λεμεσό μετὰ τὴν ἐπάνοδό τοῦ στὴν Κύπρου.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Πάυλου Λιασιδῆ: «Νὰ πεθάνῃ ὁ Χάρος», Ποιήματα, Κύπρος 1966.

Ἡ Παῦλος Λιασιδῆς γιὰ μιὰ τεσσαρακονταετία τώρα, συνεχίζει τὴ παράδοση τῆς Κυπριακῆς διαλεκτικῆς ποίησης. Σοβαρὸς, ταπεινὸς καὶ ἀφανῆς, κλειστός στὸν ἀγροτικὸ τοῦ περίγυρο, ἀγνὸς στὰ αἰσθητά καὶ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ, ζῆ ἀφοσιωμένος στὶς δυὸ μεγάλες ἀγάπες τοῦ: στὴ γῆ τοῦ Μεσαρλίτικου κάμπου καὶ στὴν Κυπριακὴ ποίηση. Παρὰ τὰ 65 τοῦ χρόνια, καλλιιεργεῖ ἀκόμα τὴ γῆ καὶ τὴ ποίηση.

Ἡ νέα του συλλογὴ μὲ τὸν τίτλο «Νὰ πεθάνῃ ὁ Χάρος» (πολυτέλης ἔκδοση τοῦ ΣΥ.ΚΑ.ΛΥ. μὲ καλλιτεχνικὸ ἐξώφυλλο καὶ σκίτσο τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὸν Γ. Μαυρογένη), ἔχει δυὸ βασικὰ χαρακτηριστικά: α') κινεῖται ὁ ποιητὴς στὸν ἀρχικὸ ἠθογραφικὸ τοῦ χῶρου ποῦ μᾶς ἔδωσε μὲ τὶς ὀκτὼ προηγουμένους του συλλογὰς καὶ β') ἐκφράζει ἕνα πλούσιο ὑποκειμενικὸ κόσμο ὀριμῆς σκέψης καὶ κατασταλαγμένης πείρας.

Τὸ εἰδυλλιακὸ χρῶμα εἶναι διάχυτο στὴ νέα του συλλογὴ. Οἱ σκηνὲς τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, γνήσιες καὶ ζωντανές, ἀπεικονίζονται μὲ ὕφος φυσικὸ, ἐκφράζοντας τὴ ψυχὴ τῆς ἀληθινῆς Κύπρου. Ἡ ἀγροτιά μὲ τὰ βάσανά της, τὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὶς λαϊκὲς τῆς συνήθειες, μὲ τὴ λιτὴ ζωὴ της ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνυπόκριτη εὐτυχία της σκιαγραφεῖται μὲ ζωηρὰ χρῶματα. Ὁ διάλογος ποῦ παρεμβάλλεται στὰ εἰδυλλια ἀυτὰ ρεεὶ αὐθόρμητα, ζωντανεῖοντας τοὺς λαϊκοὺς τύπους ποῦ μὲ τὴν ἀπλότητά τους, τὴ θιμοσύνη τους καὶ τὴ μεγαλοπρέπεια τους μέσα στὸν πρωτογονικὸ τῆς χαρακτῆρα, ἔρχονται τόσο πολὺ κοντὰ μας, μᾶς γίνονται τόσο οικεῖοι μὲ τὴν ἐλικρικνεία καὶ τὴν ἀνθρωπιὰ τους. Αὐτὸς ὁ ἀνθρωποκεντρικὸς χαρακτῆρας τοῦ ἔργου τοῦ ποιητῆ, ἀποκτὰ τεράστιες προεκτάσεις, μέσα στὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Προβάλλει, ἔτσι, ὁ ποιητὴς τὸν ἄνθρωπο, ὄχι μόνον σ' ἕνα κλειστὸ εἰκονιστικὸ περίγραμμα, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀπεριόριστη ἔκταση τῆς ἔννοιας τοῦ καθολικοῦ ἀνθρώπου, συλλαμβάνοντας μὲ τὴν φιλοσοφικὴ του διάθεση — ἀπόρροια τῆς ἰδιόζυσης ψυχασύνθεσής του — τὸ καθολικὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς.

Ἡ δευδερκεῖα τοῦ εἶναι τόσο σπάνια, ἡ ἀντίληψὴ τοῦ τόσο ἐκλεπτισμένη, οἱ ἀνησυχίες τοῦ τόσο γόνιμες, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο βλέπει τὸν κόσμο τόσο ἀνανεωτικὸς, ὡστε ὁ ἐσωτερικὸς τοῦ κόσμος καὶ τὸ ἐξωτερικὸν περιβάλλον ν' ἀποτελοῦν πηγὴ ἀστείρευτη ἀπὸ τὴν ὁποία ἀντλεῖ πάντα κάτι καινούργιο γιὰ νὰ μᾶς τὸ δώσῃ μετουσιωμένο σ' ἕνα παρθένο τραγούδι. Γι' αὐτὸ ὁ Λιασιδῆς εἶναι ἕνας πρωτότυπος ποιητὴς μὲ βαθεῖα ποιητικὴ σύλληψη, μὲ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ αὐτάρκεια ποῦ ἀποτυπώνει στὸ ἔργο του τὴ σφραγίδα μιᾶς ὀλοκληρωμένης προσωπικότητας. Κατορθώνει νὰ φέρῃ τὸν Ἄνθρωπο πολλὸ κοντὰ μας καὶ νὰ μᾶς κάμῃ πραγματικοὺς ἀνθρώπους, μεταγγίζοντάς μας τὴ ψυχικὴ πληρότητα, ὅπως τὴ συνέλαβε ἡ κλασσικὴ ἀντίληψη τῶν Ἑλλήνων, ἐπιφέροντας ἔτσι τὴν ἰσορροπία στὴ σύγχρονη ἐποχὴ — μιὰ ἐποχὴ γυμνὴ ἀπὸ συναισθήματα καὶ ἠθικὸ ἔρεισμα — ὅπου μόνον ἡ ὑλιστικὴ σκοπιμότητα κατευθύνει τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ στίχος τοῦ ποιητῆ, εἴτε λυρικός εἶναι, εἴτε ἀφηγηματικὸς, χαρακτηρίζεται πάντα γιὰ τὴν καταπληκτικὴ του λιτότητα. Ὁ λακωνικὸς τὸν τρόπος ἔχει πάντα μιὰ πυκνότητα στὶς ἔννοιες, ὡστε νὰ βαρραίνει ἀπὸ σοφία ἀποφθεγματικὴ καὶ νὰ καταλήγει μ' ἕνα ὕφος συχνὰ παροιμιακὸ. Τὰ γνωμικὰ του — γνήσιο ἀπαύγασμα τῆς προσωπικῆς τοῦ σκέψης — μονόστιχα ἢ δίστιχα, καθὼς καὶ τὰ τετράστιχα τοῦ μὲ τὸν ἐπιγραμματικὸ τὸν τόνο καὶ τὴν περιεκτικότητά τους, κλείνουν μέσα τους μιὰ ὀλοκληρωμένη σέση ποῦ καθιστᾶ τὸν λόγο τοῦ ποιητῆ παιδευτικὸ καὶ προφητικὸ.

Ἡ ἀθρή σάτιρά τοῦ, ἡ λεπτὴ εἰρωνία τοῦ, διαπνέονται πάντα ἀπὸ ἀνθρωπιά, ἀπὸ ἀνώτερα αἰσθητά πραγματικῆς εὐγένειας καὶ ψυχικῆς ἀνωτερότητας.

Ἡ ποιητῆς, αὐστηρὰ προσηλωμένος στὴν παράδοση, διαποτισμένος μὲ τὶς ἠθικὰς ἀρχὰς ποῦ ἀποτελοῦν γι' αὐτὸν κανὸνα ζωῆς, θλίπει ὅλη τὴ ζωὴ μὲ τὸν δικὸ τοῦ φακὸ, ὑποβάλλει τὰ πάντα στὸν ἔλεγχον ἑνὸς προσωπικοῦ κριτηρίου, ἐλέγχει ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ καταστάσεις, κ' ἀνάγεται στὴ σφαῖρα τῆς καθαρῆς ἀλήθειας κ' ἀντικειμενικῆς ἐκτίμησής τῶν πραγμάτων. Ἔτσι γίνεται ἕνας ἀνατόμος τῆς κοινωνίας κ' ἕνας ἀναλυτὴς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ὁ πληθωρικὸς ὑποκειμενισμὸς τοῦ διαχέεται καὶ στὴν ἐξ ἀντικειμένου ἐμπνευση, κ' ὁ πλούσιος στοχασμὸς τοῦ υποβάλλει στὴ βάσανο τῆς λογικῆς κρίσης καταστάσεις ὑπάρχουσες ἢ εἰκαστικὰς. Ποτὲ δὲν προτρέχει ὁ λόγος τοῦ ἀν δὲν κριθῆ ἀπὸ τὴν ὀξεία ἀντίληψὴ τοῦ καὶ τὴν ἀλάνθαστη διάθεσή τοῦ. Ἔτσι βαδίζει πάντα σίγουρα κ' ἀσφαλίσμένα. Πάντα λυτρώνεται θεωρητικὰ, μὰ πάντα στὴ πράξῃ παραμένει ἕνας ἀλύτρωτος, ζώντας στὴν ἀγωνία τοῦ καὶ σὸ δρᾶμα τοῦ.

Εἶναι ἕνας ἀγνὸς ὀραματιστὴς τοῦ ἀσύλληπτου, ἕνας ἀντινομικὸς συγκεραστὴς τῆς παράδοσης καὶ τῆς σύγχρονης ἀγωνίας.

Κλείνοντας τὸ σύντομο τοῦτο σημεῖωμα, θάθελα νὰ συγχαρῶ θερμὰ τὸν καλλιτεχνικὸ διευθυντὴ τοῦ ΣΥ.ΚΑ.ΛΥ. κ. Κωστῆν Κωστέα, ἕνα γνήσιο κ' ἀθόρυβο καλλιτέχνη (συνθέτῃ κ' ἀνανεωτὴ τῆς Κυπριακῆς λαογραφίας), ποῦ ἐπιμελήθηκε τὴν ἔκδοση τῆς συλλογῆς.

Στην αρχή του τόμου δημοσιεύεται επαινετικό σχόλιο για τον ποιητή, που ευαρεστήθηκε να στείλει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΥΣΙΩΤΗΣ

Μήτσο Λυγίζου: "Εραναν τον τάφο, Αθήνα, 1966, έκδ. «Δίφρος».

Η μύνα αποτελεί ένα μεγάλο θέμα. Ο χαμός της είναι πιά μια ευκαιρία να εκφραστής. Έχει κλείσει ο κύκλος των δσων γεννά στην ψυχή μας. Η αποδημία της στον ουρανό συμπυκνώνει και αποκρυσταλλώνει το αίσημά μας και την όφειλή μας.

Ο Λυγίζος αντί άλλου μνημόσυνου για τον θάνατο της μάνας του συγκέντρωσε σε μία συλλογή ό,τι ποιητικό ξεπήδησε από μέσα του τις λίγες μέρες μετά την ταφή της. Σε χαρακτηρηστικά ροίκους στίχους χωρίς στίξη (παρά όταν αυτή χρειαζόταν για καθαρά ήχητικούς λόγους) στον τύπο του δημοτικού δεκαπεντασύλλαθου με προπροζύτονο (αυτός ο προπροζύτονος δίνει την εντύπωση του μοιρολογιού) ή σε πολυσύλλαθους με συχνές τομές σε ασυνήθεις θέσεις και παρατονισμούς, δίνει και ήχητικά την εντύπωση του θρήνου και του λυγμού.

Το θέμα «μύνα» συλλαμβάνεται πολύ πλατειά και με πολύ μεγάλες επεκτάσεις λυρικές. Ένω εύκολα μπορεί το θέμα να σε ρίξει με μελοδραματισμό, ο Λυγίζος πρόσεξε ώστε να μην του ξεφύγει, μηδὲ επιτρεπτή υποψία μελοδραματισμού. Πολλά προσωπικά περιστατικά εκμεταλλεύονται ποιητικά με τέτοιο τρόπο που να γίνονται σε όλους οικεία. Η νόσος, ή προσπάθεια της μάνας, άκόμα κι' η άνεχεια (που συχνά παίρνει πλατύτητα συμβόλου) δέν είναι άτομικά γεγονότα, άλλα ανθρώπινα και γνωστά υποκειμενικά και άντικειμενικά.

Προσωπικά πιστεύω πως ή συλλογή αυτή του Λυγίζου είναι μία σημαντική προσφορά στο βωμό της μάνας και στη νεοελληνική ποίηση. Δέν ξέρω κανένα νεοελληνικό λυρικό λόγο να κοίταζε με τόση ευρύτητα και λυρικότητα, χωρίς μελοδραματισμό ή κοινοτοπίες, χωρίς επίδειξη και κυνηγητό εκπλήξεων, το μεγάλο θέμα «μύνα».

Γ. Χατζηκωστή: Ευαγόρας Παλληκαρίδης, Αθήνα, 1965.

Δέν είναι ζήτημα δικαιοσύνης, άλλα και έπιστημονική έπιταγή ή διάσωση κειμένων κι' άλλων σχετικών με τους ήρωες του Άπελευθερωτικού μας Άγώνα 1955—59. Η Ιστορία γράφεται με έγγραφα, ήμερολόγια, άναμνήσεις των γύρω. Ο ταχύτατος ρυθμός άλλων στη σύγχρονη έποχή κι' ή έλλειψη έπίσημης παράδοσης για άρχεια, θα εξαφανίσουν πολύ γρήγορα, σχεδόν άβριο, από τη μνήμη μας το ύλικό της τοπικής Ιστορίας μας. Κι' ο άνθρωπος που ξεχνά την Ιστορία του και δέ ζή με την πείρα των θημάτων της, έχει τον κίνδυνο σοβαρών παραστρατημάτων και άποτυχιών. Δέν έχει σημασία έν σήμερα ο κόσμος κινείται μέσα σε όρια μεγάλων πολιτικών συγκροτημάτων. Η τοπική παράδοση εξακολουθεί να έπηρεάζει. Άφήνω πως μερικά συγκροτήματα έννοουν τον τοπικό παράγοντα, τουλάχιστον ως λαϊκό πολιτισμό.

Το βιβλίο του φιλόλογου Γιώργου Χατζηκωστή για τον ήρωα Ευαγόρα Παλληκαρίδη άποτελεί μιά χειρονομία δικαιοσύνης και μιά έργασια αξιέπαινη. Περισφίζει την Ιστορία του νεαρού αυτού ήρωα που με μιά του λέξη θα γλύτωνε άπ' την άγχόνη, κι' όμως περιφάνα ύφωσε το μέτωπο και δέν άρνήθηκε τ' ό,τι πρόσθευε, για να δεχτεί σά συνέπεια της ένικής έπιταγή ή διάσωση κειμένων κι' άλλων σχετιπληροφορεί πως τραγούδησε ο Έλληνισμός τον θάνατο αυτό. Το ύλικό — καταταγμένο σε τρία μέρη — μπορεί να χρησιμοποιηθεί στα σχολεία και τους συλλόγους. Άσφαλώς λείπουν μερικά κείμενα από το τελευταίο μέρος, το τί γράφτηκε για τον Παλληκαρίδη — άλλα τουτο δέν μειώνει την αξία του βιβλίου, που στο κάτω-κάτω δέν ήταν έργασια προς έξάντληση του θέματος. Έξάλλου το μέρος αυτό δέν πρέπει να θεωρήται ως το κυριότερο και το σημαντικώτερο, άλλα σάν συμπλήρωμα που θα έπιδέχεται συνεχώς την προσθήκη και την συμπλήρωση.

Θάταν κοινοτοπία να τονίσω ύσταση πως πρέπει κάποιος έπίσημος οργανισμός να φροντίσει να έκδοθούν παρόμοιοι τύποι βιβλία για τους άγωνιστές μας. Έτσι θα περισωθεί ύλικό, θα τιμηθούν οι άνθρωποι και θα ξεκαθαριστούν από πιθανές έπικίνδυνες προσθήκες ή παρερμηνείες στο μέλλον. Στο κάτω-κάτω αυτή είναι ή οδισιαστική διάσωση παρ' ό,τιδήποτε άλλο.

Άρχ. Λεόντιου Χατζηκώστα: Ο Έκκλησιαστής (έμμετρη άπόδοση στη νεοελληνική), Αθήνα, 1966.

Είναι αξιόλογη ή έργασια μερικών θεολόγων ν' άνανεώσουν την έπαφή τους με τα Ιερά βιβλία, άποφεύγοντας έκεινα τα άσκοπα και άκατανόητα δογματικά δοκίμια, μιά μανία που μάς κληρονόμησε το Βυζάντιο. Τα Ιερά κείμενα περιέχουν κεφάλαια και όρθολογισμούς, κοντά στα άπλως Ιστορικά του έβραϊκού έθνους ή τα προφητικά. Στην έποχή μας που τα πάντα ύποταχθήκανε στην τεχνολογία και τον όρθολογισμό, όρθότερη πολιτική της θρησκείας και της έκκλησίας πρέπει να θεωρείται ή προβολή των ειδικών αυτών κεφαλαίων κι' ή έξερευση τρόπων για εύκολη προσέγγιση και έξοκείωση του κοινού προς αυτά. Αυτό θέβαια ισχύει για όλες τις τάξεις, μορφωμένους, έπιστήμονες και μέσον άνθρωπο.

Με βάση τις άπόψεις αυτές θεωρώ τη μεταφραστική έργασια του άρχιμανδρίτη Λεόντιου Χατζηκώστα έξυμνητική. Η καλή δημοτική γλώσσα, που χρησιμοποιεί, χωρίς προσπάθειες να φτιάξει καινούργιες λέξεις ή να εκπλήξει με λεξιθηρία ή άλλου είδους μορφική μεσοπρία (αυτό πάθαν πολλοί μεταφραστές άρχαίων τραγωδιών) έλκύει και ταυτοχρόνως ίκανοποιεί καλλιτεχνικά, γιατί δέν κατεβάσει τη μετάφραση στην κοινοτοπία. Όλοφάνερα πιστεύει στο έργο του και στις έννοιες του μεταφρασμένου κειμένου κι' αυτό άνταναικλά στη μεταφραστική του έργασια. Τα κατάλληλα σχόλια τόσο σάν πρόταξη στα κεφάλαια με άναλυτική διάθεση, όσο και σάν παραπομπές βοηθούν για βαθύτερη και συστηματικώτερη κατανόηση. Ο πολυσέλιδος πρόλογος πραγματικά εισάγει στο πνευματικό έργο, πληροφορεί, έπεξηγεί κατά πολύ «λογοτεχνικό» τρόπο παρ' σάν σχολαστικό

κειμενο άνιαρό κι άχαρο, πού πάντα σέ προετοιμάζει δυσμενέστατα γιά τó έργο. (Άσφαλός τόν πρόλογο δέν τόν κοιτάζω με τó άσπυρό μάτι τού είδικού θεολόγου κριτικού. Πρώτα δέν κατέχω τά σχετικά έφóδια και δεύτερο τις μεταφράσεις αυτές τις βλέπω σάν προσφορά στό πολύ κοινό, τó μορφωμένο και διψασμένο γιά έπικοινωνία με δ,τι ώραίο δημιουργήσανε οί λαοί).

‘Ο «Έκκλησιαστής» είναι ή τρίτη έμμετρη μετάφραση τού άρχ. Κατζηκώστα από τήν Παλαιά Διαθήκη. Δέ θάθελα άναδρομικώς νά έξετάσω τις δύο του προηγóμενες έργασίες τού κύκλου αúτου. Πάντως έχω τήν αίσθηση πώς τó τρίτο του αúτο έργο κατέχει τήν πρώτη θέση και πρωτομεταφράζεται από Κύπριο, όπως και ή «Έρεμιάδα».

Μανώλη Πράτσικα: ‘Η άγωνα γραμμή, Πάτρα, 1966.

‘Ο τίτλος τής συλλογής αúτης διηγημάτων άναποκρίνεται πραγματικά στό θαύτερο νόημά τους: είναι ή γραμμή τους. Δέν είναι δηλαδή τυχαίος τίτλος ή ó τίτλος τού άλφα ή θήτα διηγήματος πού κατά τόν συγγραφέα κατέχει τήν πρώτη αξιολογική θέση στήν παραγωγή του ή είναι ειδολογικός τίτλος με κάποιον κοσμητικό έπιθετο ή άριθμητικό. ‘Η άγωνα γραμμή ύπάρχει σέ όλα, είτε στόν κοινωνικό τομέα, είτε στόν καθαρά άτομικό ή στόν τρόπο αντίδρασης. ‘Ο ένας στέλλει ένα γράμμα περιγραφικό—έξομολογητικό σ’ ένα φανταστικό άδερφό, γιαντί υιώθει τήν ανάγκη τής έπικοινωνίας μ’ ένα στενό συγγενή (ένδειξη άπομόνωσης): ó άλλος κοιτάζει με άναφορές κλπ. νά παρεμποδίσω τó κτίσιμο άντικρου σ’ άρχοντικό του γιά λόγους καθαρά φιλοτίμου άρχοντιάς: κάποιος άλλος τó ξεκίνημα τής σχιζοφρενείας του τυπώνει έπισκεπτήρια με χαρακτηρισμούς δηλωτικούς τών συμπεριών ήθών και δραστηριοτήτων μιας τάχα γιά νά διορθώση τήν κοινωνία... “Όλες οί γραμμές δλοφάνερα δέν καταλήγουν σ’ έπιτυχία, δέν άποδίδουν καρπούς. Σέ μία περίπτωση πού κάτι κατορθώθηκε, άπλως τούτο ήταν μία μεταφορά σέ άλλο χώρο: ή πινακίδα πού άνάγγελλε τούς νεκρούς από τó δρόμο τοποθετήθηκε στή μεγάλη αίθουσα τής Δημαρχίας” δέν καταργήθηκε.

Οί ύποθέσεις τών διηγημάτων παίρνονται από τó μικροαστικό χώρο τών πóλων: ένας παλιός άρχοντας σταφιδέμπορας κι ό ύπόλοιποι δημόσιοι ύπάλληλοι μικροαστικών σπιτιών κι ένας χωρίς έπαγγελματικό καθορισμό μά πού δλοφάνερα κινείται μες τόν μικροαστικό χώρο. Σέ όλα και στό τελευταίο διήγημα με τή φροντιδικήν ύπόθεση τó τραγικό στοιχείο δεσπόζει. Και τó στοιχείο αúτο δέ θρίσκειται μόνο στή περιστατικά αúτα καθ’ έαυτά, αλλά και στήν άποτυχία κάποιων διορθωτικών προσπαθειών (στήν άγωνα γραμμή). Τó γράμμα μένει άναπάντητο (άπομόνωση): ή πολυκατοικία κίτζεται παρόλες τις άναφορές τού σταφιδέμπορου κι’ αúτός, μετά τήν καρδιακή προσβολή, άποκτονεύει’ (άνοδος τών άλλων τάξεων): τó ζευγος τών γερόντων σπάζει τήν πινακίδα με τις δηλώσεις τού θανάτου έξω από τή Δημαρχία, αλλά σε λίγες μέρες πεθαίνει (μάταιη πράξη): ή οικογένεια βλέπει τόν έξευτελισμό τών περιήφανων λιονταριών στό τσίρκο κι’ άναζητεί στους άητούς τó χαμένο τους πρότυπο λεβεντιάς και περιηφάνειας (έν-

δειξη ύποτέλειας και ύποτακτικότητας): ó δημόσιος ύπάλληλος με τά έπισκεπτήρια πού δηλώνουν τή κοινωνική και άτομική του δραστηριότητα άποκτονεύει άπο παρόρμηση σχιζοφρενείας (σχιζοφρενεία): ó άνθρωπος πού είχε πάντοτε έρωτικό πρότυπο ξανθή γυναίκα άντικρύζει τή γυμνή νεκρή του μάνα ξανθή σάν τó έρωτικό του πρότυπο (φροϋδιστικές άπόψεις) και τυραννείται περισσότερο από τήν άποκάλυψη αúτη παρά από τó θάνατο (ó γενετήσιος βίος δέν αλάζει).

‘Ο Πράτσικας ακολουθεύ τή δομή τού κλασσικού διηγήματος. Κατορθώνει όμως στό τέλος νά χρησιμοποιή τó καιριο σημείο με τή μορφή τής «έκπληξης». “Ίσως σ’ αúτό νά βριόκεται κι’ ή έπιτυχία τού διηγήματος: ή έκπληξη με τó άντίθετο τού προσδοκóμενου. Ξενίζουν μόνο συνεχή συνώνυμα (έπίθετα, εικόνες, ρήματα κλπ.) πού ύπενθυμίζουν τήν έβραϊκή ποίηση με τó δεύτερο στίχο τού δίστιχου πού έπαναλαμβάνει τήν έννοια τού πρώτου). “Άν ή χρήση τους έχει σκοπό τή δημιουργία ύψους, τότε νομίζω πως κακά ύπολόγισε ó συγγραφέας, γιαντί ξεχωρίζει τó ύφος του από άλλα στοιχεία, ένω αúτα μάλλον άδυνατίζουν τήν έντύπωση.

Γ. Κάρτερ: Ραδιόφωνο και Τηλεόραση, Άθήνα, 1966.

Σ’ ένα βιβλίο δέν άρχει νά θρής καινούργια πράγματα ή καινούργιες ιδέες. Συχνά δέν έχεις τέτοιες άπαιτήσεις κι’ άς είσαι δύσκολος άναγνώστης. Ζητάς συνήθως κάτι πού νά έλκύσει, νά σε συναρπάσει, νά σε κρατήσει τέλος πάντων. Αúτο τó τελευταίο πετυχαίνει τó βιβλίο τού Γ. Κάρτερ, πού είναι μία σειρά σύντομα δοκίμια πάνω στό ραδιόφωνο και τήν τηλεόραση. Στους ειδικούς όλα όσα γράφει ó κ. Κάρτερ είναι γνωστά, άποτελοϋν τó «άλλο» τής άπασχόλησής τους. “Όστόσο ή γωνία αúτη πού τά άντικρύζει, ή θερμότητα πού τά διαπερνά κι’ ή προσπάθεια γιά ώρισμένες εξηγήσεις σου δημιουργούν οικειαν άτμόσφαιρα και ταύτοχρόνως έλυστική από μία νότα καινούργιου και θερμού. Ειδικά ένδιαφέρει ó καθορισμός τής καλλιτεχνικής «όντότητας» αúτου πού λέγεται ραδιόφωνο και τηλεόραση. Μερικές πρακτικές εισηγήσεις πρós πλήρωση έπιτοπίων άναγκών σάν π.χ. ή φωνοθήκη, θάπρεπε νά προσκετοϋν από τους ύπευθóνους. Τó δοκίμιο «Ραδιοφωνικό Ντοκμανταύρ» άναπτύσσει και έπιδέξει και πειστικά, προπαντός σου τοποθετεί στήν πρέιουσα θέση τά προβλήματα τού είδους αúτου. ‘Η σημασία τού σκηνοθέτη στή τηλεοραματική έκπομπή καθορίζεται σ’ ένα άλλο δοκίμιο με τήν πολύ καλή άνάπτυξη τής διαφοράς μεταξύ άληθινού και πραγματικού (ή καλύτερα τής φυσικής πραγματικότητας και τής πραγματικότητας στήν τέχνη) και τής παρεμβολής τού σκηνοθέτη στό διάλεγμα σκηνών γιά νά δώση ένα σύνολο με άφαρέσεις και συνθέσεις. Δείχνω κάποια έπιφύλαξη στό δοκίμιο πού έξετάζει τά τής εκπαιδευτικής τηλεόρασης. “Έχουμε στήν Κύπριο έφαρμοσει από τó 1966 (στήν άρχή δοκιμαστικά και ύστερα ουστηματικά έσω και σέ περιωρισμένη κλίμακα) τόν εκπαιδευτικό αúτο θεσμό και σχηματίσαμε από άμεση έπαφή άπόψεις γι’ αúτό. Συναπώς δέ μπορώ νά κάμω έπάνοδο στό πρò τής σχετικής έμπειρίας μας χρόνο. “Όστόσο δέν άρνίμμαι

πώς ο συγγραφέας τοποθετεί καλά τα προβλήματα.

Πάντως βιβλία του είδους αυτού πρέπει να είναι ευπρόσδεκτα από ειδικούς και από το πολύ κοινό. Η τηλεόραση, προπαντός, (χωρίς ν' αποκλείσω και το ραδιόφωνο σε ώριμες περιστάσεις) διαμόρφωσε είδη τέχνης με μεγάλες προοπτικές και γι' αυτό άπαιτείται συνεχής έρευνα.

Δ η μ. Ζ α δ έ: Οί πνευματικοί άνθρωποι και το χρέος τους στη μεταπολεμική εποχή (δοκίμιο) 'Αθήνα, Μαυρίδης, 1966.

Δε συναντάς εκπληκτικές και τάχα θαυστόχαστες σκέψεις μες τὸ βιβλίο. Δέν σὲ σταματᾶ κάποια πρωτότυπη ἰδέα, κάποια νέα ἔρμηνεῖα, κάποια χτεσινὴ ἀποκάλυψη. Δέν προβάλλονται παράξενα ἐρωτηματικά, δέν προτείνονται σίγουρες λύσεις. Τὸ βιβλίο ἀπλῶς λέγει μερικὲς ἀπλὲς ἀλήθειες, ποὺ ἄρχισε κ' ὄλας ἡ μνήμη μας νὰ τις ἀπαλειφῆ ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐπίπεδο ἐνδιαφέροντος. Φταίει ἡ συνήθεια, φταίει ἡ αὐταπάτη, φταίει ἡ μοιρολατρεία; Δέν ξέρω. Πάντως τὸ δοκίμιο μᾶς τις ξαναξέστανε κ' ἔτσι τις ἀντικρύσαμε μ' ἕνα νέο ἐνδιαφέρον.

Τὸ δοκίμιο σάν ὕφος — ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ γνήσια θερμότητα — δέν ἔχει τίποτε νὰ ἐπιδείξῃ. Λιτὴ γραμμὴ σχεδὸν συνήθης ἀρθρογραφία. Κι' ὅμως ξυπνᾷ τὴ συνείδηση. Εἶναι γνωστὸ πόσο τ' ἀπλᾶ λόγια μιλάνε πῶς βαθειά. Πραγματικὰ οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἐσχάσανε τὸ χρέος τους στὴ μεταπολεμικὴ ἐποχῇ. Τὸ δοκίμιο ἀπλῶς διαπιστώνει αὐτὴ τὴν κατάσταση. Συγκεκριμένα κατονομάζεται ἡ ἐποχῇ μας σάν χ α ο τ ι κ ῆ καὶ ἀ γ χ ῶ δ η ς. Τὸ ἄγχος ἐπαυξάνεται μετὰ τὴν ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ῆ ἑ ξ α θ λ ῶ σ η τοῦ λαοῦ, γιατί τεράστια ποσὰ ξεδεύονται γιὰ ἐξοπλισμοῦς. Γιὰ τὸ σωθῆ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ υἱοθετηθοῦν τὰ ἐξῆς: α) νὰ σταματήσῃ ἡ παραγωγὴ ἀτομικῶν ὄπλων κ' οἱ πυρηνικὲς δοκιμὲς, β) νὰ ἐπιτευχθῆ ὁ ἀφοπλισμὸς. Ἡ δράση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου θ' ἀφυπνήσῃ τὴν παγκόσμια συνείδηση καὶ θὰ κατορθώσῃ τὴν κατάργηση τοῦ πολέμου σάν μέσου γιὰ λύση διαφορῶν, καὶ ταυτοχρόνως θὰ βοηθήσῃ τὴν ἑγκατάσταση μιᾶς γνήσιας Εἰρήνης πάνω στὴ Γῆ.

Προσωπικὰ συμφωνῶ μετὰ τις διαπιστώσεις τοῦ κ. Ζαδέ. Ἐξάλλου εἶπα πῶς αὐτὲς εἶναι κοινὲς ἀλήθειες. Βλέπω τὸ δίκαιό του νὰ ἐπιπλήττῃ τὴν τάξη τῶν διανοουμένων γιὰ τὴν ἀδιαφορία τους. Δέν μπορῶ ὅμως νὰ καταλάβω πῶς θὰ ὑπερισχῶσῃ ἡ φωνὴ μας, ἔστω καὶ σάν ὑπογραφὲς ποὺ ὑποβάλλονται ἐπίσημα, ὅταν οἱ πολιτευόμενοι κρατοῦν στὰ χέρια τους τὰ μέσα μαζικῆς διαφωτισέως καὶ τὰ κατευθύνουν σύμφωνα μετὰ τὰ τωρινὰ καὶ ἀπώτερα συμφέροντά τους.

Πάντως τὸ δοκίμιο κ' ἂν δέν λήγῃ, τοῦλάχιστον ξυπνᾷ θέματα συνείδησης.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΥ ΕΠΟΚ

Στὸν ἐφετεινὸν διαγωνισμὸν διηγήματος τοῦ ΕΠΟΚ ὑποβλήθησαν 10 διηγήματα μετὰ θέματα τὰ περισσότερα ἀπὸ τὴν πρόσφατὴ Κυπρία: ἡ πραγματικότητα. Ἀπὸ αὐτὰ ἡ κριτικὴ ἐπιτροπὴ θεωρεῖ ἄξια γιὰ νὰ θρασθευτοῦν τὰ ἐξῆς δύο: «Ὁ γέρος» τῆς Νίτσας Χριστοδούλου καὶ «Τὸ μυστικὸ τῆς φωτιάς» τοῦ Ἀνδρέα Ὀνουφρίου. Διακρίνονται καὶ τὰ δύο γιὰ τὴν ὁμαλὴν καὶ ἀνεπιτήδευτην γλωσσικὴν ἔκφραση καὶ τὴν συμπαγὴ καὶ ἀπλὴν ὑπόθεση. Οἱ χαρακτηριστεῖς εἶναι ζωντανοὶ καὶ πειστικοί, τὰ δὲ γεγονότα φυσικά. Στὸ πρῶτον ὑπάρχει πολὺ τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο καὶ ἀνετη σκιαγράφηση τοῦ κύριου χαρακτήρα στὶς διάφορες ψυχικὲς του καταστάσεις. Τὸ δεύτερο εἶναι πιὸ ἔντονο, πιὸ τραγικὸ καὶ σφικτοδεμένο.

Γιὰ ἔπαινο κρίνει ἄξια ἄλλα δύο τὰ: «Χαρτοπόμενος» τοῦ Σ. Χαλλούμα καὶ «Ἀναζητῶντας μιὰ θέση» τῆς Λούλας Γεωργιάδου. Παρουσιάζουν καὶ τὰ δύο ὀρθὴν ψυχολογικὴν παρατήρηση, (περισσότερες ἐναλλαγὲς καὶ μεταπτώσεις στὸ δεύτερο), ἐκτείνονται ὅμως εἰς πλάτος κ' ἐξασθενοῦν τὴν κεντρικὴν πλοκὴν. Τοῦτο κάποτε μειώνει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς διηγήσεως. Στὸ πρῶτον παρατηροῦνται τάσεις πρὸς σύγχρονην τεχντροπλίαν ὅχι ὅμως πάντοτε με συνέπεια.

Κριτικὴ Ἐπιτροπὴ:

ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ (Εισηγητής).

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴ «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά» 1967 ὁ κ. Φουριώτης, στὰ σχόλια του ἀναφέρεται στοὺς Κύπρου Χρυσάνθη καὶ Ἀ. Χριστοφίδη. — Ὁ κ. Κ. Βαλέτας στὸν «Ἀνένδοτον» 67, (Μάρτης 1967) γράφει εἰδικὸ σχόλιο γιὰ τὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος» καὶ κριτικὴ γιὰ τὴ «Συλλογὴ» τοῦ Γιάννη Παπαδόπουλου. — Στὴ «Νέα Ἑστία» (15 Φεβρ. 67) δημοσιεύεται ποιήμα τοῦ Πάουλου Κριναίου. — Στὴν «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» (ἀρ. 145) δημοσιεύεται διήγημα τοῦ Νίκου Νικολαΐδη καὶ κριτικὲς τοῦ κ. Νικ. Βρεττάκου γιὰ τὴ «Συλλογὴ» τοῦ Γιάννη Παπαδόπουλου καὶ γιὰ τὰ «Ποιήματα» τοῦ Πάνου Ἰωαννίδη. — Στὰ «Ἑλληνικὰ Θέματα» (ἀρ. 1, τ. ΙΒ') ὁ κ. Τάκης Δόξας γράφει γιὰ τὰ δύο βιβλία τραγουδιῶν γιὰ παιδιὰ τοῦ Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου. — Στὰ «Δελφικὰ Τετράδια» (ἀρ. 9—10) ἀναδημοσιεύεται σημείωμα τοῦ Κ. Χρυσάνθη πάνω στὴ δελφικὴν ἰδέα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

- Τάκη Ευδώρα: Διαπιστώσεις — 'Αφύπνιση, Λευκωσία, 1967.
- Τάσου Παπαδοπούλου: Λαογραφικά της Εύβοίας, 'Αθήνα, 1966.
- Σοφίας Κλήμη - Παναγιωτοπούλου: Φονιάδες, 'Αλεξανδρούπολη, 1967.
- Κώστα Γ. Βαλέτα: 'Ο σατυρικός Γεώργιος Μολφέτας, 'Αθήνα, 1967.
- 'Αγγελικής Παυλοπούλου: Canto, 'Αθήνα, 1967.
- 'Αλέκου Παπαγεωργίου: 'Α. Λασκαράτου «Βιογραφικά μου ένθυμματα», 'Αθήνα, 1966.
- Φαίδρας Ζαμπαθά - Παγουλάτου: Πριν τὸ τέλος, 'Αθήνα, 1966.
- 'Αλ. Παπαγεωργίου καὶ Εἰρήνης Βασιλειάδου: 'Ο 'Εθνικός Ὕμνος, 'Αθήνα.
- Χριστ. Δεδούση: 'Εκλογή ἀπὸ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Βασίλη Δεδούση, Θεσσαλονίκη, 1966.
- 'Ανδρέα Κωνσταντινίδη: Μηδενικά, Κατηγορῶ τὸ Θεό, Λευκωσία, 1967.
- 'Αλεξάνδρας Παραφεντίδου: Φωτεινὰ διαλείμματα, Θεσσαλονίκη, 1966.

Κώστα Ι. Τσιάντα: Τὰ σφαιριστικά παιχνίδια στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, 'Ιωάννινα, 1967.

Φαίδρας Ζαμπαθά - Παγουλάτου: Κι' ἐσύ, 'Αθήνα, 1965.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Δελφικά Τετράδια ('Αθήνα) ἀρ. 9/10 — Δελτίον Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας ('Αθήνα) ἀρ. 14 (1966) — Κρίκος (Λονδίνο) ἀρ. 194 — ΣΕΓΑΣ ('Αθήνα) ἀρ. 21/125 — Ἄγωγῆ ('Αθήνα) ἀρ. 163 — Cyrgus To-day (Λευκωσία) ἀρ. 5-6 (vol. IV) — Ἐποχές ('Αθήνα) ἀρ. 45, 46 — Ἑλληνικά Θέματα ('Αθήνα) ἀρ. 1 καὶ 2 (1967) — Σχολικὴ Ὑγιεινὴ ('Αθήνα) ἀρ. 242 — Κρυστάλλης (Πειραιᾶς) ἀρ. 116 — Ἐπιθεώρηση Τέχνης ('Αθήνα) ἀρ. 145 — Διαγώνιος (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 9 (1967).

(Ἡ συνέχεια τοῦ προσαρτήματος «Θεοτόκε ἡ ἑλπίς...» τοῦ Κ. Χρυσάνθη, ἀναβάλλεται γιὰ τὸ ἐπόμενο τεῦχος).

ERRATA: Παρακαλῶ νὰ διορθωθοῦν οἱ ἀθλεψίες στὸ μελέτημα Μαντὰμ ντὲ Σταέλ (τεῦχος 78) β' παράγρ. 1766 καὶ 1789, ε' παράγρ. 1795.

ΘΕΜΑΤΑ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Τ Ρ Ι Μ Η Ν Η Ε Κ Δ Ο Σ Η

Πνευματική Όμάδα: Ι. ΚΟΥΤΣΑΚΟΣ, ΡΟΓ. ΛΟΪΖΙΔΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ
ΜΙΤΣΙΔΗΣ, ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΑΝ-
ΔΡΕΑΣ ΠΑΥΛΙΔΗΣ-ΠΕΡΝΑΡΗΣ, ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΟΣ,
ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΥΣΟΧΟΣ.

Διευθυντής: Δρ ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΚΤΚΛΟΦΟΡΕΙ ΜΟΝΟ ΜΕ ΣΤΗΔΡΟΜΗΤΕΣ.

Συνδρομή Έσωτερικού : £1,000

Συνδρομή Έξωτερικού: £1,500

ΜΕΛΕΤΕΣ, ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ, ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ, ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ.

Έγγραφες στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος»

Άνδροκλέους 2, Λευκωσία,

ή Παιδαγωγικήν Ἀκαδημίαν Κύπρου, Λευκωσία.